

TIDSSKRIFTET POLITIK

NUMMER 2 : ÅRGANG 16 : 2013

TEMA: VENSTREORIENTERING I DAG

- 3 Introduktion
Christian F. Rostbøll, Hans Boas Dabelsteen og Ulrik Pram Gad
- 6 In A Perfect Storm – An Interview with Simon Critchley on
Political Disappointment and the Intellectual Left
Hans Boas Dabelsteen
- 13 Økonomisk politik – nødvendighed, konsensus eller ideologi?
Torben M. Andersen
- 23 Social retfærdighed og økonomiske incitamerter:
Om systemkritik og moraliseren i venstreorienteret politisk teori
Christian F. Rostbøll
- 31 Politisk framing er politisk magt
Jens Jonatan Steen
- 41 Demokratisering og populisme: Det latinamerikanske alternativ
til nyliberalismen
Carsten Jensen
- 49 Venstreorienterede der blev højreorienterede uden at vide det
Torben Bech Dyrberg

ARTIKLER

- 59 Hvilken pluralisme? Betragtninger om det kausale design
og definitionen af god samfundsvidenskab
Peter Dahler-Larsen og Casper Sylvest

BØGER

- 70 Boganmeldelser

ABSTRACTS

- 77 Abstracts

ANSVARSHAVENDE REDAKTØR

Lektor, ph.d. Christian F. Rostbøll,
Institut for Statskundskab,
Københavns Universitet

REDAKTION

- Adjunkt, ph.d. Caroline Grøn, Center for Europæisk Politik, KU
- Lektor, ph.d. Jeppe Strandsbjerg, Department of Business and Politics, CBS
- Lektor, ph.d. Tore Vincents Olsen, Institut for Samfund og Globalisering, Roskilde Universitet
- Post.doc Ulrik Pram Gad, Center for Avanceret Sikkerhedsteori, KU
- Cand.scient.pol. Simon Gravers Jacobsen, Klima og Energiministeriet
- Ph.d.-stipendiat Hans Boas Dabelsteen, Institut for Statskundskab, KU
- Stud.scient.pol. forskningsassistent, Kristoffer Kjærgaard Christensen, Center for Avanceret Sikkerhedsteori, KU

REDAKTØR FOR BOGANMELDELSER

Stud.scient.pol., forskningsassistent
Kristoffer Kjærgaard Christensen,
Center for Avanceret Sikkerhedsteori, KU,
Politik@ifs.ku.dk

PRODUKTION, ADMINISTRATION OG DISTRIBUTION

Jurist- og Økonomforbundets Forlag
Gothersgade 137
1123 København K
Telefon 3913 5500
Telefax 3913 5555
e-mail: forlag@djoef.dk
www.djoef-forlag.dk

FORMÅL

POLITIK er et tværfagligt samfundsvidenskabeligt tidsskrift, der bringer artikler om politik ud fra mangfoldige akademiske perspektiver.

Redaktionen lægger vægt på *faglighed* sikret gennem anonym refereebedømmelse, *formidling*, som gør POLITIK tilgængelig uden for universitetets mure, og endelig *politisk relevans*.

Tidsskriftet Politik er en videreførelse af Politologiske Studier.

TRYK

Toptryk grafisk, Gråsten
© 2013 POLITIK og forfatterne.
ISSN 1604 – 0058

ABONNEMENT

Almindeligt abonnement (4 numre)..... 400 kr.
Institutioner..... 600 kr.
Studerende..... 200 kr.
Priserne er inkl. moms; ekskl. forsendelse.
For abonnement, skriv til forlag@djoef.dk, og angiv navn og adresse.
Herefter kommer POLITIK med posten til dig.

REDAKTION

Tidsskriftet Politik
Christian F. Rostbøll
Institut for Statskundskab
Øster Farimagsgade 5, Postboks 2099
1014 København K
cr@ifs.ku.dk
35323428
Bøger til anmeldelse sendes til samme
adresse, att. Kristoffer Kjærgaard Christensen

Introduktion

I 2011 fik Danmark en centrum-venstre regering efter 10 års borgerligt styre. Men mange spørger sig selv, om dens politik overhovedet kan karakteriseres som venstreorienteret. Dette spørgsmål kræver en overvejelse af, hvad det egentlig vil sige at være venstreorienteret i nutidens verden. Hvad er venstreorientering i dag?

Venstreorientering har aldrig været et udelukkende parlamentarisk fænomen. Venstrefløjen har altid haft en tæt tilknytning til arbejderbevægelsen og lagt stor vægt på aktivismen i græsrodsbevægelser. Desuden har akademikere og intellektuelle bidraget til at definere, hvad det vil sige at være venstreorienteret. De har analyseret og diskuteret, hvilke principper og idealer venstrefløjen bør forfølge, og hvilke aktivitets- og protestformer den kan og bør benytte. Hvilke bevægelser og hvilke protestformer kendetegner venstreorientering anno 2013? Hvilke principper og idealer promoverer venstreintellektuelle?

Ikke blot den parlamentariske venstrefløj, men også de sociale bevægelser og venstreintellektuelle virker usikre på, hvad det egentlig vil sige at være venstreorienteret i nutidens verden. Skal venstreorienterede først og fremmest varetage de hårdtarbejdende (danske) arbejders interesser, eller skal de i lige så høj grad bekymre sig om de svage uden for arbejdsmarkedet og uden for landets grænser? Er det venstreorienteret at støtte multikulturalisme, eller bør venstrefløjen stå fast på universelle værdier? I en tid præget af krise, hvilken økonomisk politik er venstreorienteret? Hvilken rolle, om nogen, kan politiske filosoffer og venstreintellektuelle spille på og for venstrefløjen? Hvor kan venstreorienterede lede efter inspiration?

Dette er nogle af de spørgsmål, som bidragerne til temadelen af dette nummer af POLITIK forsøger bidragerne at svare på. Temanummeret består af et interview og fem artikler, som på hver sin vis afsøger forskellige kilder til en revitalisering af venstreorientering eller evaluerer, hvorvidt og hvordan særligt det, der kalder sig centrum/venstre i Danmark, kan siges at være venstreorienteret.

Occupy Wall Street-bevægelsen fra 2011 er et af de mest bemærkelsesværdige udtryk for venstreorienteret protest den seneste tid. Her deltog en række venstreorienterede intellektuelle som Judith Butler, Slavoj Žižek, Cornel West, Noam Chomsky og **Simon Critchley**. POLITIK satte sidstnævnte i stævne til et interview om, hvor det venstreorienterede projekt står i dag, dets intellektuelle fundament, og om den politiske skuffelse, der kan siges at præge politisk tænkning i netop disse år. Rodfæstet i anarkistisk politisk filosofi fokuserer Critchley på den politiske afmagt, de vestlige demokratier har medført i vores tid, og reflekterer over de nye retfærdighedskrav, dette fordrer. Finanskrisens uretfærdige sociale og økonomiske konsekvenser samt Occupy-bevægelsens protester mod dette mener han er gode eksempler på netop den politiske skuffelse og dens kreative potentiale.

I en tid, hvor ikke blot demografisk forandring, men også en dyb finanskriser presser de offentlige budgetter, stiller **Torben M. Andersen** spørgsmålet, om de seneste årtiers udvikling af den danske velfærdsmodel overordnet set har været drevet af økonomisk nødvendighed, ideologi eller konsensuspolitik. Det vises, at de økonomiske reformer i høj grad har været præget af nødvendighed for at sikre finansiel bæredygtighed og især drevet frem af konsensuspolitik. Men selv om man ikke har tradition for store ideologiske udsving inden for dansk økonomisk politik, pointerer Andersen, at videreførelsen af de centrale elementer i en „nordisk velfærdsmodel“ i et komparativt perspektiv er en ideologisk progressiv og ambitiøs strategi. Ikke mindst i en finansiel krisetid.

Artiklen af **Christian F. Rostbøll** tager udgangspunkt i et centralt argument i den danske debat om disse økonomiske reformer – nemlig hvorvidt det skal kunne betale sig at arbejde. Bør venstreorienterede acceptere en vis ulighed i samfundet for at give økonomiske incitamenter til at arbejde og gøre en ekstra indsats? For at give en ny dimension til dette spørgsmål i forhold til den offentlige debat præsenterer og diskuterer Rostbøll den engelske politiske filosof G.A. Cohens kritik af det

udbredte incitamentsargument. Måske skal venstreorienterede nemlig ikke acceptere, at det er nødvendigt og foreneligt med socialistiske principper at give mere til dem i arbejde. Artiklen relaterer også spørgsmålet til den marxistiske tradition samt til forholdet mellem systemkritik og moraliseringen. Hvis venstrefløjen vil kritisere incitamentsargumentet, kan den ikke begrænse sig til systemkritik, men må arbejde for, at mere egalitære værdier bliver en del af vores dagligdag.

Jens Jonathan Steen finder kilde til inspiration for dansk centrum-venstre i George Lakoffs råd til USA's Demokratiske parti. Lakoffs teori, som bygger på neurologisk forskning, tager udgangspunkt i, at højre- og venstreorientering grundlæggende bygger på to forskellige familiemetaphorer: en, hvor familien refererer til en patriarkalsk fader, og en, hvor familien er et omsorgsfuldt fællesskab. Politisk retorik, der trækker på en given forestilling om, hvad en familie er, styrker denne metaforik – også selvom taleren kun benytter metaforen for at tage afstand fra den. Konkret viser Steen blandt andet, hvordan fagbevægelsen tabte Vejlegård-sagen, i det øjeblik den kom til at handle om den lille arbejdsgivers frihed og ikke arbejdstagerens frihed til at forbedre sin situation i fællesskab.

Nyliberalismen med dens fokus på deregulering og markedsliggørelse af alle sektorer ses af mange venstreorienterede som den dominerende ideologi i den gældende verdensorden. En af venstrefløjens vægtige akademiske stemmer siden 1980'erne, Ernesto Laclau, ser den latinamerikanske venstrepopulisme som et alternativ til den nyliberalistiske dominans – et alternativ, som den europæiske venstrefløj kan lære af. **Carsten Jensen** præsenterer og diskuterer den seneste drejning i Laclaus forfat-

terskab. Han argumenterer, at der er meget at lære af Laclaus forståelse af venstrepopulismen, og at den skal tages alvorligt som et alternativ til nyliberalismen. Men Jensen anser det som usandsynligt, at de latinamerikanske eksperimenter vil få den store betydning for de europæiske socialdemokratier, som Laclau håber på.

Endelig behandler **Torben Bech Dyrberg** venstrefløjens placering i debatterne om multikulturalisme. Argumentet er, at efter 200 år, hvor venstreorientering har været forbundet med universalisme, progressivitet og emancipation, er der i løbet af de seneste årtier sket en gradvis omvendning. Store dele af det, der stadig opfatter sig som venstrefløj, har ifølge Dyrberg overtaget holdninger, der hidtil har være anset for reaktionære. Dyrbergs analyse fokuserer særligt på kulturbegrebet og følger tilblivelsen af venstrefløjens multikulturalisme fra den tidlige Frankfurterskoles dystopier, over efterkrigstidens skift fra race til kultur i antropologisk teori, det nye venstres anti-imperialisme ude og søgen efter autencitet hjemme, samt dekonstruktionen af forestillingen om objektive interesser.

Uden for tema bringer vi en artikel af **Peter Dahler-Larsen** og **Casper Sylvest**, som argumenterer for større pluralisme i forståelsen af, hvad god statskundskab er. De mener, at forsøget på at underlægge statskundskaben ét videnskabeligt ideal, nemlig kausalanalysen, er ødelæggende for en imødekommelse af statskundskabens mangeartede mål og forpligtelser.

Nummerets rundes af med tre boganmeldelser.

Christian F. Rostbøll, Hans Boas Dabelsteen
og Ulrik Pram Gad
Temaredaktører

▶ TEMA

In A Perfect Storm

An Interview with Simon Critchley on Political Disappointment and the Intellectual Left

Hans Boas Dabelsteen

PhD Fellow, Department of Political Science, University of Copenhagen

As 2012 was drawing to a close, POLITIK had a Skype talk with New School philosopher Simon Critchley on his thoughts on „the intellectual Left“ of today, how it can be characterized and how Critchley understands his philosophy in that connection. Critchley’s political work has been engaged with questions of ethics and commitment motivated by political disappointment. His ideas of an ethically committed political anarchism led him into heated discussions with Slavoj Žižek from the last half of the 2000’s. Recently, he has been involved in the Occupy Wall Street movement.

Hans Boas Dabelsteen (HBD): Let us begin with a fairly broad question, which may set the tone for this conversation. It has often been pointed out that the intellectual left of today is like a toothless tiger: In spite of apparent impressive intellectual might, it has not been able to provide any political ammunition of actual leftist political action.

As such, the intellectual project of the left has been deemed impotent by some, lacking both a proper alternative to the prevailing political order and – perhaps most importantly – an idea of how to get there. At different occasions you analyzed and discussed several thinkers which by many have been defined as thinkers of the left: Jacques Derrida, Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, Judith Butler, Slavoj Žižek, Michael Hardt, Alain Badiou and others. From your perspective: what is left of „the Left“ today?

Simon Critchley (SC): A lot, although I question the assumption behind the question, talking about the intellectual left as being toothless. It depends on how you

look at things. In relation to the generation of ‘68, there was this idea of „an intellectual left“ actually making a difference, and I suppose so. On the other hand, I’m not so persuaded by that, and I think there is a narrative, in particular a narrative of Marxism-Leninism, which I find rather ideological in a way.

For me, the intellectual Left, whatever that means, is not a toothless tiger. You can’t point to a political transformation through concepts alone or through philosophy alone – I don’t really believe in political philosophy in that way.

I think you have to be attentive to potentialities that are there on the ground and be more of an anthropologist than a philosopher. If you look at which potentialities there are on the ground, for the most part history has always been written by the people with guns and sticks and it will always remain that way. Because you got guns and sticks you can terrify people.

So the task of the Left is, as I understand it, not to issue proclamations of revolution. I don’t really believe in revolution as a category. It is not one I find particularly helpful. However, we should be able to provide a set of concepts or even slogans that might make those potentialities more actual.

Also, I don’t believe in the tigery image. This love affair the Left has had with machismo politics has found its farcical expression in the so-called return of communism, with Žižek and others, which I find to be kind of a joke. I just don’t take it seriously. It is boys with videogames fantasizing about violence. But let us just put that to one side.

If we look at what has happened in the last couple of years, it seems to me that amazing things has happened. Those things are characterized by ambiguity, and it re-

quires a broad historical view and some patience to grasp. There is a sense on the left of always wanting to shoot ourselves at the first opportunity, like: „*Occupy failed*“, or: „*the Arab Spring failed*“, but for me it's the other way around. It *took* place, so how can we think about that something happened? And, if you will, the intellectual discipline of the Left needs to take a look at the *longue durée*, the broad historical sweep, and not become impatient with what's happening, melancholically declaring that nothing happened. Occupy is a good example: It happened and it continues to happen in interesting and unpredictable ways in places like New York.

HBD: As a result, your reading of the situation is not that the intellectual Left is losing its importance in the public conversation these years?

SC: Not really, and I don't really see that. In many ways it was much worse in the 1990's when people believed that a reformed version of liberal democracy was going to be our salvation. There was all this enthusiasm around democratic theory which I found to be much more depressing. I find the situation the last couple of years very interesting and all sort of figures have emerged.

I was at the University of Essex where I worked very close with Ernesto Laclau for many years, and I learned a lot about how to think about politics from him, which *he* really took from Gramsci. I think there are many things we can still learn from Gramsci, which implies a certain humility or modesty about what is politically possible.

Gramsci was writing in the context of the fascist takeover in Italy – the total failure of the Marxist project – and yet he produced a series of concepts, which are able to resist that situation. A central category here is the category, which he calls the *organic intellectual*. That interests me much more than the Leftist academic intellectual.

I'm a Leftist academic intellectual and there are plenty of those around. We have a certain function, but more important is the emerging of an organic intellectual that would be someone from an actual movement. Someone who can articulate at some higher level the nature of that movement. How that movement might become more coherent and more powerful.

One of the interesting things about Occupy as an example here is that it consists of many organic intellectuals. It really had no expectation of being involved in a political situation, and then found a voice. For me, that's what the intellectual Left is about. People who suddenly find themselves in a situation where they have a voice. The idea of there being a group of theorists who can produce a series of categories – that we can go to them for recipes for how we can produce revolutionary situations – I find

a bit ludicrous and out-of-date. And if philosophers are doing that, they should stop.

We have to be more anthropological and historical – and we have to be more *local*. Politics for me is an essentially local activity, and one have to have a very detailed anthropological knowledge about what is going on and what is possible in a locality. And again, Gramsci was very good at that. He thought that what was possible in, say, Northern Italy, was different from what was possible in Saint Petersburg. And it required, then, a different set of tactics and strategies. That is very much how I think about politics.

I have always remained very optimistic about political possibilities, and not because of some sort of delusion. I see why people get off on a complete intellectual miserabilism by reading lots of Theodor W. Adorno or more recently, say, Giorgio Agamben, but I really don't understand that. Why would your intellectual life be the description of the present state that you inhabit? Sure, the world is awful. „*Something is rotten in the state of Denmark*“, as Shakespeare said. It still is and always was, we know that. As he said: „*The world is a prison*“. Denmark is a prison, yes, so what do we do with that? I'm studiously hopeful I guess.

HBD: Now, in your book from 2007, Infinitely Demanding, you discuss a new language of civil disobedience, or a new expression of political action, inspired by modern anarchism such as street theater, festivals, performance art and the like. As examples you have mentioned Seattle in 1999 and the following WTO anti-globalization protests, not to forget the anti-war demonstrations against the Iraq and Afghanistan wars.

You called it a form of non-violent warfare made for the purpose of trying to „work within the state against the state in a political articulation that attempts to open a space of opposition.“ And then you almost prophetically write: „Perhaps it is at this intensely situational, indeed local level that the atomizing, expropriating force of neo-liberal globalization is to be met, contested and resisted. That is, resistance begins by occupying and controlling the terrain upon which one stands, where one lives, works, acts and thinks.“¹

This raises the question whether you would identify the Occupy Wall Street movement as such an expression?

SC: Yes is the answer. A Dutch student that I know very well and with whom I discussed my views on politics and resistance told me, that this was complete bullshit. Later on she emailed me during the Arab Spring when the process came to the Tahrir Square, and she said: „My God, you were right“. She said that it is as if I provided a

description in the book of what was happening in Egypt. That's very flattering, but of course it's wrong.

I got to that view by a number of things. I tried to think through what was going on in the so-called anti-globalization process – whatever we should call that sequence – that comes into visibility with the Seattle process and continues into the early 2000's. I was thinking about how that might be described, and of course the first language, which really seemed to be able to describe it was in Hardt & Negri's *Empire* (2000). However, I was suspicious of this language, although it's a really great book.

Also, the view came about from the frustration that I was encountering with a lot of students that I was working with around Karl Marx. There was a desire to go back to Marx. So what began around 1999-2000 at Essex was a whole series of Marx reading groups. There was a desire for something else.

Lastly, the most important shift or element in what then became the picture in *Infinitely Demanding* was anarchism as a way or a hook to hang these things on. I was always close to the anarchist tradition. In my first few years in New York, I got to know David Graeber² and a whole number of students and activists surrounding him. My position began to be more refined – or actually changed to some extent.

So if *Infinitely Demanding* looks prophetic of what happened in e.g. Occupy, I think it is because I was attending to a whole series of elements, which were taking place on the ground. I was able to offer a kind of synthesis of them. This goes back to the anthropological question: Politics can't be just theoretical or philosophical; it has to be based in a rich ethnographic, local description of what's happening.

It's not that Occupy was a continuation of the anti-globalization process, but things sort of ended up there. And the thing about Occupy is that it looked as if it fell from the sky; that it emerged spontaneously on one sunny day on September the 17th 2011. But we had been preoccupied with the idea of occupation for years beforehand. There had been a series of occupations at the New School and in other contexts. The people that were involved in these occupations were very theoretically and strategically astute. So when Occupy happened people knew what to do.

Though it looked as a spontaneous emergence there was a long preparation. It was a process of political education and the formation of activists, and then new people emerged in the movement. However, the core idea of Occupy is very simple: it's anarchist in its tactics, and it's collectivist or maybe socialist in its aspirations.

Anarchism has been discredited politically because it was utopian, unrealistic and it wasn't as macho as the Marxists seemed to be. I think what have been shown the last few years is how stupid that view is. Anarchism is the most realistic, as it were, of political possibilities. It's about bodies in space, trying to claim, or to take back the idea of democracy in a very practical way.

A recent example of this we saw in New York in the form of *Occupy Sandy*, which was after the hurricane (in October 2012, ed.). It turned out that the people behind Occupy was better organized than the Red Cross and the other emergency services to bring out help.

For me anarchism is about organization, that's what the „O“ around the „A“ stands for. It's a kind of organization. It is self-organization. I think that Occupy showed what capacity anarchism has for organization in a very real and practical way. Self-organization takes place in a certain distance from the state. This is the idea of *interstitial distance* to the state that I developed in *Infinitely Demanding*. It seems to be a way in which politics works.

Then the next question is: Does one just remain at that distance from the state? Does one try to put pressure on the state? Does one try to develop a political party that could become integrated in the state? Or does one aspire to the total dissolution of the state?

I think these are different political possibilities of which we can think about. I think the problem with the Arab Spring was that it in many ways corresponded to a kind of Western fantasy – a revolution – and it has been followed by massive disappointment. It was the emergence of radically democratic forces, which were overthrowing an authoritarian state structure with the power of the powerless. It was the classical scenario. But in that context, the problem was, to go back to Gramsci and what he calls, *passive revolution*. For Gramsci this is where it looks like a revolution but the fundamental political institutions remain the same.

So revolution is an illusion. And in many ways this is the risk of what might happen in Egypt. It had the appearance of revolution, but its institutions and the state itself have remained in place and now we are seeing a kind for reactionary formation. Now, I am happy about what have happened there, but it's only a partial actualization of the potential.

HBD: Wasn't it the kind of democratization as self-determination that you have dealt with in Infinitely Demanding?

SC: In the Arab world in particular, why should the state be the practical unit? In these countries, British and French imperialists largely created the state in the early parts of the 20th century. I see the energy that was

unleashed in places like Tunisia, Egypt and Libya as a more complicated example, and it shouldn't exhaust itself against the goal of the state. It could lead to new forms of political possibilities, which could be more local or federal.

HBD: Though we can observe various agendas and directions of „the Occupy movement“, does it make sense to talk about the emergence of a new kind of critique from the left in the wake of this type of protests?

SC: I think it's a reemergence. In politics, we always find a mix of the old and the new. So, Occupy, The Arab Spring, the Seattle Protests etc., these are very old and classical political expressions of aspiration. They are aspirations of autonomy, for self-determination and against inequality in particular. The thing the Occupy movement in particular put at the center was the fact of inequality. And that's the question the Left begins with. Think about Rousseau's *Discourse on Inequality* (1754). These new movements are the reemergence of very classical political aspirations. What are new are the forms of mediation like social networks.

It's the reemergence of direct democracy as not just a „nice“ aspiration but also something imminently practical. That's really what it's about – along with the feeling of empowerment, that we are able to actually do things. It's old and it's new.

When the Seattle protests happened there were simultaneous protests in London and elsewhere. And protesters in Tahrir Square sent pizzas to workers in Wisconsin³. That was only possible through the Internet. So the Internet has technologically made simultaneous protests possible. But my point is that what is at stake is something very old.

HBD: In your works, you have particularly emphasized the need for not just thinking ethically, but acting out this ethical demand too. One could also call it an emphasis on action. Is there a tendency among the new thinkers of the left to disregard how we should realize the critique and ideals in practical political ways?

SC: Yes, I think this is my problem with thinkers like Slavoj Žižek, Alain Badiou and Jacques Rancière. They offer a kind of luxury critique. It makes you feel good to read, and you can feel clever. They make you realize how complex the nature of ideological fantasies is, and that's great, but practically I have huge question marks about those.

In about year 2000, I began to become convinced that the central category I was working on was the cat-

egory of *commitment*. The concept had been sort of ridiculed by thinkers like Adorno. Nevertheless, I began to arrange seminars on commitment. That led me to a reformulation of my views of ethics: That at the core of any notion of ethics there has to be an ethical subject who is committed to a demand. A demand of which the subject approves. The particular kind of demand, which I wanted to suggest, is one that we might think about as an *infinite demand*.

So ethics for me is subjective commitment to an infinite demand. I became suspicious of the tendency of the Left to be dismissive of ethics as a category. There's a long tradition of that within strands of Marxism – that ethics is just bourgeois reflection or mediation. Again, anarchism is a practical tradition, a tradition of action, but it has always been much more theoretically vague than Marxism. There's a suspicion of high theory in anarchism, which I can understand although I think it's a bit misplaced.

What I think was going on at the Seattle Protests was interesting. Here was, what Gramsci would call a *hegemony*, a hegemonic front, where people with very different sets of interests suddenly got together in protest movements of anti-globalization. What tied them together was a kind of ethical commitment. It was really quite vague and it necessarily had to be vague. The vagueness centered on the idea of there being a wrong, an injustice. So, if we think about Occupy, the genius of Occupy was formulating certain statements like „we are the 99%“ which was a way of combining people with very different sets of interests under the perceived moral injustice of a situation – a situation of inequality.

So the way in which politics can happen in a very practical way is through forms of articulation of demands. The traditional language of politics is about formulating demands, which can be met, and I think radical politics has to be about the formulation of demands that cannot be met. Sometimes even demands, which aren't demands. What was wonderful about Occupy was that the question often asked of them was „who are your leaders and what do you want?“ and to both questions they answered, „well, we have no leaders, we have a horizontal structure. And we do not have one or two simple demands – we make a general call for accountability.“ They refused to play the game of politics. That was, I think, a very ethical way of approaching the problems.

I found a copy of K.E. Løgstrup's *The Ethical Demand* in an edition with an introduction by Alasdair MacIntyre, a great philosopher hero of mine. I found it interesting that somebody else had been trying to think through an idea of the demand. The demand obviously has a religious dimension for Løgstrup, which for me is also important.

Morality is not some kind of nonreligious utilitarian calculus, but morality is something, which has to have an existential register. It has to touch that thing that religion also has to touch. That's what you need to motivate subjects. The core of religion, *religare*, is to bring together or associate. Politics have to acknowledge the ethical and religious dimension – in relation to which subjects can become motivated to act in certain sequences.

HBD: In the beginning of 2012 you wrote an article on the Occupy Wall Street movement⁴. I sense, however, your article sent out a statement with a more general application. The article ended like this: „The disaffection with normal politics particularly among the young is vast and something else has taken shape, something at once exciting and frightening. We could be in the early stages of a perfect storm.“ What do you mean by a perfect storm?

SC: As a general remark, I get so tired with 68'-leftists lecturing to people about what they should be thinking and doing. The situation is very different now and they have a lot to learn and little to contribute with. If you say the word „youth“ they will say, „oh yes we had youth, that was what the 60's was all about“. And it was, but it was youth in the context of war, the Vietnam War, but there was also a sense of possibility. A sense of dramatic cultural changes happening and all the rest.

The situation of the youth today, I think, is much more bleak and much harder. It's very difficult for even my generation to grasp it. What was going on in the Arab Spring was the emergence of a new form of youth. The same can be said about the *Indignados* in Europe and the protests in Britain over student fees. They were all ambiguous in the sense: What does it mean to be young? To be young today is to be in a situation where everything is impossible and where one is burdened with debt, which one cannot pay back. Is that politically enabling? It might be. It could easily fall into situations of extreme reactions, nationalisms, racism etc. It's a really unstable situation.

I was in Spain a couple of weeks ago and I was talking to Spanish students for whom for 20 years the Erasmus Program was a ticket to go to other places, which has now been partially suspended. So they owe money and they can't go anywhere. In that sense there's a new form or phenomenon of youth that can go in any direction.

Being English the two phenomena that currently speak to me was the student protests in London against the raising of fees in November 2010, and the so-called riots in the streets in London and elsewhere in August 2011. The former one was mainly a middle-class phenomenon, whereas the latter was a largely working-class phenomenon, but both connected with *the youth*. It seems

to me that what need to be done is trying to connect the two. A problem with Occupy is it looks too white, too middleclass, and alienating from the perspective of being e.g. – not Afro-American, there was plenty of those involved – a Latino-worker. This is where the question of class comes back, and this is really a question of the Left today and not just for the 68-leftists.

For me the interesting thing about '68 was the occupation of Sorbonne and then this occupation leading to a series of strikes in car factories in France, and for a moment there was a genuine possibility for a cross class alliance – which didn't happen, though.

So my worry about Occupy is that, though it's fantastic what has happened and what is still happening, there's a risk of a kind of abstraction. This is why I'm still a Gramscian: Given that Occupy happened, the next task is then the formation of alliances, the formation of hegemonic alliances with groups. Particularly in the American context it would be around questions on organized labor. Thereby one has access to a completely different class viewpoint. Occupy has been rather unsuccessful at that level. Successful leftist movements always have to become broad-based cross-class alliances and it is at that point that they become genuinely powerful and frightening for those in power.

That might happen but there is a risk of abstraction and purity in Occupy. Then the big question, which is a shadow hanging above all this, is what the connection should be between Occupy and the representation apparatus of voting in the state.

There's a strong tradition in anarchism of being anti-political where one just withdraw from it. This I'm skeptical about that. As I say in *Infinitely Demanding*: the state is a limitation of human existing. That's my quite romantic or pragmatic view.

It is given that we live in states and the state is a fact. The achievements of that state are not nothing when it comes to questions of enfranchisement and particularly of minorities getting access to the vote – of connecting movements like Occupy with „normal“ representation of politics. That would then take us to the question of whether there should be a party and a party form.

HBD: This seems to be a continuous controversy for anarchist movements after the first face of relatively successful resistance?

SC: Forms of pragmatic alliance and compromises are often hugely important for these past reasons I was mentioning. We have been down this road before. If we think about the environmental or anti-nuclear movements in the 70's and 80's in places like Germany, which then led

to the formation of the Green Party, which led to an access to power when Joschka Fischer was the foreign minister in Gerhard Schröder's government. However, it was obviously also a compromise.

So for me it becomes a question of how Occupy can become the impetus of a mass movement which means this difficult question has to be faced.

HBD: In several texts you have pointed out that our time and especially the current form of liberal democracy have generated a massive political disappointment. Do we have any reason to be optimistic on behalf of democratic politics?

SC: Yes, but the disappointment with normal forms of politics has led to the situation where normal party politics in Western countries is just a joke. It's ludicrous. Party membership has dropped in the context that I know. Normal government is a kind of parody of itself, it seems to me.

I wrote a piece to the Guardian in 2011⁵, where I kick off from the argument you get in Zygmunt Bauman on the separation of politics and power. The premise of countries like Denmark or Britain is that the unity of politics and power is the state. And the state had power and had the power to get things done. Certain political views become effective.

Politics and power has fallen apart in a very radical way, it seems to me. Sovereignty has been outsourced to transnational institutions, these vague investors, banks and all the rest. So it seems to me that liberal democracy has been reduced to a kind of parody of democracy.

I found out that in the Netherlands, recently Gert Wilders is the longest serving member of parliament in the country. And he is in his late 40's and there is nobody senior to him. So politics consists of kids with no experience and for whom politics is a technocratic game. I wish only the worst for such.

The disappointment we feel with that unleashes other possibilities. The anti-globalization movement was about that. Demotivation at the level of the state can produce remotivation elsewhere. The remotivation that happens elsewhere is the political possibility that emerge.

Occupy is a wonderful example of that. In a sense there would not be any Occupy movement without the disappointment that followed Obama's victory. For a brief moment a sufficient number of Americans were diluted to believe that Obama was who they wanted him to be: central or leftist. When people realized that he really was none of those things, and that nothing was going to change, the disappointment with that found its expression in the Occupy movement.

For me philosophy and politics begin in disappointment, but they do not end there. Disappointment is the trigger that can lead to forms of affirmation and mobilization. People sometimes say that I'm the philosopher of disappointment. No, I'm the philosopher of affirmation and commitment. But that has to begin in disappointment. If you begin from the idea that things are wonderful, you are going to do nothing. It is only in relationship to disappointment, which produces a notion of injustice or wrong that can motivate a subject to act politically.

At this point, I don't really know what the various states of the rich EU are doing with their systems. It really perplexes me what this is about. There are genuine problems that need to be solved and they are doing nothing to help this. And they can't fix them because sovereignty has been outsourced firstly to these transnational institutions and even something as basic as currency has been outsourced, so they can do very little. It seems that Europe has created for itself a perfect storm of misery.

HBD: Put this way, indeed it sounds fairly bleak...

SC: I see no way out of it. There could be insurrections in Southern Europe. We have begun to see the strikes. It could also turn very nasty. It's really unclear. We have got a large disenfranchised population who has got really nothing to lose in countries like Greece. That situation can go in any political direction, and historically it tends to go the right. So it's a pessimistic note to end with.

The Interview was conducted on the 15th of November 2012.

Simon Critchley is Hans Jonas Professor at the New School for Social Research, and a part-time professor of philosophy at Tilburg University in the Netherlands. His many books include *The Ethics of Deconstruction* (1992), *Ethics-Politics-Subjectivity* (1999), *Infinitely Demanding* (2007), *The Book of Dead Philosophers* (2009) and, most recently, *The Faith of the Faithless* (2012).

Notes

1. Critchley, S 2007, *Infinitely Demanding: Ethics of Commitment, Politics of Resistance*, Verso Books, London & New York, pp. 113-123.
2. David Graeber is an American anthropologist and political (anarchist) activist. He is currently Reader in Social Anthropology at Goldsmiths, University of London. Among his publications are the historical monograph, *Debt: The First 5,000 Years* (2011) and *The Democracy Project* (2013) on the Occupy Movement.
3. Simultaneously with the Tahrir Square protests in Cairo, Egypt, protesters had occupied the State Capitol Building in Madison, Wisconsin, USA to stop a pending bill perceived to eliminate workers' right to collective bargaining. It became news when an Egyptian

had called the local pizza place and placed an order to feed the protesters in Madison.

4. Critchley, S 2012, 'Occupy's Perfect Storm. Why do we have a general feeling of powerlessness?', *Adbusters*, 16/04/12, <http://www.adbusters.org/magazine/101/occupy-perfect-storm.html>
5. Critchley, S 2012, 'Occupy and the Arab spring will continue to revitalise political protest'. *The Guardian*, 22/03/12, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2012/mar/22/occupy-arab-spring-political-protest>.

Økonomisk politik – nødvendighed, konsensus eller ideologi?

Torben M. Andersen

Professor, Institut for Økonomi, Aarhus Universitet

Den politiske diskussion har de senere år haft stor fokus på den økonomiske politik og reformer. Hovedudfordringen er at fremtidssikre velfærdssamfundets finansielle grundlag primært grundet de demografiske forandringer, men også effekterne af den økonomiske krise. Den økonomiske politik fremstår ved en umiddelbar betragtning som defensiv og alene drevet af nødvendighedens krav. Imidlertid er der skabt et grundlag for at videreføre et veludbygget velfærdssamfund, hvilket i et komparativt perspektiv fremstår som en væsentlig ideologisk prioritering.

I. Introduktion

Under valgkampen forud for valget i 2011 var der en klar profilering mellem en rød og en blå plan for den økonomiske politik. Valget fremstod som et ideologisk valg mellem en rød og en blå strategi for den økonomiske politik. Efter valget og dannelsen af en S-SF-R mindretalsregering er det den almene opfattelse, at den økonomiske politik følger et „mainstream“ spor. De ideologiske spor er ved en umiddelbar betragtning forsvundet eller meget svære at identificere.

Dette kan tilskrives det faktum, at regeringen er en koalitions- og mindretalsregering, hvorfor der ikke er en direkte proportionalitet mellem den ønskede og den realiserede politik. Dette er imidlertid næppe den fulde forklaring, og ses udviklingen i et lidt længere tidsperspektiv, tegner der sig et mønster. Nyrup-regeringen formulerede i 2001 den såkaldte 2010-plan, der lagde pejlemærker for den økonomiske politik til fremtidssikring af velfærdssamfundets finansiering. Kort efter kom den første Fogh-regering til og videreførte i store træk

denne plan. Tilsvarende lancerede Løkke-regeringen en 2020-plan, og Thorning-regeringen har videreført store elementer heraf i dens egen 2020-plan. Der er således ikke tradition for store og markante skift i den økonomiske politik¹. Det bliver således lidt uklart, om „blå“ regeringer fører „rød“ politik, eller om „røde“ regeringer fører „blå“ politik.

Dette kan umiddelbart tilskrives enten en stærk konsensustradition i dansk økonomisk politik, eller at der reelt kun er få frihedsgrader i den økonomiske politik i en lille og åben økonomi. Danmark er et konsensus-samfund. Det kan diskuteres, om en sådan konsensus er en forudsætning for opbygningen af et velfærdssamfund af den nordiske type², eller om velfærdssamfundet via forskellige former for institutioner og politikker i sig selv forstærker en sådan konsensus. Under alle omstændigheder er det en kendsgerning, at store omlægninger i den økonomiske politik (velfærdsforlig, skattereformer osv.) som hovedregel er baseret på brede politiske forlig. Brede politiske forlig er et værn mod en zig-zag kurs med risiko for tilbagerulning af reformer og politikændringer efter et valg. Dermed skabes der sikkerhed og troværdighed omkring den økonomiske politik, hvilket i sig selv kan være befordrende. Desuden afspejler dette tilstedeværelsen af en „politisk kapital“, der sikrer, at reformer som hovedregel gennemføres i tide, og dermed undgår kaotiske politiske forløb, som både skaber usikkerhed og er med til at gøre tilpasningsproblemerne større. Det er således næppe nogen tilfældighed, at de nordiske lande typisk er blandt foregangslandene mht. at få gennemført økonomisk politiske reformer.

Konsensustraditionen betyder også, at der inden for et relativt bredt partipolitisk spektrum er beskedne forskelle i opfattelser af den økonomiske politik, samt at pla-

ceringen af synspunkter langs en traditionel højre-venstre akse kan være vanskelig. Dette illustreres af, at det er svært at forklare forskellene i synspunkterne i den danske debat for udenlandske observatører. Hvorfor kritiserer venstrefløjen en liberal-konservativ regering for i 00erne at have overskredet målet for offentlig udgiftsvækst? Eller hvordan kan det forklares, at en af de afgørende forskelle i den økonomiske politik er knyttet til, hvorvidt den årlige realvækst for offentligt forbrug frem til 2020 skal være 0 % eller 0,8 %?

I en international sammenhæng fremstår de nordiske lande og deres evne til at forene økonomisk velstand med lighedsmål og et veludbygget velfærdssamfund som eksempler til efterfølgelse. En bevarelse eller videreførelse af den danske velfærdsmodel kan fra en intern optik fremstå som en konservativ og visionsløs strategi, mens den fra en ydre optik fremstår som relativt progressiv.

Danmark er en såkaldt lille og åben økonomi, der er stærkt afhængig af international handel og dermed den økonomiske udvikling i omverdenen. Dette grundvilkår er ikke nyt og har altid ligget til grund for den økonomiske politik. Processer sammenfattet under overskriften globalisering har i en årrække været med til at styrke dette, men har ikke afgørende skabt en ny situation. Det centrale hensyn har været at indgå som en del af den internationale økonomi og at sikre en international konkurrencedygtig økonomi. Konkurrencedygtighed forstås her som evnen til at kunne konkurrere med andre lande på en måde, der understøtter en høj levestandard, dvs. høj produktivitet forstået som værdiskabelse som grundlag for at kunne klare sig i den internationale konkurrence³.

De ydre økonomiske forhold påvirker mulighederne i Danmark og afgrænser også nogle handlefriheder i den økonomiske politik. Nogle af disse er selvvalgte, f.eks. frihandelsaftaler og tættere integration via f.eks. EU-medlemskab. Andre er indirekte og skabt af markeds kræfterne. En for høj beskatning i Danmark kan forårsage flytning af produktion til udlandet og på den måde skabe et tilpasningsproblem i skattesystemet. Disse tilpasninger er dog alle relativt små set i det store billede af mulighederne for at opretholde et velfærdssamfund af den nordiske type⁴, da finansieringsgrundlaget hovedsageligt består af den direkte og indirekte beskatning af arbejdsindkomster⁵, jf. Andersen og Sørensen (2012). De nordiske lande er små og åbne økonomier med veludbyggede velfærdssamfund. Der er ikke som følge af globaliseringen sket en konvergens til en minimalistisk velfærdsstat, og der er intet i udviklingen, der afgørende begrænser frihedsgraderne i forhold til indretningen af velfærdssamfundet.

I den danske økonomisk-politiske diskurs er det en central præmis, at det danske velfærdssamfund skal be-

bares. Men hvorledes skal dette defineres? Velfærdssamfundet kan defineres ud fra grundlæggende målsætninger som lige adgang for alle til i) centrale velfærdstjenester (uddannelse, sundhed, pleje m.m.) af tidssvarende kvalitet, ii) et socialt sikkerhedsnet, der giver økonomisk sikkerhed i forhold til mulige sociale hændelser igennem livet, iii) kollektiv finansiering af velfærdsordninger via beskatning, og iv) aktiv tilgang til at forbedre mulighederne for at den enkelte kan være selvforsørgende til en rimelig løn, herunder bekæmpelse af relativ fattigdom og en aktiv tilgang til løsning af sociale problemer.

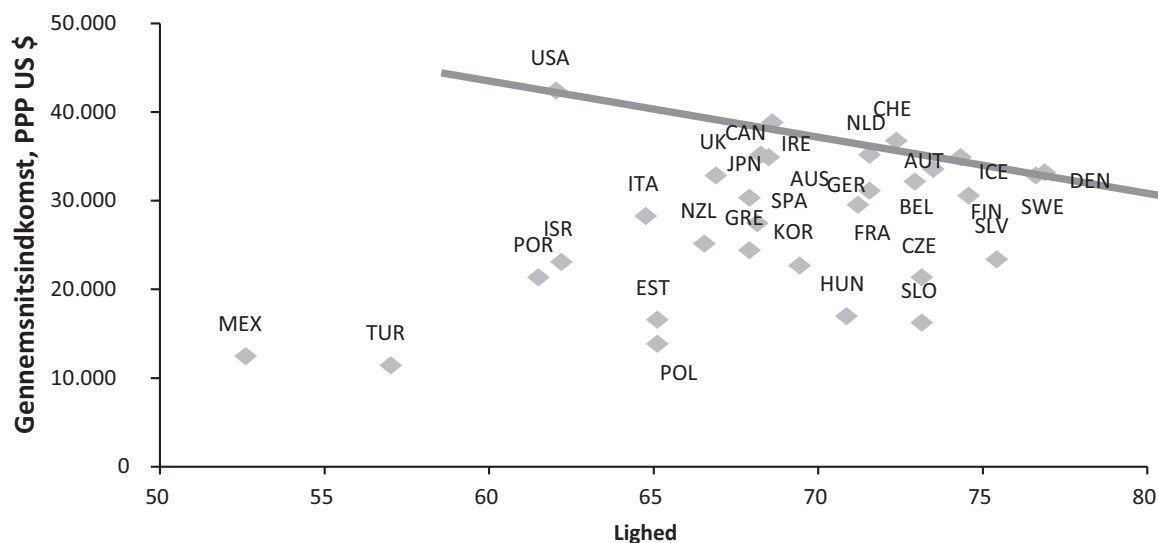
Velfærdssamfundet kan også defineres meget konkret i forhold til specifikke ordninger og tilbud, herunder tildelingskriterier, beløbsgrænser og satser. I den offentlige debat er der en tendens til en status quo-bias, hvor velfærdssamfundet tolkes ud fra den specifikke definition og opfattes som fastlagt en gang for alle en gang i fortiden. Ifølge denne tolkning bliver alle reduktioner af beløb eller satser eller mere restriktive tildelingsvilkår opfattet som en forringelse eller nedskæring af velfærdssamfundet. Men er det et iboende krav til velfærdssamfundet, at alle ordninger kun kan bevæge sig i en retning med højere ydelser og lempeligere tildelingskriterier? Hvis satser kan være for lave og kriterier for restriktive, så må der logisk også være den mulighed, at de kan være for høje eller for lempelige. Disse betragtninger er af betydning, fordi samfundsforhold og betingelser løbende ændrer sig. Det der var hensigtsmæssigt på et tidspunkt, er det ikke nødvendigvis under nye omstændigheder. Pointen er, at politikændringer i en bestemt retning, f.eks. en reduktion af en beløbssats eller opstramning af et tildelingskriterium, ikke nødvendigvis er ensbetydende med ændrede politiske præferencer, men kan være fremkaldt af en ændret situation. De ændrede vilkår kan være demografien, ændrede internationale konkurrencevilkår, stigende lønspredning i arbejdsmarkedet osv. Såfremt vilkårene har ændret sig, er en tilpasning en nødvendighed, og en ligestilling af ændringer med en bestemt ideologisk opfattelse af velfærdssamfundet er en upræcis definition.

Disse betragtninger er særlig relevante, fordi vi har et „modnet“ velfærdssamfund sammenfattet ved, at den offentlige sektor forvalter ca. 50 % af de samlede økonomiske ressourcer tilvejebragt igennem året. Det er nemmere at opbygge et velfærdssamfund end at administrere et modnet system. I et modnet system er der et skarpere prioriteringsbehov, hvor udvidelser på et område må modsvares af besparelser eller opstramninger på et andet.

Denne artikel ser nærmere på de ideologiske spor i dansk økonomisk politik, i reformer af velfærdssamfundet de seneste 10-20 år samt i håndteringen af finanskrisen. En sådan diskussion forudsætter et internationalt perspektiv. Der indledes i afsnit 2 med en perspektivering

Figur 1: Efficiens og lighed – OECD-lande

Note: Gennemsnitsindkomst er opgjort som BNP per capita i købekraftskorrigeret (PPP) US \$. Lighed er defineret som 100 minus GINI-koefficienten opgjort for ækvivalerede disponible indkomster. Data er for 2005.

Kilde: Beregninger på basis af data fra www.oecdilibrary.org

af den danske velfærdsmodel i et komparativt perspektiv. Et væsentligt punkt på reformdagsordenen har været at sikre det finansielle grundlag for modellen (finanspolitisk holdbarhed) i forhold til særligt de demografiske forandringer, og i afsnit 3 argumenteres der for, at konsensusreformer i stort omfang har fremtidssikret velfærdsmodellen. Et centralt omdrejningspunkt i økonomiske planer og reformer i de senere år har været at styrke arbejdsudbud og beskæftigelse. I afsnit 4 diskuteres det, i hvilket omfang dette fokus afspejler et bestemt ideologisk skifte i forhold til velfærdssamfundets indretning. Spørgsmålet om krisepolitik og mulighederne for at afbøde krisens effekter diskuteres i afsnit 5, mens afsnit 6 diskuterer ideologiske sporskift i den økonomiske politik. Artiklen indeholder ikke en minutøs gennemgang af regeringens forslag sammenholdt med planer i S-SF-planen og i regeringsgrundlaget og dermed heller ikke en diskussion om løftebrud etc. Fokus er på de overordnede linjer i den økonomiske politik og spørgsmålet om disse er fastlagt af nødvendighed, konsensus eller ideologi.

II. Den danske velfærdsmodel

En præcis definition af den danske velfærdsmodel er vanskelig at give, men den efterfølgende diskussion nødvendiggør en stillingtagen til nogle centrale definerende elementer. Det følgende er selvsagt ikke en udtømmende definition eller karakteristik.

Standardtilgangen til at diskutere velfærdssamfund i den økonomiske litteratur er spørgsmålet om efficiens i forhold til lighed, jf. Andersen (2012). Med efficiens forstås markedsmekanismens funktionsmåde⁶, mens lighed knytter sig til fordelingen af markedsresultaterne (indkomst eller forbrug). Selvom markedsresultatet er efficient⁷, er det ikke nødvendigvis politisk rimeligt, og der kan derfor være et politisk ønske om at omfordele. Omfordelingen sker via overførsler og beskatning, og begge forvrider de økonomiske incitament, hvilket mindsker markedsmekanismens efficiens. Prisen for omfordeling og mere lighed er derfor en mindre efficient fungerende markedsøkonomi. Der er et trade-off mellem efficiens og lighed, og afhængig af politisk ideologi kan man placere sig forskelligt på dette trade-off. Endvidere kan økonomisk politisk intervention være begrundet i markedsfejl af forskellige former⁸.

Det er selvsagt forbundet med store data- og tolkningsmæssige problemer præcist at måle efficiens og graden af omfordeling. Simple mål herfor er anvendt nedenfor i en sammenligning af OECD-lande. Efficiens er målt ved gennemsnitsindkomsten og lighed ved mål for ligheden i disponible indkomster og dermed forbrugsmuligheder.

Det fremgår af figur 1, at der er ganske stor spredning på tværs af landene. I figuren er indtegnet en „best practice“-kurve (stiplet linje), der viser højeste gennem-

snitsindkomst for et givet niveau af lighed, eller mest mulig lighed for en given gennemsnitsindkomst. Til venstre på denne „best practice“-kurve befinder USA sig med en høj gennemsnitsindkomst og en relativ ulige indkomstfordeling. I det nordøstre hjørne befinder de nordiske lande sig med en relativ høj indkomst og en relativ lige indkomstfordeling. Kurven viser et trade-off – der er en højere indkomst i USA end i de nordiske lande, der til gengæld har en mere lige indkomstfordeling. I de nordiske lande er skattetrykket omkring 50 % af BNP, mens det i USA er cirka det halve. Om der er et stejlt eller fladt trade-off beror på en tolkning. Det meste interessante er, at de nordiske lande har formået at forene en høj levestandard (blandt de højeste i OECD) med en relativt lige indkomstfordeling og et veludbygget velfærdssamfund og dermed også et højt skattetryk. Det bør også nævnes, at de nordiske lande målt på udenrigshandel er mere åbne og dermed globaliserede end USA.

Ovenstående er stærkt stiliseret, men indrammer centrale forhold ved den danske (nordiske) velfærdsmode. I et fremadrettet perspektiv er den økonomisk politiske udfordring, om denne position kan fastholdes. Dette involverer politiske eller ideologiske valg. Man kan legitimt have som mål, at Danmark skal bevæge sig af „best practice“-kurven mod vest og dermed opnå højere gennemsnitsindkomster på bekostning af mindre lighed i fordelingen af indkomsterne. Set i forhold til andre lande skiller de nordiske lande sig ud ved både at være på eller tæt på „best practice frontier“ og ved at have indrettet et velfærdssamfund, der forener høj materiel levestandard med en relativt lige fordeling af de økonomiske muligheder. I det perspektiv er en fastholdelse af den „nordiske position“ både en ambitiøs og progressiv strategi.

I tolkningen af den danske/nordiske velfærdsmode er det vigtigt at notere, at modellen ikke er „politics against markets“. Den nordiske mode er en blandingsmode („den tredje vej“) med en stor offentlig sektor, men også en meget liberal privat sektor – blandt de mest liberale i OECD, jf. Andersen mfl. (2007). Det er således en væsentlig del af modellen at sikre en velfungerende privat sektor, som er konkurrencedygtig i forhold til omverdenen og dermed kan danne grundlaget for velstand og beskæftigelse (og dermed også indirekte finansieringsgrundlaget for den offentlige sektor).

I diskussioner om indkomstfordelingen betones progressive elementer i skattesystemet og det sociale sikkerhedsnet ofte. Selvom disse elementer er vigtige dele af den nordiske velfærdsmode, så overser denne diskussion, at grundlaget for den lige indkomstfordeling i de nordiske lande er skabt i arbejdsmarkedet. De nordiske lande skiller sig ud ved ikke alene at have en lav ulighed i disponible indkomster, men også i markedsindkomster. Dette er

opnået samtidig med, at beskæftigelsesfrekvenserne for de nordiske lande er blandt de højeste blandt OECD-lande. Uddannelse spiller en helt afgørende rolle for, at det har været muligt at forene et højt beskæftigelsesniveau med en relativt lige fordeling af markedsindkomster. Med et højt og relativt ligeligt fordelt uddannelsesniveau er det muligt at forene de to hensyn. Uddannelse kan således karakteriseres som aktiv fordelingspolitik, der sikrer grundlaget for en mere lige fordeling af beskæftigelse og indkomst. Det sociale sikkerhedsnet er en passiv fordelingspolitik, der forsøger at reparere på problemer og urimeligheder skabt af markedsindkomsterne. En aktiv fordelingspolitik er på sigt en mere perspektivfuld politik end en passiv fordelingspolitik.

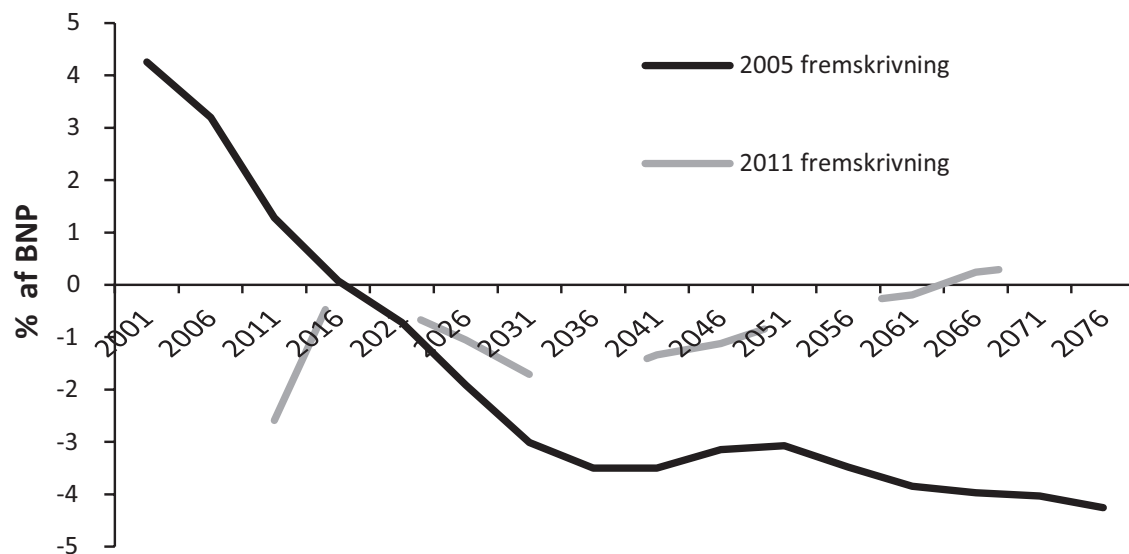
For de nordiske lande er det en central målsætning at sikre en høj beskæftigelse og en lige indkomstfordeling. Særligt er det vigtigt, at såkaldte „working poor“ ikke accepteres. Målet er ikke at „sikre alle et job uanset lønnen“, men derimod „et job med anstændig løn for alle“. Dette afspejler sig blandt andet ved niveauet for de sociale ydelser og mindstelønninger forhandlet af arbejdsmarkedets parter. Det er en konsekvens heraf, at kvalifikationskravene for at få et job er tilsvarende høje – „man skal være lønnen værd“. Uden et højt kvalifikationsniveau vil det ikke være muligt at forene de fordelingspolitiske ambitioner med et højt beskæftigelsesniveau. Endelig bør det bemærkes, at det sociale sikkerhedsnet har en række betingelser, der typisk har et arbejdsmarkedssigte (jobsøgning, deltagelse i aktivering osv.). Det sociale sikkerhedsnet er således ikke passivt i den forstand, at adgang til de sociale ydelser er „betingelsesløs“. Det sociale sikkerhedsnet er ikke en borgerlønsmode, men har et aktivt sigte knyttet til beskæftigelsesfokuseringen af den nordiske mode, jf. nedenfor.

III. Økonomiske planer og finanspolitisk holdbarhed

Et centralt tema i den økonomiske politik i en årrække har været velfærdssamfundets finansielle grundlag. Det konkrete udgangspunkt har været de demografiske forandringer og deres implikationer for de offentlige finanser. En stigende ældrekvote forårsaget både af et fald i fertiliteten (baby-boom-effekten) og en markant stigning i levetiden udfordrer velfærdssamfundets finansielle bæredygtighed – udgifterne vil systematisk overstige indtægterne. Indretningen af velfærdssamfundet er ikke økonomisk holdbar (Velfærdskommissionen 2005).

I den offentlige debat har der været stor fokus på pensioner, og dette er selvklart en af udfordringerne knyttet til demografiske forandringer. Imidlertid er træk på velfærdsservice (sundhed og pleje) en lige så stor udfordring. Dels vil den ændrede alderssammensætning betyde et

Figur 2: Fremskrivning af den primære budgetsaldo (% af BNP) 2005 og 2011

Note: 2005: Grundforløb fra Velfærdskommissionen. Befolkningsudvikling, velstandsdilemma og makroøkonomiske strategier, teknisk analyserapport. 2011: Grundforløb i DØR E2011. Bemærk at figuren viser den primære saldo. Den samlede budgetsaldo afgiver væsentligt herfra, da systematiske underskud afsætter sig i stigende gæld og dermed renteudgifter.

Kilde: Velfærdskommissionen (2005) og Økonomisk Råd (2011).

øget træk, og dels er der løbende nye krav og behov for at sikre, at den velfærdsservice, der tilbydes, er af tidsvarende kvalitet. Det er netop en præmis for de nordiske velfærdsmønstre, at det offentlige tilbud ikke skal være en andenrangsløsning, men opfylde kravene for de fleste. Det er således væsentligt at notere, at økonomiske politiske planer og initiativer, jf. afsnittet nedenfor, alene adresserer den demografiske udfordring, og der fremadrettet vil være en stor udfordring i at udvikle og finansiere velfærdsservice på et tidssvarende niveau.

De store økonomiske planer sammenfattet i 2010-, 2015- og 2020-planerne har som deres centrale omdrejningspunkt at sikre finanspolitisk holdbarhed. Herudover indeholder de mange andre hensyn og prioriteringer for den økonomiske politik generelt og den offentlige sektor mere specifikt.

Den overvejende del af diskussionen om demografi og velfærdssamfund har anlagt et nedskæringsperspektiv. Udgangspunktet for demografiproblemet er imidlertid det grundlæggende fremskridt, at danskerne lever længere, og for langt de fleste er der tale om flere sunde leveår. Med andre ord klare velfærdsfremskridt. Længere levetid stiller krav til forsørgelse i den længere levetid. Et væsentligt element i velfærdssamfundet er den sociale kontrakt mellem generationer, og den udfordres af demografien. Hvem skal bære den økonomiske byrde af den ændrede demografi? Denne balance kan genskabes på flere må-

der, og med velfærdsforliget og tilbagetrækningsreformen kommer den væsentligste del af tilpasningen til at ske via senere tilbagetrækning i takt med, at levealderen stiger. Demografien er ikke en trussel for velfærdssamfundet i den forstand, at mulighederne for at opretholde et velfærdssamfund af den nordiske type udfordres, men det kræver tilpasning af velfærdssamfundets sociale kontrakt. At tolke en sådan tilpasning som en forringelse eller afmontering af velfærdssamfundet beror på en særligt restriktiv definition.

Udviklingen i vurderingen af den finanspolitiske holdbarhed har ændret sig markant over årene både som følge af ikke mindst revisioner af de demografiske prognoser (der er gået i retning af at øge stigningen i den demografiske forsørgerbyrde) og i takt med reformer for at løse problemet (primært Velfærdsforliget fra 2006 og Tilbagetrækningsreformen 2011). Figur 2 viser vurderingen af profilen for de offentlige finanser i midt 00'erne og en nylig vurdering der inkluderer reformeffekterne. Det fremgår af figur 2, at de gennemførte reformer bidrager til en markant anderledes profil for de offentlige finanser og dermed til sikring af finanspolitisk holdbarhed. Det bør dog indskydes, at selvom der teknisk set er holdbarhed, så er profilen for de offentlige finanser med en lang periode med systematiske underskud problematisk, og der tilbagestår således nogle problemer (også selvom der sikres balance på de offentlige finanser i 2020, jf. 2020-planen).

Trods dette må det bemærkes, at Danmark er et af de EU-lande, der er længst med at sikre finanspolitisk holdbarhed (kun overgået af Sverige).

Velfærdssamfundet står således over for en stor udfordring, som stiller krav om en stram styring af den offentlige sektor, men som også stiller store krav til fornyelse og effektiviseringer. Dette afspejler sig allerede i initiativer som budgetloven og diskussioner om forskellige dele af den offentlige sektors muligheder for at tilvejebringe bedre resultater uden tildeling af flere ressourcer (f.eks. folkeskoleområdet).

I den økonomisk-politiske debat har der været en tendens til, at venstrefløjen har opfattet diskussioner om finanspolitisk holdbarhed og især behovet for en tættere styring af de offentlige finanser som et udtryk for et politisk ønske om at fremstille velfærdssamfundet som „dyrt“ og ikke til at finansiere og dermed som en indirekte dagsorden for nedskæringer i velfærdsordninger.

Det er ikke klart, hvorfor en bestemt politisk fløj skulle have et ideologisk patent på økonomisk ansvarlighed. Det er heller ikke klart, at velfærdssamfundet er opbygget på grundlag af en løs styring af de offentlige finanser (igennem 1960'erne og frem til oliekrisen i midten af 1970'erne var der budgetbalance eller overskud, og den offentlige gæld var for alle praktiske formål nul inden oliekrisen). Endelig er det heller ikke oplagt, at synspunktet om, at en „ansvarlig økonomisk politik“ er skadelig for velfærdsordninger, men står for en empirisk efterprøvning, se Andersen (2013). Perioder med systematiske offentlige budgetunderskud og stigende gæld er typisk forbundet med kriseløsninger, der leder til nedskæringer. Det var f.eks. tilfældet i Danmark, da vi var tæt på „afgrunden“ i starten af 1980'erne, og da svensk økonomi var i en dyb krise i starten af 1990'erne. Den aktuelle krise understreger også dette. Lande, der ikke har styr på de offentlige finanser, har ikke alene været afskåret fra at føre en mere aktiv økonomisk politik, men har også i mange tilfælde været nødsaget til at gennemføre „sparepakker“. Disse tiltag har en tendens til at berøre centrale velfærdsområder og dermed den sociale balance. Erfaringer viser, at det er meget svært at rette op på de offentlige finanser på kort sigt, uden at det går ud over centrale velfærdsområder. Implikationen af dette er, at krisepakkerne forstærker de sociale ubalancer, som den økonomiske krise er årsag til. OECD (2011) har for nylig beregnet, at de samlede planlagte opstramninger for perioden 2011-13 i gennemsnit er på 2,1 % af bruttonationalproduktet (BNP), jf. figur 3. Omkring 2/3 af disse opstramninger sker ved besparelser og nedskæringer og 1/3 ved skattestigninger. Nedskæringerne rammer sociale ydelser, offentlig beskæftigelse og løn, og dermed centrale velfærdsområder.

Situationen i mange OECD-lande viser konsekvenserne af store ubalancer på de offentlige finanser. Dette har stillet krav om omfattende opstramninger. Hovedårsagen hertil er ikke primært finanskrisen, men at man inden krisen forsøgte både at få konsolideret de offentlige finanser og at planlægge eller gennemføre reformer for at håndtere foranstående demografiske forandringer. En „slap“ finanspolitik har bragt mange lande i en sårbar situation, som finanskrisen har forstærket. Det har fremtvunget hastige og voldsomme ændringer i den økonomiske politik med nedskæringer i velfærdsordninger til følge, jf. Andersen (2013).

De empiriske erfaringer viser, at med stærke præferencer for at bevare velfærdssamfundet er det særligt vigtigt at bekymre sig om den underliggende finanspolitiske holdbarhed og dermed ansvarlighed i den økonomiske politik. Det skaber samtidig et råderum for at håndtere kriser, jf. afsnittet nedenfor. Dette er selvsagt ikke ensbetydende med, at alle former for restriktioner på de offentlige finanser er hensigtsmæssige, og der er en reel diskussion om, i hvilket omfang f.eks. finanspagtens regler er for rigide og gør det for vanskeligt at føre en aktiv konjunkturpolitik i en række europæiske lande. Det skal dog bemærkes, at restriktionerne alene er knyttet til budgetsalden, og dermed ikke lægger nogen begrænsninger på landenes muligheder for selv at tilrettelægge størrelsen af velfærdssamfundet. Begrænsningen er alene, at man ikke systematisk kan finansiere velfærdssamfundet med gæld. Dette har også været hovedprincippet i dansk økonomisk politik i en årrække.

IV. Beskæftigelse og arbejdsudbud

Et centralt omdrejningspunkt i den økonomiske politik de sidste 15-20 år har været arbejdsudbud og beskæftigelse. Målsætninger og reformkrav formuleres ofte som krav til ændringer i arbejdsudbud og beskæftigelse, som også nævnt ovenfor.

Baggrunden herfor er, at den nordiske velfærdsmodel forudsætter et højt beskæftigelsesniveau, dvs. at en tilstrækkelig stor andel af befolkningen er i beskæftigelse. Årsagen er, at det sociale sikkerhedsnet som hovedregel sikrer alle uden arbejde en eller anden form for overførselsindkomst, og samtidig finansieres velfærdssamfundet hovedsageligt på grundlag af beskatningen af arbejdsindkomster (direkte og indirekte beskatning, jf. indledningen). Samtidig er den offentlige sektor selv en stor arbejdsgiver, der har brug for arbejdskraft for at kunne stille velfærdsservice til rådighed for befolkningen.

Et fald i beskæftigelsen vil således for velfærdssamfundet føre til større udgifter og mindre indtægter, og omvendt. Denne følsomhed er meget stor i de nordiske lande, netop fordi velfærdssystemerne er veludbyggede

(omfang og niveau). Når en person går fra at være i beskæftigelse til at modtage dagpenge, vil det umiddelbart påvirke de offentlige finanser med ca. kr. 250.000 på årsbasis. Årsagen er den dobbelte effekt af øgede udgifter til dagpenge og færre skatteindtægter. En ændring i beskæftigelsen på 10.000 personer vil således have en årlig effekt på de offentlige finanser på ca. 2,5 mia. kr. Denne store beskæftigelsesfølsomhed viser sig over konjunkturerne, hvor stigninger i beskæftigelsen under gode konjunkturer forbedrer de offentlige finanser markant, og omvendt under dårlige konjunkturer. Men denne beskæftigelsesafhængighed er samtidig af stor betydning over tid, da et permanent fald i beskæftigelsen vil have drastiske konsekvenser for velfærdsmodellens økonomiske bærekraft. Kort sagt forudsætter den nordiske velfærdsmodel en høj beskæftigelsesfrekvens. Det er således ikke nogen tilfældighed, at de nordiske lande skiller sig ud ved at have en høj beskæftigelsesfrekvens – både for mænd og især for kvinder.

Fremadrettet er målet at opretholde udgiftsambitionerne forstået som et veludbygget velfærdssamfund med et fintmasket socialt sikkerhedsnet og et tidssvarende tilbud af velfærdstjenester. Finansielle udfordringer for velfærdssamfundet kan i princippet løses via i) skattestigninger, ii) besparelser eller iii) øget arbejdsudbud og beskæftigelse. Det følger, at et bredt kompromis – konsensusvejen – nemmest kan realiseres ved at forfølge den „tredje vej“. Skattestigninger er ikke acceptable for højrefløjen og besparelser ikke for venstrefløjen, og derfor bliver det nemmest at finde kompromisløsninger ved at gå ad den tredje vej. Dette er sket med velfærdsforliget og tilbagetrækningsreformen. Men også f.eks. skatteaftalen og bestræbelser på at få unge til at påbegynde uddannelser og færdiggøre dem til normeret tid har haft dette sigte.

Et aktivt fokus på arbejdsudbud og beskæftigelse har været en central bestanddel af den økonomiske politik siden arbejdsmarkedsreformerne gennemført af Nyrup-regeringer gennem 1990'erne. De finansielle udfordringer knyttet til demografi har forstærket dette fokus.

I forhold til regeringens planer var der lagt op til at gå videre ad denne vej via tre-partforhandlinger. Målet var en forøgelse af arbejdstiden og dermed en forøgelse af arbejdsudbud og beskæftigelse. Som bekendt lykkedes denne strategi ikke, hvilket har den implikation, at nogle af de ønskede prioriteringer ikke umiddelbart kan realiseres, samtidig med at kravene til reformer på andre områder bliver større.

Hvis strategien med at øge arbejdsudbud og beskæftigelse ikke lykkes på sigt, vil det have fundamentale konsekvenser for finansieringen af et veludbygget velfærdssamfund. Det er svært at se, hvorledes dette problem i

givet fald skulle kunne løses uden meget store besparelser eller skattestigninger.

V. Krisepolitik og kickstart

En økonomisk krise med lav vækst og høj arbejdsløshed påkalder naturligt spørgsmålet, om man økonomisk-politisk kan gøre noget for at vende situationen. Hvad gør man, og kan der gøres mere?

Diskussionen om dette spørgsmål er af mange grunde uklar. For at sætte dette i perspektiv er det nødvendigt med lidt begrebsafklaring. Finanspolitikken (styringen af de offentlige udgifter og indtægter) har to komponenter, nemlig de automatiske budgeteffekter og den diskretionære politik. Den automatiske budgeteffekt henviser til den automatiske ændring, der sker i offentlige indtægter og udgifter i takt med ændringer i konjunkturerne. Øget vækst og lavere arbejdsløshed giver øgede skatteindtægter og lavere udgifter til bl.a. arbejdsløshedsdagpenge, og omvendt i en periode med lav vækst og højere arbejdsløshed. Dette sker automatisk i kraft af indretningen af skattesystemet og det sociale sikkerhedsnet. Styrken af denne automatiske budgeteffekt afhænger af, hvor veludbygget velfærdssamfundet er, og der er en klar sammenhæng mellem den automatiske budgeteffekt og størrelsen af den offentlige sektor, se f.eks. Andersen (2013). I den økonomiske litteratur kaldes den automatiske budgeteffekt ofte for de automatiske stabilisatorer, da det er empirisk velunderbygget, at de medvirker til at stabilisere den makro-økonomiske udvikling, se f.eks. van der Noord (2000). De automatiske stabilisatorer har den fordel, at de virker automatisk – deraf navnet – når konjunkturerne vender. De er ikke afhængige af indsamling og tolkning af data, eller af politiske beslutninger og deres effektivering.

Ved diskretionære politikændringer forstås konkrete politiske beslutninger om at ændre på indtægter (f.eks. skattereform) eller udgifter (f.eks. dagpengereform eller ophævelse af fattigdomsydelser). De diskretionære ændringer er mere synlige og påkalder sig derfor større opmærksomhed. Med diskretionære ændringer i den økonomiske politik kan politikerne også signalere ansvarlighed og handlekraft. De empiriske erfaringer med diskretionær politik som konjunkturstyring er imidlertid mindre gode, da det i praksis er svært at time effekterne af sådanne tiltag til konjunktursituationen (dagpengereformen er et eksempel herpå). Beslutninger og effektivering tager tid, og derfor er det svært at dosere sådanne tiltag i forhold til konjunktursituationen.

Nedenstående figur 3 viser en opgørelse af finanspolitiske tiltag – både de automatiske og de diskretionære – i OECD-lande over perioden 2009-13. Det fremgår af figuren, at en række lande – heriblandt Danmark – har haft stor finanspolitisk aktivitet via de automatiske

stabilisatorer og samtidig ført en ekspansiv diskretionær politik. En række lande – blandt andet sydeuropæiske lande – har haft en ekspansiv effekt fra de automatiske stabilisatorer, men har været tvunget til at føre en kontraktiv diskretionær politik. Vurderet på summen af både de automatiske stabilisatorer og den diskretionære politik er Danmark et af de OECD-lande, der har ført den mest ekspansive finanspolitik under finanskrisen. Dette står i modstrid til opfattelsen i den offentlige debat, der ofte overser de automatiske budgeteffekter og betydningen heraf. Lande, der har været i stand til at føre en ekspansiv diskretionær finanspolitik, har som udgangspunkt haft bedre styr på de offentlige finanser og dermed spillerum for en aktiv stabiliseringspolitik. Hertil kommer, at den økonomiske politik har medvirket til at skabe stor troværdighed omkring finanspolitikken, hvilket har haft stor betydning for rentedannelsen. Danmark har således under finanskrisen haft et markant rentefald, der i sig selv har været med til at understøtte mange husholdninger og haft en stabiliserende effekt på den samlede økonomi.

Kunne regeringen have gjort mere? Debatten synes at forudsætte, at en aktiv finanspolitik vil kunne bringe Danmark ud af den aktuelle krise. Mange af argumenterne i denne debat minder om debatten om den økonomiske politik fra midten af 1970'erne og frem til starten af 1980'erne. I denne periode blev der ført en meget aktiv politik, men det viste sig meget svært at finstyre den økonomiske udvikling via den økonomiske politik. Disse erfaringer synes ofte at blive overset i den offentlige debat om finanspolitik og kickstart. Det er også påfaldende, at mens der på den ene side argumenteres for, at finanskrisen afspejler en række problemer og ubalancer i den private sektor, så er der på den anden side en forventning om, at man økonomisk-politisk relativt nemt kan eliminere konsekvenserne heraf.

Et af de store debattemaer har været mulighederne for at initiere en kickstart af dansk økonomi, dvs. at man med et relativt beskedent men målrettet indgreb kan sætte gang i økonomien. Hvis det lykkes, vil man med andre ord nærmest trække økonomien op ved hårene. En sådan mulighed er selvsagt politisk attraktiv, og regeringen har også benyttet „kickstarts-retorikken“ aktivt. Det er imidlertid klart, at de gennemførte initiativer ikke har kunnet udløse en sådan kickstart-effekt. Argumentationen har af denne årsag haft en boomerang-effekt.

At føre en aktiv stabiliseringspolitik kræver en politisk vilje til at opfylde et symmetrikrav. Hvis man vil lempe i dårlige tider, skal man være tilsvarende villig til at stramme op i gode tider. En sådan symmetri er ikke altid til stede i den politiske diskussion og heller ikke i den faktiske økonomiske politik, jf. at Fogh-regeringen

tilsidesatte flere opfordringer til at stramme finanspolitikken i de gode år inden finanskrisen.

Symmetrikravet sætter også grænser for, hvilke finanspolitiske instrumenter, der er hensigtsmæssige. En meget stor del af det offentlige forbrug vedrører centrale velfærdsopgaver som undervisning, hospitalsvæsen, pleje osv., og det er af velfærdsmæssige grunde ikke hensigtsmæssigt at variere disse med konjunkturerne. Derfor er det reelt vanskeligt at bruge udgiftssiden som del af en aktiv stabiliseringspolitik. Dog er offentlige investeringer velegnede som konjunkturinstrument, da en fremrykning af sådanne aktiviteter i perioder med lav aktivitet er samfundsmæssig hensigtsmæssig. Der er imidlertid grænser for, hvor stort et omfang af investeringer, der kan fremrykkes på kort sigt.

Finanspolitikken kan også forsøge at påvirke den private efterspørgsel (husholdningernes forbrug eller virksomhedernes investeringer) via f.eks. skatteinstrumenter. Dette er også sket via en skattereform samt frigørelse af SP-midler og efterlønsbidrag. Erfaringen har vist, at i en periode med krise og usikkerhed er det svært at „skubbe“ forbruget i gang, og dette understreger den aktive stabiliseringspolitikens begrænsninger.

VI. Ideologiske spor i den økonomiske politik

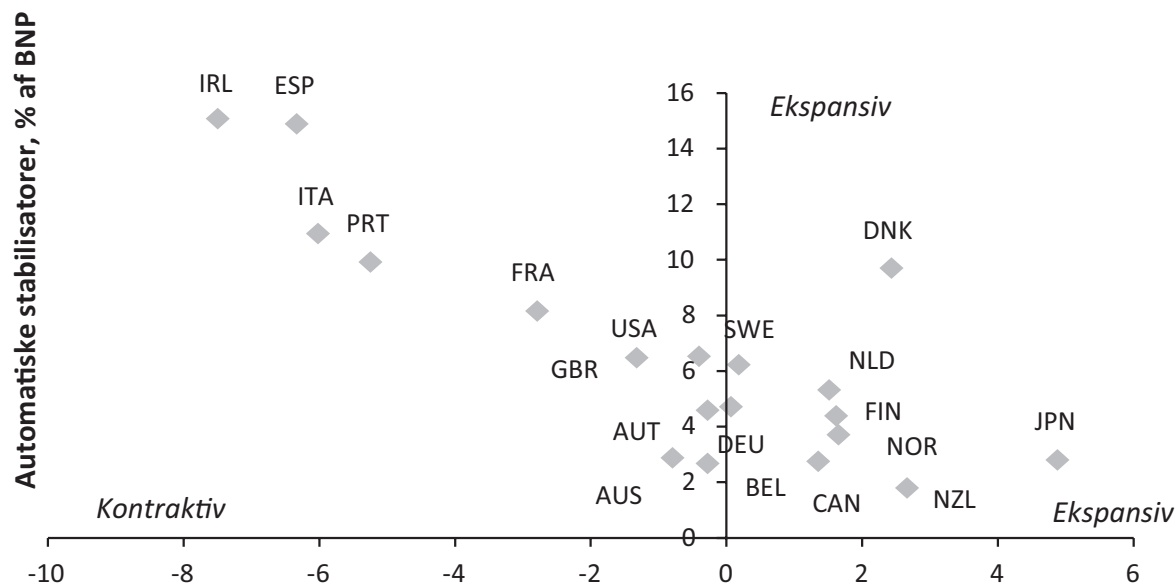
Der er ovenfor argumenteret for et betydeligt konsensusselement i dansk økonomisk politik, der har gjort, at de ideologiske påvirkninger er sket inden for et relativt afgrænset felt. Det er imidlertid ikke ensbetydende med, at der ikke er sådanne påvirkninger, og at de potentielt over tid kan have store effekter. For den nuværende regering er der en række eksempler på dette, der både falder inden for den traditionelle ideologiske akse, men også nogle der bryder hermed.

Regeringen har afskaffet de såkaldte fattigdomsydelser, dvs. starthjælp/introduktionsydelse samt timeregler for at oppebære kontanthjælp m.m. Starthjælp implicerede en introduktion af et optjeningsprincip for adgang til det sociale system, og dermed et brud med de universelle principper. Opholdstidskrav er at sammenligne med karenperiode eller andre særlige vilkår kendt fra private forsikringsordninger. Beskæftigelseskrav som grundlag for rettigheder er reelt et optjeningsprincip. Afskaffelsen betyder således en tilbagevenden til mere universelle principper for adgang til de sociale ydelser i det sociale sikkerhedsnet. Samtidig har det betydning for andelen af personer, der lever i relativ fattigdom. Ændringen på dette område er således af stor principiel betydning, men har ikke påkaldt sig megen offentlig opmærksomhed.

I 2002 indførtes et skattefradrag for sundhedsforsikringerne, og dette er afskaffet per 2012. Skattefradraget kan anses som støtte til opbygningen af et parallelt

Figur 3: Aktiv finanspolitik og automatiske stabilisatorer under finanskrisen, 2009-13

Note: Diskretionære finanspolitiske ændringer er beregnet ud fra ændringer i den strukturelle budgetsaldo. Effekten af de automatiske stabilisatorer er fundet ved brug af OECDs vurdering af størrelsen af de automatiske stabilisatorer i de respektive lande og ændringer i output-gap i de pågældende lande.

Kilde: Beregninger på basis af data fra www.OECDilibrary.org

privat sundhedssystem (set i sammenhæng med refusionsordninger og ventetidsgaranti) og en potentiel forskelsbehandling af befolkningen i forhold til adgangen til sundhedsydelse. Der kan argumenteres for, at ordningen betyder, at alle via skatten bidrager til, at en del af befolkningen får en sundhedsforsikring og dermed bedre vilkår, samt at en udvikling af private sundhedsordninger på sigt vil kunne svække opbakningen til det offentlige sundhedssystem. Ændringerne på dette område har således også principiel betydning i forhold til indretningen af velfærdssamfundet.

På et centralt område har regeringen valgt ikke at følge, hvad der kunne anses for en oplagt mulighed givet det ideologiske ståsted, nemlig en opstramning af beskatningen af fast ejendom. Med skattestoppet fra 2001 er der sket en nominal fastfrysning af beskatningsgrundlaget for ejendomsværdiskatten, hvilket har reduceret den reelle beskatning betydeligt. Dette har været forbundet med tab af et betydeligt skatteprovenu og har medvirket til at destabilisere udviklingen på boligmarkedet i perioden før finanskrisen (se f.eks. Det Økonomiske Råd 2011 og Nationalbanken 2011). Denne form for beskatning kan bidrage med et betydeligt provenu, samtidig med at man understøtter en mere hensigtsmæssig ressourceanvendelse. En sådan politik vil også have store fordelingspolitiske implikationer i retning af en mere lige

indkomstfordeling. På den baggrund er det bemærkelsesværdigt, at denne politik er videreført, foreløbig til 2020, selvom der er sket en opblødning og ændring på andre områder oprindeligt omfattet af skattestoppet.

Det har i en årrække været praksis, at alle overførselsindkomster reguleres i forhold til lønudviklingen i den private sektor. Dette har medvirket til at sikre, at alle grupper – erhvervsaktive og ikke-erhvervsaktive – får del i velstandsstigninger og dermed til at sikre, at indkomstfordelingen ikke påvirkes af generelle velstandsstigninger. Som del af skatteaftalen fra 2012 er der aftalt en anden regulering i perioden 2016 til 2023, som i store træk svarer til udviklingen i priserne (dog med modgående kompensationer for folkepensionister). Den reale købekraft sikres således, men i det omfang lønningerne stiger mere end priserne (forskellen er normalt på ca. 1,5-2 % om året), vil overførslerne ikke stige i takt med den generelle velstandsudvikling. Dette vil på den ene side styrke incitamenterne til at være i beskæftigelse men samtidig kunne medvirke til større indkomstulighed. Denne samme problematik gør sig gældende i forhold til ændringer i arbejdsløshedsforsikringen.

VII. Sammenfatning

Er den økonomiske politik visionsløs og blottet for ideologiske spor? I den løbende debat synes det at være et

fremtrædende synspunkt, at svaret er bekræftende. I et komparativt perspektiv er dette mindre klart. Den økonomiske politik de sidste 20-25 år har sikret en videreførelse af velfærdssamfundet og vist, at det er muligt at forene hensynet til en velfungerende økonomi med et veludbygget velfærdssamfund og en relativt lige indkomstfordeling.

Reformer gennemført de senere år er i stort omfang fremtvunget på grund af nødvendighed, især da den eksisterende indretning af velfærdssamfundet ikke var finansielt holdbar pga. demografiske udviklinger. Et væsentligt reformsigte har været at fremtidssikre velfærdsmodellen.

I et komparativt perspektiv har de nordiske lande også været i stand til at komme bedre igennem krisen end de fleste lande, og de har haft frihedsgraderne til at føre en forholdsvis ekspansiv politik. Set fra et internationalt perspektiv er den økonomiske udvikling og den økonomiske politik således et modeleksempel for mulighederne for at forene hensynet til en velfungerende økonomi med social balance.

Referencer

- Andersen, TM, B Holmström, S Honkapohja, S Korkman, HT Söderström og J Vartiainen 2007, *The Nordic Model – Embracing Globalization and Sharing Risks*, ETLA, Helsinki.
- Andersen, TM 2012, *Collective Risk Sharing: The Social Safety Net and Employment*, Working Paper.
- Andersen, TM 2013, 'Velfærdssamfund og finanskriser', under udgivelse i *Tidsskrift for Velfærdsforskning*.
- Andersen, TM og A Sørensen 2012, 'Globalization, tax distortions and public sector retrenchment', *Scandinavian Journal of Economics*, vol. 114, no. 2, pp. 409-39.
- Baldwin, P 1990, *The Politics of Social Solidarity – Class Bases of the European Welfare State*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Det økonomiske Råd 2011, *Dansk Økonomi*, København.
- European Commission 2012, *Employment and Social Developments in Europe 2012*, Bruxelles.
- Nationalbanken, 2011, *Kvartalsoversigt 2011*, 1 kvartal, Del 2, København.
- OECD 2011, *Economic Outlook 90*, OECD Publishing, Paris.
- Velfærdskommissionen 2005, *Fremtidens velfærd – Vores valg*, Analyserapport, København.
- Van der Noord, P., 2000, *The Size and Role of Automatic Stabilizers in the 1990s and Beyond*, OECD Working Paper 230, Paris.

Den økonomiske politik er i stor udstrækning et resultat af en „konsensuspolitik“. Der er konsensus om de generelle rammer, og de fleste væsentlige reformer indgås med et bredt politisk flertal. Inden for disse rammer er der imidlertid også ideologiske spor. Den nuværende regering har reetableret et universelt grundlag for det sociale sikkerhedsnet via fjernelse af de såkaldte fattigdomsydelser. Ophør af fradrag for sundhedsforsikring kan også ses i et perspektiv af at understøtte brede løsninger omkring velfærdsservice for alle borgere. Den ændrede indekseringspraksis for de sociale ydelser og „fredningen“ af ejendomsværdibeskatningen er derimod mere overraskende set i forhold til regeringens ideologiske udgangspunkt.

Økonomisk politik og reformer de senere år indeholder således et stort element af nødvendighed og konsensuspolitik. Centrale elementer i velfærdssamfundet er bibeholdt, og derfor fremstår den danske velfærdsmodel stadig i komparativt perspektiv som en måde at kombinere en velfungerende økonomi med en relativt lige indkomstfordeling og et veludbygget velfærdssamfund.

Noter

1. Fastkurspolitikken siden 1982 er et af de centrale omdrejningspunkter for den økonomiske politik, og denne politik har meget bred politisk opslutning.
2. Baldwin (1980) betoner betydningen af et bredt kompromis mellem landbrug og arbejdere som grundlaget for dannelsen af et velfærdssamfund baseret på universelle principper og finansieret via generel beskatning.
3. Et snævret økonomisk mål er enhedslønomskostningerne, dvs. lønninger set i forhold til produktiviteten forstået som værdiskabelse per tidsenhed. Allerede dette simple mål viser, at konkurrenceevne er et relativt begreb, og konkurrenceevne kan sikres ved lavere lønninger for given produktivitet eller højere produktivitet for givne lønninger.
4. Indvandring er en særlig og potentielt mere vigtig udfordring, der ikke tages op her.
5. Det vil sige enten ved direkte beskatning ved erhvervelsen af indkomsten (indkomstbeskatning eller arbejdsmarkedsbidrag), eller beskatning ved forbrug af indkomsten (forbrugsafgifter/moms).
6. Den sædvanlige definition er Pareto-efficiens, dvs. at markedet opnår en situation, hvor der ikke er mulighed for at foreslå en Pareto-forbedrende allokering af ressourcerne. Med Pareto-efficiens forstås, at det ikke er muligt at stille nogle bedre uden samtidig at stille andre i en dårligere position. Er der ikke Pareto-efficiens, er der således nogle ikke-udnyttede muligheder for at stille nogle bedre.
7. Dette stiller i sig selv en række restriktive forudsætninger (fuldkommen konkurrence, perfekt information, fravær af eksternaliteter mm.).
8. Det betyder, at der i konkrete situationer kan være mulighed for at forbedre efficiens og lighed samtidig.

Social retfærdighed og økonomiske incitamerter

Om systemkritik og moraliseren i venstreorienteret politisk teori

Christian F. Rostbøll

Lektor, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

Bør man som venstreorienteret acceptere, at det er nødvendigt at belønne dem, der arbejder og yder en ekstra indsats? Eller bør venstreorienterede ikke nærmere kritisere den grådighed, der lægger bag kravet om økonomiske incitamerter? Denne artikel ser på, hvad en gren af den politiske filosofi kan bidrage med i diskussionen af disse spørgsmål.

I. Indledning

Skal venstrefløjen først og fremmest varetage arbejderklassens interesser, eller skal dens mål være at skabe mere lighed i samfundet? Skal venstreorienteret politisk teori begrænse sig til systemkritik, eller bør den også opstille retfærdighedsprincipper, hvormed den kan kritisere borgernes personlige valg? Når S-R-SF-regeringen i 2012 laver en skattereform, som ifølge den daværende skatteminister Thor Möger Pedersen (SF) er til de „hårdtarbejdende lønmodtagere“ og har som mål, „at det i højere grad end i dag skal kunne betale sig at tage et arbejde“ (Pedersen 2012), så retfærdiggøres en vis ulighed til fordel for dem, der har arbejde. En vis ulighed accepteres på samme vis, når en selverklæret repræsentant fra arbejderklassen roser Möger Pedersen for at gøre op med „nødhjælpsocialisterne ... Et velmenende flertal, der er i politik for at dele ud af deres barmhjertighed til kontanthjælpsmodtagere, miljøet, de fattige studerende, ja faktisk til hele verden“ (Skovhus 2012). To forhold sammenkobles i dette syn på venstreorientering, nemlig at „arbejderpartierne utvetydigt skal tjene arbejdernes interesser“ (Skovhus 2012), og at dette kræver, at dem i arbejde får mere end folk på kon-

tanthjælp. Udgangspunktet for denne artikel er, at valget mellem at sikre, at det skal kunne betale sig at arbejde, på den ene side og hensynet til ligheden på den anden side, er et principielt valg – et valg, som kræver, at man klargør, hvilke moralske principper der er på spil, og hvilken vægt de bør have. Det er derudover et spørgsmål, som berører, hvorvidt en venstreorienteret politisk teori skal holde sig til systemkritik, eller om den også bør kritisere folks personlige valg ud fra moralske principper.

Den marxistiske venstrefløj har traditionelt holdt sig væk fra at kritisere de valg, borgerne tager, og de motiver, de har som deltagere i det kapitalistiske marked. For eksempel siger den tidligere VS-politiker Preben Wilhjelmsen i et interview om sit syn på den finanskrisen, der begyndte i 2008, at det er et udtryk for „moraliseren“ at lægge skylden på grådige banker: „Hvad havde man tænkt sig skulle være styrende for kapitalens dispositioner, om ikke grådigheden? Det er jo latterligt at forestille sig et kapitalistisk system, der ikke er baseret på grådighed – eller pænere formuleret: størst muligt afkast ... Derfor har vi ikke brug for moraliserende pegefingre, men for systemkritik“ (Jespersen 2012). En tilsvarende holdning finder man hos Tysklands vigtigste venstreintellektuelle tænker og filosof, Jürgen Habermas (2009, 184): “The speculators, too, were acting consistently within the established legal framework, according to the socially recognized logic of profit maximization. Politics turns itself into a laughing stock when it resorts to moralizing instead of relying upon the enforceable law of the democratic legislator.” Venstreintellektuelles afstandtagen fra moraliseren kan bygge enten på, at moralske domme ikke bør rette sig (direkte) mod markedsaktørers valg og motiver, eller den

kan være baseret på en afvisning af relevansen af *moralsk* kritik overhovedet. Det første kan være et resultat af en accept af, at marked og politik bygger på forskellige logikker (hvilket er tilfældet hos Habermas; se Rostbøll 2011, 37ff, 59ff). Det andet kan bygge på den opfattelse, at moral blot er borgerlig ideologi og et overfladefænomen, som dækker over det virkelige, som er livets materielle basis og produktionsforholdene (Marx 2000 [1845/46]).

Moraliseren kan forstås enten bredt som enhver kritik baseret på moral, eller mere snævert som moralsk kritik af borgernes private valg. Systemkritik kan enten være baseret på moralske principper (som når man hævder, at det kapitalistiske system er uretfærdigt), eller den kan være baseret på en moralsk neutral analyse (som Karl Marx mente, at hans historiske materialisme var og konkluderede, at det kapitalistiske system er selvundergravende). I det følgende skal vi se på alle fire muligheder som fokus for en venstreorienteret politisk teori, dvs. på begge former for moraliseren, bred og snæver, og begge former for systemkritik, moralsk baseret og moralsk neutral.

Ønsket om at undgå moraliseren bredt forstået har haft den konsekvens, at marxistiske teoretikere har været tilbageholdende med at udvikle en egentlig retfærdighedsteori. Marxister har frygtet at fremføre en kritik af eksisterende samfund, som blot er „ideologisk“, og har desuden ment, at moralsk kritik var unødvendig, da det kapitalistiske samfund er selvundergravende (Cohen 2000, 101ff). I kontrast til marxisters forbeholdenhed i forhold til at tale om moral står den omfattende filosofiske diskussion af retfærdighed blandt liberale egalitarister, der fulgte i kølvandet på John Rawls' *A Theory of Justice* fra 1971 (Rawls 1999). Inden for denne diskussion i særligt anglo-saksisk politisk filosofi ses moral og retfærdighedsprincipper almindeligvis ikke som overfladefænomener, men derimod som noget, der kan supplere standarder, hvormed eksisterende politiske og økonomiske systemer kan vurderes og kritiseres. Hos Rawls er hensigten med retfærdighedsprincipperne ikke at ændre hele vores mentalitet, men derimod at opstille principper for det velordnede samfunds grundlæggende struktur (Rawls 1999, 6ff). Ifølge Rawls er det ikke påkrævet, at alle personlige valg er taget med respekt for retfærdighedsprincipperne, så længe samfundets grundlæggende struktur er retfærdig (Cohen 2008, 2).

Denne artikel præsenterer og diskuterer nogle centrale argumenter hos den politiske filosof G.A. Cohen, som har bidraget med en vigtig venstrekritik af Rawls i værker som *If You're an Egalitarian, How Come You're So Rich?* (2000) og *Rescuing Justice and Equality* (2008). Cohen argumenterer bl.a. for, at et mere lige samfund ikke kan realiseres udelukkende gennem strukturændringer, men at der også er behov for en mentalitetsændring og et *egalitært etos* (dvs.

et sæt af egalitære værdier, der motiverer borgerne i deres hverdag). Ifølge Cohen ser vi behovet for et egalitært etos særligt i forhold til den udbredte idé, at økonomisk ulighed kan retfærdiggøres, fordi det giver incitament til at arbejde og gøre en ekstra indsats, hvilket skulle være til alles fordel: Den politiske teori kan ikke kritisere dette incitamentsarguments retfærdiggørelse af økonomisk ulighed, hvis den kun forholder sig til den grundlæggende struktur og freder borgernes personlige valg.

Indeværende artikel argumenterer for, at venstrefløjen har behov for at klargøre og begrunde, hvilke retfærdighedsprincipper den kæmper for. På baggrund af en præsentation af centrale argumenter hos Cohen og en påpejning af deres relevans i forhold til den danske offentlige debat diskuteres det endvidere, om disse principper er nogle, der udelukkende bør regulere samfundets grundlæggende struktur, eller om de også bør blive en del af et retfærdigt samfunds etos, dvs. om retfærdighedsprincipperne også bør styre vores personlige valg. Denne diskussion vil fokusere på *incitamentsargumentet*, som siger, at økonomiske uligheder er acceptable, fordi de gør de mest talentfulde mere produktive og dermed bidrager til, at alle får det bedre, også de mindst begunstigede. Incitamentsargumentet ser ud til at være bredt accepteret i den offentlige debat og blandt politiske filosoffer, men Cohen fremfører et vægtigt argument imod denne konsensus om, at det er nødvendigt og til alles gavn at belønne folk for at arbejde eller gøre en ekstra indsats.

Fokuset på økonomiske incitament, lighed, systemkritik og moraliseren, skal ikke ses som et udtryk for, at dette er de eneste vigtige spørgsmål for en venstreorienteret politisk teori. Dette fokus er affødt af en aktuel debat i den danske offentlighed og af en centrum-venstre-regering, der har accepteret ideen om, at en vis ulighed til fordel for dem i arbejde er acceptabel. Artiklen fokuserer på Rawls' retfærdighedsteori og Cohens kritik af denne, fordi disse teoretikere eksplicit udvikler retfærdighedsprincipper og relaterer deres anvendelse til spørgsmål om økonomiske incitament, lighed, samfundets grundlæggende struktur og borgernes personlige valg. Argumentet i artiklen er ikke, at det lige præcis er Rawls' retfærdighedsprincipper, venstrefløjen skal acceptere. Argumentet er derimod, at venstrefløjen har behov for at diskutere retfærdighedsprincipper og for at overveje, hvorvidt disse principper kun bør anvendes i en kritik af samfundets grundlæggende struktur eller også i en kritik af borgernes personlige valg. Formålet med det følgende er dermed at rejse nogle spørgsmål for venstrefløjen, som er systematisk behandlet i en bestemt del af den normative politiske filosofi – og ikke at insinuere, at der ikke er andre vigtige spørgsmål for venstrefløjen eller andre vigtige bidrag til venstrefløjstænkningen i den politiske teori og filosofi.

Artiklen begynder med en diskussion af fraværet af en retfærdighedsteori i marxismen og behovet for en sådan på venstrefløjen (II og III). Derefter gives en kort præsentation af Rawls' retfærdighedsteori og Cohens kritik af den (IV). I afsnit V fremlægges kritikken af incitamentsargumentet. Artiklens sidste afsnit (VI) før konklusionen diskuterer forholdet mellem systemkritik og behovet for et egalitært etos.

II. „Sådan er kapitalismen“ – Marxisme og retfærdighed

I 1970'erne og 1980'erne var der en vigtig diskussion blandt politiske teoretikere og filosoffer om, hvorvidt Marx anså kapitalismen for uretfærdig (Geras 1985; 1992; Roemer 1986, Part IV; Wood 1972). Nogle vil måske sige, at selvfølgelig anså Marx kapitalismen for uretfærdig; han var dens vigtigste kritiker. Men Marx skrev faktisk eksplicit, at man ikke kan kalde kapitalistisk udbytning for uretfærdig (Marx 1990 [1867], 310). Kommentatorerne er enige om, at Marx fordømte kapitalismen, men de er uenige om, hvorvidt han fordømte kapitalismen *som uretfærdig*. Og der er en stor forskel på, om Marx blot mente, at kapitalismen var selvmodsigende og selvundergravende – hvilket der er enighed om, at han gjorde – eller om han også mente, at kapitalismen kunne kritiseres ud fra (rationelt begrundede) retfærdighedsprincipper – hvilket er det, den omtalte kontrovers vedrører.

For denne artikels formål er det ikke afgørende, hvem der har ret i deres fortolkning af Marx. Den rigtige fortolkning er muligvis den paradoksale forslået af Norman Geras (1985, 70): "Marx did think that capitalism was unjust but he did not think he thought so." Det afgørende her er, at Marx' værker åbner op for denne usikkerhed om, hvorvidt han mener, at kapitalismen er uretfærdig. Det er min opfattelse, at denne ambivalens har påvirket venstrefløjen pga. dens marxistiske rødder. På den ene side anser venstrefløjen kapitalismen med dens udbytning af arbejderne for problematisk, men på den anden side er den skeptisk over for at tale om retfærdighed og uretfærdighed. I hvert fald kan man sige, at Marx' synspunkt og indflydelse har været med til at modvirke udviklingen af en egentlig retfærdighedsteori på venstrefløjen. Venstrefløjen har måske nok talt om social retfærdighed og lige muligheder, men den savner en systematisk retfærdighedsteori.

Den marxistiske ambivalens i forhold til at tale om retfærdighed har ikke blot betydet et fravær af en socialistisk retfærdighedsteori, men også fravær af *moralsk* kritik af markedsaktørers motiver og valg. Som jeg citerede Wilhelm for, anses det for latterligt at forestille sig et kapitalistisk system, som ikke er baseret på grådighed. Men hvorfor? Der er (mindst) to mulige svar: Enten er det, fordi kapitalismen som system ikke kan fungere uden

profitmaksimeringsmotivet (grådigheden), eller også er det, fordi grådigheden er et produkt af den kapitalistiske produktionsmåde og kun kan ophæves ved en revolutionær ændring af produktionsmåden. Det første svar bygger på en accept af Adam Smiths antagelse om, at markedssamkvem bygger på egeninteresse (Smith 2000, 15) Det andet bygger på en idé om, at den menneskelige egoisme ikke er et grundvilkår eller en del af den menneskelige natur, men derimod er et produkt af kapitalismen. Men uanset om det ene eller det andet svar er det rigtige, så er konsekvensen, at man ikke kan kritisere egoismen under kapitalismen. „Sådan er kapitalismen“, som det lyder i en sang, som alle på den danske venstrefløj kender.

Spørgsmålet er, om venstrefløjen ikke mangler noget vigtigt, hvis den ikke har en retfærdighedsteori. Har venstrefløjenspartier og -bevægelser ikke behov for at klargøre, hvilke principper der guider dens projekter? Har de ikke brug for standarder, som kan lægges til grund for deres kritik af det eksisterende system? Med andre ord, har systemkritikken ikke behov for et moralsk grundlag? Og er der ikke behov for en moralsk kritik, der går videre end systemkritikken og retter sig mod de valg, som vi tager som privatpersoner? Hvis svaret på nogle af disse spørgsmål er „ja“, så er der god grund til at gøre op med den marxistiske skepsis over for at tale om retfærdighed og moral. Dette er ikke et opgør med marxismen *tout court*, men derimod et spørgsmål om at klargøre, udvikle og begrunde *den implicite* tro på værdien i et mere lige samfund, som animerede Marx' kritik af kapitalistisk udbytning (Cohen 2000, x).

III. Behovet for en retfærdighedsteori

Cohen (2000, 42-115) deler den marxistiske tro på værdien i et mere lige samfund, men han argumenterer, at det er en stor svaghed ved marxismen, at den mangler systematisk normativ refleksion, præcisering af idealer og principper, afvejning af forskellige normative hensyn og begrundelse af retfærdighedsprincipper. Denne mangel ved marxismen er særligt graverende, da det har vist sig, at Marx' optimisme i forhold til kapitalismens selvundergravende karakter og socialismens uundgæelige sejr har vist sig at være en illusion. Det er med andre ord den videnskabelige socialismes fallit, som er baggrunden for, at Cohen mener, at socialister har behov for at engagere sig i systematisk normativ refleksion og begrundelse af retfærdighedsprincipper. Da det har vist sig, at kapitalismen ikke dialektisk opløser sig selv indefra, som Marx troede den ville, så er der ifølge Cohen behov for retfærdighedsprincipper, på baggrund af hvilke kapitalismen kan kritiseres udefra.

På den danske venstrefløj ved man ikke, hvilket ben man skal stå på, når velfærdsstaten bliver kritiseret for at

give for høje overførselsindkomster og/eller støtte kontanthjælpsmodtagere, som ikke gider at arbejde. Da det i 2011 kom frem, at en kontanthjælpsmodtager, „Fattig Carina“, ikke var så fattig, som mange havde troet, stillede repræsentanter for alle venstrefløjspartier op og bedyrede, at de skam også mente, at det skulle kunne betale sig at arbejde.¹ Tilsvarende var der året efter ingen på venstrefløjen, der kunne eller ville forsvare „Dovne Robert“, der havde levet på kontanthjælp i årevis og afvist at tage imod en række jobtilbud.² Endelig kan opgøret i SF, der er i 2012 førte til formandsskift, nævnes. Kort sagt handlede konflikten om, hvorvidt SF er et parti, der først og fremmest har som mål at beskytte de lavtlønnede arbejderes interesser (dem i kedeldragt, dem der står op hver morgen og smører leverpostejmadder, som Thor Möger Pedersen [2012] beskrev dem), eller om partiet har et bredere ansvar for at sikre alle svage gruppers behov. Jeg vil hævde, at alle disse er eksempler på venstrefløjens usikkerhed på egne principper. Folk på den danske venstrefløj er ofte både ude af stand til normativt at forsvare den omfordeling af ressourcerne, som velfærdssten indebærer, og de mangler principper, der kan bidrage til at afveje forskellige normative hensyn.

Med Cohen kan vi forstå venstrefløjens usikkerhed på egne principper på baggrund af et problem ved Marx' immanente kritik af kapitalismen generelt og hans klasse-teori i særdeleshed.³ I Marx' analyse er det én klasse, der lider alle afsavnene. Det er proletariatet, der bliver udbyttet, som er ufrie, og hvis behov ikke tilfredsstilles. Desuden udgør arbejderklassen det store flertal af befolkningen. Denne situation, som var gældende i det 19. århundredes mest udviklede kapitaliske industrisamfund, kan kritiseres ud fra en række forskellige moralteorier og med forskellige retfærdighedsprincipperne. At flertallet lider afsavn, kan kriseres ud fra utilitarismens princip om nyttemaksimering: Nyttens i samfundet maksimeres næppe i et samfund, hvor de få besidder alle goderne. Udbytning kan kriseres ud fra et princip om, at man *fortjener* frugterne af sit arbejde: Et problem ved kapitalismen er, at arbejdets merværdi går til en anden (kapitalisten) end den, der har produceret den (arbejderen) (Marx 1990 [1867], Del III). Marx bekræfter endvidere proletariatet som lønslaver og appellerer dermed til endnu et normativt princip, nemlig *frihed*. Endelig er det et kritikpunkt ved kapitalismen, at den forarmer arbejderklassen, hvormed der appelleres til et princip om *behovstilfredsstillelse* eller måske *lighed*. Hvis Marx' klasse-teori var gyldig, ville der være et sammenfald mellem disse normative principper, og det er måske derfor, at marxister ikke har følt et behov for at afveje de forskellige normative principper op imod hinanden eller diskutere, hvilke der er vigtigst. Problemet er, ifølge Cohen (2000, 105ff), at klasse-teorien ikke

er gyldig længere. Proletariatet, som Marx definerede det, udgør ikke længere flertallet, og det er ikke længere den samme gruppe mennesker, der bliver udbyttet og som lider under fattigdom. I dag opstår derfor særligt en konflikt mellem hensynet til dem, der bliver udbyttet, og dem, der lider de værste materielle afsavn. Det er denne konflikt, som i SF går mellem hensynet til dem i kedeldragt og de svage uden for arbejdsmarkedet (inkl. asylansøgere, immigranter og fattige i andre lande). For Cohen er dette en konflikt mellem et fortjenestepincip og et lighedsprincip.

Når det ikke længere er den samme gruppe i samfundet, der bliver udbyttet, og som lider de værste materielle afsavn, og når hensynet til dem, der producerer værdien i samfundet, kommer i konflikt med hensynet til ligheden, så er der behov for, at socialister ikke begrænser sig til den materialistiske analyse af produktivkræfter og produktionsforhold, men også engagerer sig i normativ politisk filosofi (Cohen 2000, 108f). Grunden er for det første, at venstrefløjen har brug for en retfærdighedsteori, som kan bidrage til afvejningen af, hvilke principper der er vigtigst. For det andet kan socialister ikke længere blot appellere til arbejderklassens interesser, da proletariatets interesser ikke nødvendigvis er sammenfaldende med almenvellet. Der er derfor behov for *moraliske argumenter* for et mere lige samfund. Endelig skal det med, at frem for Marx' forudsigtelse om fremtidig overflod, som ville gøre omfordeling unødvendig, står verden i dag over for økologisk krise og økonomisk knaphed, hvilket gør det endnu mere påkrævende med principper for, hvordan knappe ressourcer skal fordeles på en retfærdig måde (Cohen 2000, 112ff).

Problemet med marxismen er, ifølge Cohen, at den bygger på en illusion om, at bare vi forstår problemets karakter, vil løsningen også give sig selv. Det er den samme illusion, der ligger bag tanken om, at „videnskabelig“ eller moralsk neutral systemkritik er tilstrækkelig: Hvis vi bare analyserer kapitalismens indre modsætninger, lyder illusionen, er der intet behov for at begrunde eller overveje, hvilke principper der bør regulere samfundet efter kapitalismens sammenbrud. Dette er en farlig holdning, bl.a. fordi socialister dermed ikke giver begrundelser for de moralske principper, der guider deres projekt, og mangler klare og velbegrundede principper, som kan bidrage til at løse normative dilemmaer. Mere præcist er problemet, at venstrefløjen ikke er tilstrækkelig bevidst om de principper, der implicit styrer deres politiske handling, og derfor ikke systematiserer og begrunder dem, og at den mangler teoretiske og moralske ressourcer til systematisk at afveje forskellige normative hensyn som for eksempel hensynet til arbejderklassens interesser over for hensynet til de arbejdsløse, asylansøgere, immigranter og verdens fattige.

IV. Cohen vs. Rawls

Systematisk normativ refleksion, præcisering af retfærdighedsprincipper og moralske argumenter for et mere lige samfund finder vi mest indflydelsesrigt i nutidens politiske filosofi hos John Rawls. Da Rawls udgav *A Theory of Justice*, blev den af en britisk kommentator fejret som “a noble coherent, highly abstract picture of the fair society, as social democrats see it ... [The Labor Party] needed just such a theory of justice as this, stated in its full philosophical generality” (Stuart Hampshire, citeret i Wolff 2012, 152). Selv om Cohen er dybt påvirket af Rawls, mener han, at der er et grundlæggende problem ved den måde, som Rawls konstruerer sin retfærdighedsteori på. Mere præcist er Cohen kritisk over for, at Rawls mener, at retfærdighedsprincipperne kun skal gælde samfundets grundlæggende struktur og ikke bør anvendes på borgernes private valg.

Vi kan ikke her gå nærmere ind i Rawls' retfærdighedsteori, men må begrænse os til hans „forskelsprincip“ og dets applicering. Forskelsprincippet er et centralt element i Rawls' teori og lyder som følger: „Sociale og økonomiske uligheder skal indrettes således, at de ... er ... til den størst mulige gavn for de mindst begunstigede“ (Rawls 2005, 296). Det vil sige, at hos Rawls er forbedring af de mindst begunstigedes situation *det eneste*, der kan retfærdiggøre ulighed. Ulighed kan for eksempel ikke begrundes med, at de rige har fortjent deres rigdom pga. deres flid eller dygtighed. Kun hvis ulighed er til gavn for de mindst begunstige, kan den normativt begrundes også over for de mindst begunstige, da den sidstnævnte gruppe selv har gavn af uligheden, mener Rawls. Cohen afviser ikke forskelsprincippet som sådant, men kun den fortolkning og applicering af det, som kan bruges til at forsvare ulighedsskabende incitament (Cohen 2008, 32). Det er et velkendt argument fra den offentlige debat, at økonomiske incitament (og dermed en vis ulighed) er nødvendige for at få folk til at arbejde og gøre en ekstra indsats, og at dette er til alles bedste, også de mindst privilegeredes. Dette argument ser ud til at være foreneligt med forskelsprincippet: Hvis ulighed sikrer økonomiske incitament, der fremmer produktiv flid, som stiller de mindst begunstige bedre end uden ulighed, så ser denne ulighed ud til at være retfærdig ifølge forskelsprincippet. Cohen tilbageviser denne applicering af forskelsprincippet og viser grundlæggende problemer ved det udbredte incitamentsargument.

Som nævnt er det et helt afgørende aspekt ved Rawls' teori, at de retfærdighedsprincipper, han udleder, kun gælder for samfundets grundlæggende struktur: “For us the subject of justice is the basic structure of society, or more exactly, the way in which major social institutions distribute fundamental rights and duties and determine

the division of advantages from social cooperation” (Rawls 1999, 6). Det er ikke helt ligetil at afgrænse præcist, hvad der udgør samfundets grundlæggende struktur, men i vores sammenhæng er det afgørende, at denne afgrænsning for Rawls betyder, at forskelsprincippet *ikke* kan anvendes i en kritik af markedsaktørers valg: Så længe strukturen reguleres i henhold til retfærdighedsprincipperne, behøver aktørerne i deres private valg ikke at bekymre sig om de dårligst stilledes kår (jf. Rawls 1999, 82).

Rawls' afgrænsning af retfærdighedsprincippernes domæne til den grundlæggende struktur medfører, at hans teori tillader mere ulighed, end den burde gøre ifølge Cohen. I forhold til vores tidligere nævnte eksempel med bank- og finansfolk beklager Cohen (2000, 123), at Rawls *ikke* applicerer sit sociale fordelingsprincip (forskelsprincippet) „in censure of the self-seeking choices of high-flying marketeers, choices which induce an inequality that ... is harmful to the badly off“. Dette betyder også, at Rawls ikke gør op med incitamentsargumentet, hvilket Cohen mener, at der er gode grunde til at gøre. Cohen (2008, kap. 1) sætter derfor som mål „rescuing justice from the incentives argument“. Påvisningen af, at incitamentsargumentet er uholdbart, er en vigtig del af muligheden for at begrunde en mere ligelig fordeling af samfundets ressourcer.

V. Kritikken af incitamentsargumentet

I den offentlige debat møder venstreorienterede ofte den indsigelse, at en mere lige fordeling af goderne ville underminere motivationen til at arbejde og gøre en ekstra indsats. I tillæg til denne præmis, som er den første præmis i incitamentsargumentet, hævdes det ofte, at økonomiske incitament til at gøre en ekstra indsats vil være til alle samfundsmedlemmers gavn. Herefter kan der sættes trumf på argumentet imod lighed ved at konkludere, at hvis man bekymrer sig de om de svagestes kår (som venstreorienterede gør), burde man acceptere økonomiske incitament og ulighed. Hvis dette incitamentsargument er holdbart, har venstreorienterede, der ønsker de bedst mulige vilkår for de dårligst stillede, et problem. Den lighed, de kæmper for, ser ud til at ville stille de svageste eller mindst begunstigede (og alle andre) værre, end de ellers kunne have været stillet.

Venstreorienterede har ofte svært ved at give et adækvat svar på incitamentsargumentet. Det er derfor, Rawls formulerer sit forskelsprincip på en måde, som tillader ulighedsskabende incitament, hvis og når det kan vises, at disse er til fordel for de mindst begunstigede i samfundet. Man skal bare være opmærksom på, at incitamentsargumentet bygger på en præmis om, at borgerne i deres private valg eller som markedsaktører er drevet af egeninteresse. Det er kun, hvis man accepterer denne præmis,

at incitamentsargumentet kan „get off the ground“. For det er helt grundlæggende for incitamentsargumentets succes, at vi godtager, at folk kun vil arbejde, hvis de får mere end dem, der ikke arbejder, eller at de kun vil gøre en ekstra indsats, hvis de får mere end dem, der ikke yder en ekstra indsats. Derudover indebærer incitamentsargumentet, at man ikke kan kritisere folk for at kræve mere for at arbejde eller gøre en ekstra indsats end for ikke at gøre det. Men det sidste har venstrefløjstænkere, der afviser moraliseren i snæver forstand, vel også accepteret. De affinder sig med, at de kun kan kritisere systemet (eller hos Rawls den grundlæggende struktur), og at de ikke kan klandre borgerne for at være motiveret af og vælge på baggrund af egoistiske økonomiske hensyn. Dette er en stor fejltagelse ifølge Cohen.

Det er vigtigt at være opmærksom på, at Cohen kun vurderer incitamentsargumentet som et argument, der accepterer, at fordelingen af goderne i samfundet skal være til størst mulig gavn for de mindst begunstigede. Han vurderer altså for eksempel ikke i denne sammenhæng argumenter for ulighed, der er baseret på, at økonomiske incitamenter skal gives på baggrund af, hvem der fortjener dem. Incitamentsargumentet skal ikke blandes sammen med det argument, at de der arbejder eller gør en ekstra indsats, har *fortjent* en større andel af goderne end dem, der ikke arbejder eller ikke yder noget ekstra. Men ikke bare Rawls, men også mange på den politiske hørefløj bruger faktisk det argument, at økonomiske incitamenter til de arbejdssomme og produktive også løfter de svage. Incitamentsargumentet, som vi vurderer det her, er altså baseret på den normative præmis, at økonomiske uligheder er retfærdige, *fordi* de stiller de mindst begunstige bedre end en mere lige fordeling af goderne.

Vi kan lægge ud med at sætte spørgsmålstegn ved den præmis i incitamentsargumentet, der siger, at økonomiske incitamenter er *nødvendige* for at få de arbejdsduelige til at arbejde og de talentfulde til at udnytte deres talenter. Kan man virkelig sige, at økonomiske incitamenter er nødvendige? De er næppe nødvendige i streng forstand, dvs. på den måde som mad og drikke er nødvendige. Det er ikke muligt for nogen mennesker at leve uden mad og drikke, men det er *muligt* for dem, incitamenter er rettet mod, at tage et arbejde, uden at det kan betale sig ift. at være på kontanthjælp, og det er muligt at gøre en ekstra indsats uden at få mere end dem, der ikke gør en ekstra indsats. Faktisk bygger incitamentsargumentet på en forudsætning om, at det er muligt at *vælge*, om man vil arbejde og gøre en ekstra indsats eller ikke (incitamentsargumentet kan i sin natur kun være rettet mod de arbejdsduelige). Økonomiske incitamenter handler jo om at få folk til at tage de rigtige valg – nemlig at arbejde og være produktive til gavn for samfundet som

helhed. At det ikke kan være en streng nødvendighed at give borgerne incitamenter, er den først præmis i Cohens (immanente) kritik af incitamentsargumentet. Om man arbejder eller ikke, og om man gør en ekstra indsats eller ej, er et spørgsmål om menneskelig vilje og valg.

Hvis ulighedsskabende incitamenter begrundes med, at de er til de dårligst stilledes bedste, og hvis Cohen har ret i, at det ikke er en streng nødvendighed for at være produktiv, at man får mere end andre, så opstår der en oplagt respons til dem, der kræver mere end andre for at være produktive eller gøre en ekstra indsats (Cohen 2008, 27ff). ‘Hvis I er interesseret i, at de dårligst stillede får det så godt som muligt, som I påstår, hvorfor vælger I så at kræve mere end andre for at være produktive? Hvorfor arbejder I ikke bare hårdere uden at få mere end andre, hvilket ville stille de dårligst stillede endnu bedre?’ Hvordan kan de, der fremfører incitamentsargumentet, forsvare sig imod denne indvending? Det virker oplagt, at Cohen har ret i, at de dårligst stillede ville blive endnu bedre stillede, hvis de produktive og talentfulde valgte at være produktive og udnytte deres talenter uden at kræve ulighedsskabende incitamenter. Der er derfor kun to muligheder for tilhængerne af incitamentsargumentet: enten må de benægte, at målet er, at de dårligst stillede får det så godt som muligt, eller også må de afvise præmissen om, at det er muligt at vælge, om man arbejder eller ej, gør en ekstra indsats eller ej. Begge disse muligheder forekommer mig dog at underminere noget helt centralt ved incitamentsargumentet.

Bemærk, at Cohens kritik af incitamentsargumentet ikke er henvendt til dem, der ikke forsvare ulighed med, at de dårligst stillede ville have det værre under en mere lige fordeling af goderne. Cohens argument bider kun på personer, der mener, at et retfærdigt samfund er et samfund, hvor uligheder kun kan forsvares, hvis de er til størst mulig gavn for de dårligst stillede. Dette gælder blandt andet dem, der accepterer Rawls’ forskelsprincip. Problemet for Rawls er imidlertid, at ulighedsskabende incitamenter kun kan begrundes i et samfund, hvor borgerne ikke er guidet af forskelsprincippet. Hvis borgerne var guidet af forskelsprincippet, ville de vælge at handle på en måde, som forbedrede de dårligst stilledes kår, hvilket udelukker krav om at få mere for at yde en ekstra indsats. Som Cohen skriver (2008, 32): “The difference principle can be used to justify paying incentives that induce inequalities only when the attitude of talented people runs counter to the spirit of the difference principle itself: they would not need special incentives if they were themselves unambivalently committed to the principle.” Cohen konkluderer på denne baggrund, at forskelsprincippet ikke kan anvendes til at forsvare incitamenter, der skaber uligheder. Cohens argument er ikke kun relevant

som en filosofisk kritik af Rawls, det rækker videre til alle dem i den offentlige debat, der forsvarer ulighed med henvisning til, at det er til de dårligst stilledes eget bedste, at de mere arbejdsomme, produktive og talentfulde får mere, end de dårligst stillede selv gør.

VI. Systemkritik og egalitært etos

Venstrefløjen kan ikke begrænse sig til systemkritik, hvis den vil indoptage ovenstående kritik af incitamentsargumentet. Ifølge Cohen bør venstrefløjen blankt afvise det forsvar for ulighed, der siger, at det er nødvendigt at give mere til nogle end andre for at skabe produktiv flid, og at dette er til alles gavn. Venstrefløjen bør kritisere den egoisme og grådighed, der gør, at nogle kræver (og får) mere end andre – nogle ekstremt meget mere end andre – for at yde en ekstra indsats. Betyder det, at venstrefløjen skal *moralisere*? Det gør det, hvis man med *moralisere* mener at fremsætte argumenter, der underlægger borgernes personlige valg retfærdighedsprincippernes kritiske lys. Cohens argument skal vise, at retfærdighedsprincipperne ikke kun bør gælde samfundets grundlæggende struktur (som hos Rawls), men også bære værd mod borgernes personlige valg. Hvis vi ikke retter kritikken mod de personlige valg, er der en fare for, at vi undskylder og fremmer den menneskelige egoisme.

Ifølge Cohen er den eneste måde „at rede ligheden fra incitamentsargumentet“ at rette de kritiske skyts og retfærdighedsprincipperne mod de personlige valg, borgerne tager. Dette argument hos Cohen viser, at for at skabe et mere lige samfund er det ikke tilstrækkeligt at revolutionere samfundets økonomiske struktur, der er også behov for en revolution i menneskers følelser og motivation (Cohen 2000, 119f). Der er med Cohens ord behov for et mere egalitært *etos*, dvs. en mentalitet, der får borgerne til frit (dvs. uden tvang og materielle incitamenter) at vælge at handle på en måde, som forbedrer de dårligst stilledes vilkår. „In the absence of such an ethos, inequalities will obtain that are not necessary to enhance the condition of the worst off: the required ethos promotes a distribution more just than what the rules of the economic game by themselves can secure“ (Cohen 2000, 128). Et egalitært etos vil skabe en mere lige (for Cohen retfærdig) fordeling af goderne, fordi borgerne vil vælge at bidrage på en måde, som er til alles bedste, uden at kræve ulighedsskabende incitamenter for at gøre dette.

Når venstrefløjen adskiller systemkritik og diskussion af markedsaktørers valg, er der ifølge Cohen en fare for, at den accepterer den menneskeforståelse, som kapitalismen har bragt med sig. Grådighed og frygt er de dominerende motiver på markedet, da andre mennesker ses „as possible sources of enrichment, and as threats to one’s success. These are horrible ways of seeing other people, however

much we have become habituated and inured to them, as a result of centuries of capitalist civilization“ (Cohen 2009, 40f). Pointen her er ikke, at det kapitalistiske marked med dets egoistiske motiver ikke har vist sig at være effektivt. Pointen er heller ikke, at mennesker ikke ofte er drevet af egeninteresse. Pointen er derimod, at vi ikke skal forveksle effektivitet med retfærdighed og ikke bør undskyldte den menneskelige egoisme, selv når den instrumentelt set fører til et effektivt marked (Cohen 2008, 114f). Som Cohen skriver, „we should never forget that greed and fear are repugnant motives“ (Cohen 2009, 77). Venstrefløjen bør ikke glemme dette, da det kan føre til, at den stiller sig tilfreds med det samfund, vi har, og med den type markedsøkonomi, vi har. Det er rigtigt, at det endnu ikke er lykkedes at skabe et effektivt marked, som ikke bygger på egoisme, men det betyder ikke, at det ikke stadigvæk er værd at forsøge. Og vi kan kun forstå, hvorfor det er værd at forsøge, hvis vi forstår og kan begrunde, at et samfund, der bygger på grådighed og frygt, er et frygteligt samfund. Cohen (2009, 82) slutter således sin lille bog *Why Not Socialism?* med at citere Albert Einstein for, at socialismen er menneskeheden forsøg på at gå „hinsides den rovgriske fase i menneskets udvikling“, og tilføjer: „Our attempt to go beyond predation has thus far failed. I do not think the conclusion is to give up.“

VII. Konklusion

Den danske venstrefløj vakler i disse år mellem hensynet til arbejderne på den ene side og hensynet til dem uden for arbejdsmarkedet på den anden side. Det er i denne artikel blevet argumenteret for, at normativ politisk teori kan bidrage til at forstå denne ambivalens. Man skal dog ikke tro, at den politiske teori kan give os endegyldige svar på, hvad der er de rigtige valg at tage politisk. De normative principper, som den politiske teori kan bidrage til at klargøre og begrunde, kan kun være ét element i den offentlige debat. Det spinkle håb for venstreorienterede politiske teoretikere er, at retfærdighedsprincipper i det mindste bliver et element i venstrefløjens selvrefleksion og debat. Det særlige ved Cohens teori er, at disse principper ikke blot bør rettes mod systemet eller samfundets grundlæggende struktur, men også mod borgernes private valg. Man kan sige, at de stigende krav til de arbejdsløse, som vi oplever i dag fra S-R-SF-regeringens side, er et tegn på, at venstrefløjen i dag ikke blot ser på strukturerne, men også moraliserer i snæver forstand. Men med Cohens kritik af incitamentsargumentet in mente kunne man indvende, at venstrefløjen nærmere burde rette sin moralske kritik mod dem, der kræver at få mere end andre for at være produktive og udnytte deres talenter.

Referencer

- Cohen, G.A. 2000, *If You are an Egalitarian, How Come You Are So Rich?*, Harvard University Press, MA, Cambridge.
- Cohen, G.A. 2008, *Rescuing Justice and Equality*, Harvard University Press, MA, Cambridge.
- Cohen, G.A. 2009, *Why Not Socialism?* Princeton University Press, Princeton.
- Geras, N. 1985, 'The Controversy About Marx and Justice', *New Left Review* vol. 150, pp. 47-85.
- Geras, N. 1992, 'Bringing Marx to Justice: An Addendum and Rejoinder', *New Left Review* vol. 195, pp. 37-69.
- Habermas, J. 2009, 'Afterword: Lessons of the Financial Crisis', i J. Habermas, *Europe: The Faltering Project*, Polity, Cambridge.
- Jespersen, P.M. 2012, '„Regerings krisepolitik er stupid“', Interview med Preben Wilhelm, *Politiken* 25/08/12.
- Marx, K. 1962 [1844], 'Om jødespørgsmålet', i K. Marx, *Økonomi og filosofi*. Ungdomsskrifter, Gyldendal, København.
- Marx, K. 1990 [1867], *Capital Vol 1*, Penguin, London.
- Marx, K. 2000 [1845/46]. 'Den tyske ideologi', i K. Marx, *De store tenkere – Karl Marx*. Rosinante, København.
- Pedersen, T.M. 2012, 'En skattereform til dem der trækker læsset', kommentar i *Berlingske*, 17/01/12, <http://www.b.dk/kommentarer/en-skattereform-til-dem-der-traekker-laeset>
- Rawls, J. 1999, *A Theory of Justice*, Revised Edition, Harvard University Press, MA, Cambridge.
- Rawls, J. 2005. *En teori om retfærdighed*, rev. udg., oversat af M.C. Jacobsen, Det lille Forlag, København.
- Roemer, J. (ed.) 1986, *Analytical Marxism*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Rostbøll, C.F. 2011, *Jürgen Habermas*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København.
- Skovhus, D. 2012, 'Er Thor Möger bannerfører for de hårdtarbejdende?', kommentar i *Politiken*, d. 28/01/12, <http://politiken.dk/debat/profiler/skovhus/ECE1521903/er-thor-mger-bannerfoerer-for-de-haardtarbejdende/>
- Smith, A. 2000, *The Wealth of Nations*, The Modern Library, New York.
- Wolff, J. 2012, 'Equality and Justice', i C. McKinnon (ed.), *Issues in Political Theory*, 2. edn., Oxford University Press, Oxford.
- Wood, A. 1972, 'The Marxian Critique of Justice', *Philosophy & Public Affairs* vol. 1, no. 3, pp. 244-282.

Noter

1. Bl.a. i DR2's Deadline d. 30/11/11.
2. Naturligvis kan venstrefløjens udmeldinger være en konsekvens af strategi frem for overbevisning, men jeg antager, at udmeldingerne stikker dybere end blot et ønske om at takkes vælgerne.
3. Min bevæggrund for at trække denne relation er, at hele den danske venstrefløj er påvirket af Marx og marxismen. Hvor stor indflydelse marxismen har på de nuværende venstrefløjspartier og -bevægelser, varierer naturligvis. Pointen i teksten er, at mennesker på venstrefløj bør reflektere over, hvor meget marxistisk bagage de bærer på, og hvad dette betyder for deres ideologi og stillingtagen.

Politisk framing er politisk magt

Jens Jonatan Steen

Analysechef i Tænk tanken Cevea

„The immune system, the hypothalamus, the ventro-medial frontal cortices, and the Bill of Rights have the same root cause.“

Antonio Damasio, Descartes' Error

Når betegnelser som 'statsgælds Krise', 'skatteletelse' og 'byrdestop' præger den politiske debat, er det en bestemt ideologisk linje, der sætter den politiske dagsorden. Selvom vi ikke altid er bevidste om det, har disse ord rødder i politiske værdier. Sproget er nemlig ikke neutralt. Det er langt mere end et udtryksmiddel – det er en genvej til hjernen. De ord, vi bruger, påvirker direkte folks opfattelse af og ønsker for samfundet. Fænomenet kaldes framing – og må tages i brug af venstrefløjen i dens politikformulering fremover, hvis den skal tilbagevinde den politiske dagsorden.

Værdier er framings udgangspunkt

Implicit argumenterer sproget altid, hvilket betyder, at retorik, og særligt brug af metaforer, kan ændre, hvordan vores hjerne opfatter budskaber og den måde, vi tænker på – ofte helt uden at vi opdager det (Nelson et al., 1997). Af disse grunde er sproget et værdifuldt politisk redskab, hvis man formår at bruge det til sin fordel (Edelman, 1971). Derfor er det også vigtigt, at vi ikke opfatter sproget som neutralt eller afkoblet fra virkeligheden, sådan som mange politikere gør det i dag. Der findes masser af eksempler på sådanne misforståelser i den politiske hverdag, hvilket denne udtalelse fra sundhedsminister Astrid Krag vidner om: „Det er meningsløst at hænge sig så meget i ord. Måske vi bare skulle i gang med at diskutere, hvordan vi kan hjælpe de her mennesker.“¹ Ved at indtage den position vil enhver politiker begå en afgørende fejl ved ikke at erkende, at sproget ofte skaber sin egen virkelighed (Vatz, 1973). Det er vigtigt at forstå betydningen af den framing, som vi omgiver os med i politisk debat (Iyengar, 1991). Hvis man ikke gør det, vil man altid tabe.

Det er budskabet hos en af hovedtænkere inden for politisk framing og kognitiv lingvistik, professor George Lakoff, som gennem en årrække har beskrevet både de teoretiske og politiske sider af framing. Lakoffs anvendelse og overførsel af begrebet framing til en moderne partipolitisk kontekst vil danne grundlag for denne analyse af den danske venstrefløjs aktuelle krise.

Framing har som begreb forgrenet sig temmelig bredt og bliver derfor også tillagt flere forskellige faglige betydninger. Uanset hvilken fagtradition begrebet bruges inden for, så hænger framing tæt sammen med erkendelsen af, at det er umuligt at udtrykke sig fuldstændigt objektivt og neutralt, da alle ord bærer en værdimæssig ladning i sig selv (Black, 1970). I en politisk kontekst drejer framing sig om, hvilke grundlæggende idéer og værdier politikernes retorik og metaforbrug afspejler.

Denne artikel vil introducere framing som fænomen, se på, hvilken rolle framing spiller i politik, og anskueliggøre dette gennem en række konkrete eksempler på politisk framing, herunder konflikten på Restaurant Vejlegården. Som eksemplerne vil vise, er framing ikke bare et amerikansk fænomen, men er i den grad også relevant, og allerede i spil, i dansk kontekst. Framing eksisterer altså på tværs af partisystemer, ideologiske retninger og demokratiske traditioner. Endvidere vil artiklen vise, at det danske centrum-venstre har en stor udfordring, når det kommer til at sætte den politiske dagsorden gennem framing.

Metaforer strukturerer vores tankegang

Vores opfattelse af verden er metaforisk i den forstand, at alle abstrakte begreber forstås gennem metaforer. Grundlæggende metaforer, såsom den universelle forståelse af, at 'op' er mere og 'ned' er mindre eller af 'kolde' og 'varme'

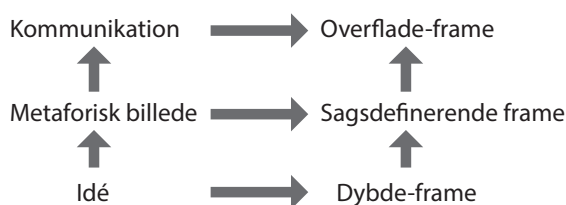
personer. Dette er eksempler på dybde-frames, ud fra hvilke vi danner vores opfattelse af, hvad der er rigtigt og forkert. Siden George Lakoff og Mark Johnson udgav bogen „Metaphors We Live By“ i 1980, har man gradvist fået større bevidsthed om, hvilken central betydning metaforer og frames har for den menneskelige erfarings- og meningsdannelse.

Gennem kropslige erfaringer indlejres grundlæggende metaforer i os alle. De danner basis for forståelse af mere abstrakte fænomener, herunder også vores politiske overbevisninger (Johnson og Lakoff, 1980). Vi forstår altså verden i billeder og metaforer, frem for objektive fakta (Nelson et al., 1997). Metaforerne fungerer som en slags mentale strukturer, der gør det muligt for mennesket at forstå virkeligheden med alle dens kompleksiteter (Iyengar, 1991). Dette udnytter strategisk framing: Her udnyttes velvalgte metaforer til at aktivere den virkelighedsforståelse, som afsenderen ønsker, at modtager skal have. Framing kan altså anvendes strategisk til at forme virkeligheden, men framingteori kan også anvendes analytisk.

Framingens tre niveauer

Når framing bruges analytisk, skelner man mellem framingens tre niveauer: Overflade-frames, sagsdefinerende frames og dybde-frames (Lakoff, 2006), sådan som det fremgår af figur 1. Overflade-frames betegner de konkrete ord, som vi bruger om abstrakte fænomener i vores hverdag. Et eksempel kunne være udtrykket 'cafépenge', som er blevet brugt om uddannelsesstøtten til hjemmeboende. Overflade-frames er altså de konkrete ord, hvori en dybde-frame udmøntes i praksis.

Figur 1

Figuren illustrerer framingens tre niveauer og deres praktiske anvendelse og udmøntning i retorik. Man må starte med at gøre sig sine grundlæggende værdier klart, før man kan kommunikere hensigtsmæssigt.

Sagsdefinerende frames betegner de billeder, som overflade-frames umiddelbart skaber hos modtageren. Med udtrykket 'cafépenge' associerer man f.eks. til unge, der hygger sig med cafe latte på en café – for skatteborgernes penge, som de får for at uddanne sig. De sagsdefinerende

frames er dem, der definerer problemet, udpeger problemets årsager og løsningsmulighederne. I en debat er de sagsdefinerende frames altså afgørende for den måde, hvorpå folk taler om og forstår den pågældende sag (Lakoff, 2006).

Dybde-frames tilsiger en bestemt moralsk vurdering af sagen og fælder dermed dom på baggrund af de konkrete udtryk og disses billedskabende effekter. Hvis vi tager eksemplet med cafépengene, så resulterer denne overflade-frame i, at det ikke forekommer retfærdigt, at de unge modtager uddannelsesstøtte: Hvis de alligevel bruger SU-pengene på cafébesøg, når de burde være flittigt bøjet over bøgerne, hvorfor skal vi så belønne dem? Og hvis de har råd til cafe latte, så må SU'en da være alt for høj? Med denne framing kommer diskussionen til at handle om, hvorvidt SU'en er velfortjent. De ord, som vi bruger og hører, aktiverer ikke bare vores grundlæggende værdier og forestillinger – overflade-frames kan rent faktisk forme og forandre disse.

Strategisk framing er en måde at føre politik på, som taler direkte ind i den mentalt ubevidste meningsdannelse, og går forud for specifikke politiske tiltag. Framingen aktiverer dybde-frames og dermed de grundlæggende idéer og værdier. Framing skal ikke blot tages i brug for at retfærdiggøre allerede eksisterende politikker. Al konkret politik bygger nemlig på et ofte ubevidst fundament af moralsk stillingtagen; er det konkrete politiske tiltag rigtigt og retfærdigt? Den måde, hvorpå sagen er blevet framet forud for den politiske beslutningsproces, er således afgørende for, hvilke løsninger der vil forekomme mulige, fornuftige og retfærdige.

Framing er baseret på naturvidenskab: kognition

Framing er en proces, der direkte påvirker vores hjerner. Hjernen er stadig et stort mysterium, men fra videnskaben ved vi, at når vi opfatter et givent enkeltobjekt, f.eks. en blå kasse, så opfatter vi 'blå' og 'kasse' to forskellige steder i hjernen. Dette sker gennem de bindinger, som opstår i neurale kredsløb i vores hjerner, når vi skal forstå et givent fænomen (Lakoff, 2008a, Bergen, 2012; Landau et al, 2010). Vores individuelle virkelighedsopfattelser styres altså af neurologiske forbindelser, som dagligdagens sprog aktiverer gennem metaforer og frames (Lakoff 2008a).

I kognitionsvidenskaben finder vi endnu et argument for at tale til folks dybtliggende værdier: Ifølge forskeren Michael Gazzinga er langt størstedelen af vores hjerneaktivitet nemlig kognitiv ubevidst, estimeret 95-98 procent, hvilket betyder, at når vi beder menneskehjernen om at forholde sig til logiske og faktuelle politiske argumenter, så taler vi, lidt populært sagt, kun til de få procent af hjernen, som ræsonnerer bevidst (Gazzinga i O'Neill, 2009). Den teknokratiske retoriks tilstræbte objektivitet

giver derfor bagslag, idet det kognitivt ubevidste spiller en enorm rolle for den enkeltes politiske holdninger og forestillinger om verden (Lakoff 2008a). Venstrefløjen kan derfor med fordel benytte et venstreorienteret sprog, særligt en venstreorienteret framing, der direkte understøtter venstreorienterede værdier, i stedet for at forlade sig på en rationalistisk argumentation.

Moderne politik som en framing-disciplin

Framing er altså en grundlæggende fysiologisk proces, som altid har påvirket menneskers opfattelse af virkeligheden. Denne erkendelse nåede tilsyneladende højrefløjen langt tidligere end venstrefløjen. Strategisk framing begyndte således at sprede sig i konservative miljøer i USA for mere end 30 år siden. En bevidst højreorienteret framing viste sig i de republikanske meningsdannerses retorik allerede tilbage under Ronald Reagans embedsperiode i 1980'erne og tog fart under George H.W. Bush i starten af 1990'erne (Lakoff 2004). Højrefløjen erkendte dengang, at magten i samfundet ikke alene var vundet ved at vinde magten i Det Hvide Hus, men at det også gjaldt om at vinde folkets „hearts and minds“. Det gjorde man ved at tale politik ud fra egne værdier. Magten blev ikke vundet ved at indtage bestemte positioner, men i rent værdimæssigt at sætte dagsordenen og flytte overbevisninger (Lakoff 2004).

Et af de store navne i dette opgør var den politiske strateg Frank Luntz, der bl.a. har skrevet en framing-guide med „The 14 Phrases Never to Use“, der indeholder meget konkrete anbefalinger til, hvad man bør og ikke bør sige som republikaner (Luntz, 2006: 165-169). Den centrale pointe hos Luntz er, at republikanerne kan vende den offentlige stemning ved at reframe de politiske sager og helt bogstaveligt tale ud fra egne værdier. I adskillige sager har han fået ret. Med Luntz i spidsen lærte republikanerne at undgå at bruge venstrefløjens sprog og i stedet give udtryk for, og holde fast i, de ærkerepublikanske værdier.

Det betød, at Luntz instruerede republikanerne i konsekvent at bruge bestemte vendinger: I stedet for at tale om at 'balancere de offentlige budgetter', så handlede det nu om at 'stoppe spild af offentlige skattekroner', og i stedet for 'fælles sundhedspleje', talte de om 'retten til selv at vælge'. Disse overflade-frames knytter således direkte an til dybde-frames indeholdende republikanske værdier. De bidrager dermed til at understøtte den kernerepublikanske ambition om en mindre stat og udtrykker modviljen mod statslig sundhedspleje. Republikanerne i USA holder sig meget præcist til et højrefløjssprog, der binder an til stærke sagsdefinerende frames, som formulerer både løsninger og holdninger i forhold til ethvert emne.

Denne strategi har højrefløjen herhjemme og i resten af Europa kopieret og anvendt med stor succes. Samtidig har man fra amerikansk side bevidst forsøgt at sprede de vigtigste politiske frames gennem tænketanke, såsom Cato Institute, Heritage Foundation og Rand Corporation (McGann 2011, Plehwe et al.2006). Kampen for ideologisk framing og eksport af ideer foregår altså meget bevidst på tværs af landegrænser.

Opgør med den 'falske rationalitet'

Alt imens højrefløjen længe har haft et stramt fokus på at afstemme retorik med værdier, så har det vist sig at være langt sværere for venstrefløjen at forstå sammenhængen. Ifølge Lakoff har venstrefløjen antaget en falsk opfattelse af rationalitet og dermed fuldstændig afgivet den politisk-ideologiske hjerne til de konservative:

„De progressive (venstrefløjen, red.) har accepteret et forældet billede af rationalitet, der går tilbage til Oplysningstiden, nemlig at rationalitet er bevidst, bogstavelig, logisk, universel, ikke-følelsesladet, ikke-kropsliggjort og tjenende egeninteressen.“(Jespersen 2010)

Det betyder, at man hos centrum-venstre har fastholdt den universelle rationalitet og forestillingen om en objektiv sandhed som grundpillen i den politiske tilgang. Man har opfattet sprog som et neutralt formidlingsmiddel, troet, at verden kunne forklares ud fra fakta, grafer og tal, og baseret sin argumentation på disse antagelser.

Den teknokratiske retorik, som dominerer politik i dag, er ikke kun fatal, fordi den tager afsæt i, at der eksisterer en objektivt sand og rigtig løsning på politiske problemer – og dermed reducerer politik til holdningsløs embedsførelse (Mouffe, 2005). Den er også fatal, fordi den ikke forholder sig til, hvordan menneskets politiske holdninger aktiveres og dannes i hjernen, og fordi den undervurderer betydningen af, at op mod 98 procent af vores hjerneaktivitet er kognitivt ubevidst (Lakoff, 2008a).

Den kognitive lingvistik udfordrer altså den traditionelle opfattelse af rationalitet og objektivitet. Det, man højest kan opnå, er i bedste fald 'tilstræbt objektivitet'. Det betyder dog ikke, at virkeligheden ikke findes, eller at fakta er en illusion. Det betyder blot, at den tilstræbte objektivitet har sine klare begrænsninger, og at enhver fremstilling vil være påvirket af de dominerende frames. Det er et grundvilkår.

Den indre værdikonflikt

Mennesker er ikke endimensionelle og abonnerer typisk ikke kun på én enkelt virkelighedsopfattelse, da menneskehjernen er dynamisk og påvirkelig. Dette forhold kan forklares på flere måder, men Lakoff gør det ud fra en belysning af metaforen 'nationen er en familie'. Hans tilgang tager afsæt i to idealforestillinger om, hvad en

familie bør være: I 'den patriarkalske familiemodell' er disciplin, selvhjulpethed og styrke de grundlæggende værdier. Med den patriarkalske familiemodell som ideal vil man derfor finde det naturligt med et samfund præget af hierarki, individualisme og ulighed. I modsætning hertil står 'den omsorgsdragende familiemodell', hvor de grundlæggende værdier er empati og social ansvarlighed. Med denne familiemodell som udgangspunkt bliver lige muligheder og solidaritet mærkesager (Lakoff, 2012). Familiemetaforen giver mere instinktiv mening i en amerikansk optik, hvor diskussionen om idealfamilien er langt mere afgørende, end den er i Danmark i dag. De to familiemodeller kan derfor ses som to yderpositioner, som vi altid kan være påvirkede af, men der findes naturligvis andre familiemodeller med andre værdier og vægtninger i spændet mellem disse, der kan påvirke vores virkelighedsopfattelse.

Lakoff beskriver, hvordan de fleste mennesker vil have versioner af begge familiemodeller indlejret som erfaringer i deres neurale kredsløb. Men ofte vil én familiemodell være den stærkeste og dermed dominere den pågældende persons værdisæt. Langt de fleste mennesker er altså værdimæssigt sammensatte personer – det, Lakoff betegner: „biconceptuals“ (Lakoff, 2008a). Det betyder, at de fleste mennesker vil have nogle forestillinger og holdninger, som er venstreorienterede, og andre, som er højreorienterede (Nelson et al., 1997). Disse tilsyneladende modsigende forestillinger vil altså være til stede samtidig. Den korte naturvidenskabelige forklaring på den forestillingsmæssige dobbeltheds er, at i de tilfælde, hvor en person både har en venstreorienteret og en højreorienteret forestilling om en given politik, eksisterer begge forestillinger latent i hjernen. Fænomenet, der kaldes „mutual inhibition“ (Lakoff, 2008b, Wunderlich, 2009) eller på dansk 'gensidig blokering', dækker over en situation, hvor to forskellige neurologiske kredsløb i hjernen potentielt set kan aktiveres, men hvor det kredsløb, som rent faktisk aktiveres, samtidig vil blokere for det andet.

Den 'gensidige blokering' står helt centralt i framingteori og har flere implikationer for politisk retorik. Når de neurologiske kredsløb med højreorienterede idéer aktiveres gennem højreorienteret retorik, blokerer de altså samtidig for de venstreorienterede idéer om den pågældende sag. Den gensidige blokering betyder, at de fleste mennesker snildt kan være højreorienterede i nogle henseender og venstreorienterede i andre (Lakoff 2008a). Men fænomenet betyder også, at jo mere konsekvent man aktiverer det højreorienterede tankesæt, des mere blokerer man for det venstreorienterede – og des større er sandsynligheden for, at det højreorienterede tankesæt spreder sig til andre holdningsspørgsmål.

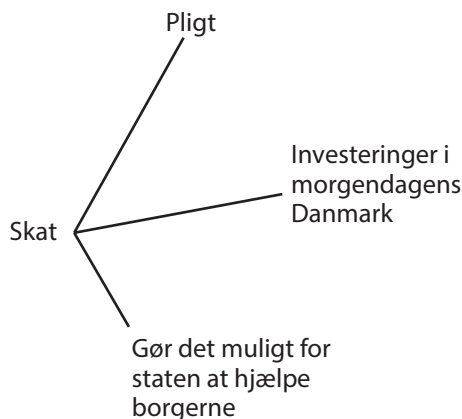
Dertil kommer også det forhold, at frames stadig aktiveres, selvom de i sammenhængen negeres. Når man argumenterer mod en modstanders frame ved eksplicit at nævne denne, bekræfter og styrker man den kun (Lakoff 2004). Man skal i stedet fremføre sin egen overflade-frame og lade denne definere sagen. Den gensidige blokering betyder således, at man som meningsdanner skal gøre sig meget bevidst om, hvilke kredsløb og forestillinger man aktiverer med sine sproglige formuleringer.

Læren om den værdimæssige sammensathed er samtidig også central i forhold til at forklare muligheder og begrænsninger ved at applicere Lakoffs tanker om kognitiv lingvistik og politik. Helt generelt viser forskningen, at grundlæggende metaforer er meget ensartede på tværs af sprog og kulturer (Johnson og Lakoff, 2003), hvorfor den grundlæggende teori udmærket kan overføres til f.eks. danske forhold. Men samtidig er der naturligvis også afgørende forskelle f.eks. i forhold til vores partisystemer. Når Danmark er et flerpartisystem, er der selvsagt flere og mere værdimæssigt sammensatte partier og dermed mulighed for endnu flere frames i det samlede system. Omvendt vil der også altid herske flere grundlæggende værdier, der ikke nødvendigvis umiddelbart harmonerer, i det enkelte parti – uanset om det er et dansk eller et amerikansk et af slagsen. Der vil f.eks. være traditionelle arbejdere hos Socialdemokraterne, som tiltales af den mere 'patriarkalske familiemodell', ligesom der vil være katolske republikanere, der tiltales af 'den omsorgsdragende familiemodell'. Antallet af partier udviser således hverken muligheder eller behov for at frame de politiske værdier. Et flerpartisystem øger muligvis behovet for klar framing, fordi man har endnu større behov for at skille sig ud og markere sig ideologisk i forhold til de andre partier. Det er således ikke afgørende for den kognitive opfattelse af frames, om det foregår i et politisk system, som er uni-, bi- eller multipolært.² Hjernen vil, som Lakoff påpeger, ofte være forestillingsmæssigt delt, hvilket vil sige, at den, uafhængigt af den eksterne virkelighed og det konkrete politiske system, vil indeholde flere og gerne meget forskellige opfattelser samtidig. Det politiske system vil muligvis påvirke rammerne for, hvordan vi kan påvirkes af forskellige frames, men det kan aldrig udelukke enkelte frames eller stoppe den påvirkning, som framing udsætter os for helt generelt. Framing transcenderer således de politiske højre-venstre-akser i politologien.

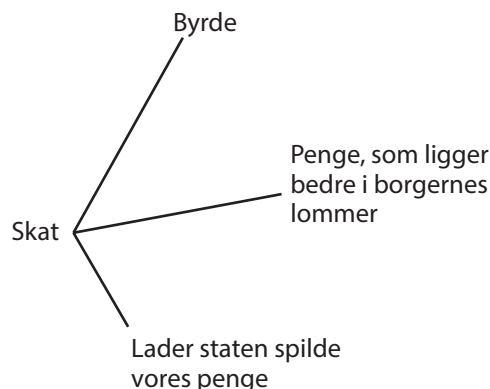
Skattesystemet: 'Befriende helte' eller 'onde bebyrdere'

Begrebet skat har længe været i centrum for den ideologiske framingkamp. Det mest brugte eksempel på framing er derfor også udtrykket 'skattelettelse', som kommer af det amerikanske „tax relief“. Et udtryk, der blev et slags

Figur 2. Stereotype opfattelser af skat

En typisk venstreorienteret opfattelse af skat

En typisk højreorienteret opfattelse af skat

Figuren illustrerer, hvordan dybde-framingen af ordet 'skat' har betydning for opfattelsen af fænomenet i den danske offentlighed.

mantra under George W. Bushs præsidentperiode (Lakoff 2004). Ordet virker måske umiddelbart neutralt, men det understøtter i den grad højrefløjens skattepolitiske grundsyn, hvilket illustreres af figur 2. Når det er en lettelse at få sænket skatten, indikeres det, at skat er en slags byrde, som man helst vil være foruden. Samtidig indikerer metaforen, at en person, der er ramt af 'skattebyrden', er et 'offer', og at den, der ønsker at lette eller 'befri offeret' for denne byrde, er en 'helt'. Med overflade-frames som 'skattelettelse' og 'skattetryk' fremstår højrefløjen altså som helte, der vil befri folk fra 'skattebyrden', og modsat fremstår venstrefløjen som de skurke, der vil bevare eller måske ligefrem øge 'byrden'. Et helt aktuelt eksempel på højrefløjens strategiske framing er Lars Løkkes forslag om et 'byrdestop': „Det må ikke gentage sig, at der kommer nye byrder på igen, når regeringen skal lave finanslov med Enhedslisten“,²¹ udtalte Venstres formand til Politiken og brugte dermed den klassiske højreorienterede dybdeframe helt eksplicit. Med en udtalelse som denne bliver skat ikke en investering eller et bidrag, som man gladelig betaler til fællesskabet og også selv nyder godt af, at andre betaler, sådan som det ville være i venstrefløjens interesse at frame det. Det samme gælder for framen 'skattely', som indikerer, at skat er noget, som man bør forsøge at skærme sig fra og beskytte sig imod. Disse metaforer bygger på klare liberalistiske værdier. Og når disse begreber gentages om og om igen, vil den negative opfattelse af beskatning komme til at dominere i det neurologiske kredsløb i hjernen hos borgerne og dermed aktivere den højreorienterede tankegang (Lakoff 2008a). Hvis man er

præget af denne retorik, og opfattelsen af 'skat som en byrde' ikke erstattes af et klart alternativ, så vil man altså være langt mere tilbøjelig til at være enig med højrefløjen.

Et venstreorienteret syn på beskatning

Venstrefløjen har brug for en alternativ framing, der bygger på egne værdier. Et alternativ for venstreorienterede kunne være at benytte ord som 'skattesænkning' i stedet for 'skattelettelse', og 'fællesskabsinvestering' eller 'samfundsbidrag' i stedet for 'skat'. Med det første udtryk aktiverer man en mere neutral sagsdefinerende frame, mens man med de to andre aktiverer en klart venstreorienteret sagsdefinerende frame, hvor skat reframe til at udgøre et positivt bidrag til samfundet, og man dermed aktiverer et venstreorienteret samfundssyn. I denne frame appellerer man til idéen om, at vi alle kan være stolte af at bidrage til vores velfærdssamfund, som drager omsorg for os og giver os begrænset ulighed og store muligheder. I Norge har venstrefløjen meget tydeligt taget framing til sig som politisk værktøj og blandt andet omdøbt statskassen til 'fællesskassen', skattesystemet til 'den norske model' og skatteopkrævningen til 'spleiselag'. Fælles for disse frames er, at de aktiverer en langt mere positiv og fællesskabsorienteret forestilling om, hvad skat er. Den norske framing tager udgangspunkt i, at venstrefløjen rent faktisk mener, at det er både vigtigt og godt at betale skat. Begreber som f.eks. 'fællesskabsinvestering' lyder muligvis kunstige og uelegante. Men det skyldes i udgangspunktet blot, at vi er vant til at kalde fænomenet noget andet. En af de vigtigste ting ved strategisk framing er, at man skal være

vedholdende; en ny overflade-frame skal gentages igen og igen, før den slår igennem, aktiverer de grundlæggende idéer, bliver taget op af andre og kan komme til at dominere debatten (Lakoff og Wehling, 2012).

Krisen: Hvem bærer ansvaret?

Et andet klart eksempel på dagsordensættende højrefløjs-framing drejer sig om den nuværende økonomiske krise. Den er blevet reframe til en 'statsgældskrise', hvormed fokus flyttes fra problemerne med stigende 'finansialisering', deregulering af finansmarkederne og boligboble over på statsbudgetternes underskud. Størstedelen af den statsgæld, som flere og flere lande kæmper med, blev skabt for at redde banker og som følge af andre konsekvenser af finanskrisen, såsom øgede udgifter til arbejdsløse og færre skatteindtægter. Men i den højreorienterede sagsdefinerende frame bliver 'statsgæld' til et argument for, at staternes indretning ikke er bæredygtig på lang sigt, og at krisen skyldes velfærdsstatsligt overforbrug. Med overflade-ramen 'statsgældskrise' som sagsdefinerende og problemdiagnosticerende udgangspunkt for borgernes opfattelse af krisens årsag har højrefløjen haft forholdsvis nemt ved også at dominere debatten omkring krisens løsningsmuligheder. Framingen tilbyder den helt simple løsning at sænke skatten og reducere velfærdsstaterne – for hvis den offentlige sektor overforbruger, må den tøyles og formindskes. Det bliver det dominerende billede i alle europæiske lande, selvom mange lande ikke umiddelbart har noget gældsproblem. Men med den valgte reframing har højrefløjen haft held til at overbevise mange om, at europæernes dovenskab og de europæiske staters fråseri har forårsaget den nuværende økonomiske krise. Det skyldes blandt andet de grundlæggende moralske følelser, som vækkes i mange, ved snak om gæld. Gæld er noget dårligt, en negativ værdi, som derfor skal betales tilbage snarest muligt. Så når man (i dette tilfælde staterne) skylder penge væk, er det mest moralske at bide tænderne sammen og arbejde hårdere.

Det er sådanne frames, som venstrefløjen bør være meget opmærksom på og bør være i stand til at modsvare. Man bør undgå uden videre at acceptere den højreorienterede framing, sådan som det ellers har været tilfældet bl.a. med denne udtalelse fra Helle Thorning-Schmidt:

„Vi skal huske på, at der er to problemer. Der er et gældsproblem – det er vi godt i gang med at løse. Og så er der også et disciplinproblem ... Det handler simpelthen om, at de aftaler som eurolandene har lavet med hinanden, der har landene ikke været flinke nok til at overholde de aftaler.“²⁰

Her bekræfter Thorning, at der er tale om en 'statsgældskrise', hvormed hun gentager og bestyrker denne

frame. I stedet burde hun have tilbudt en alternativ frame, hvilket vi vender tilbage til nedenfor.

Kæd krisen sammen med dens ophav

Venstrefløjen har altså ikke formået at forklare krisen ud fra sine grundlæggende politiske idéer. Men hvorfor var ordet finanskrisen ikke hensigtsmæssigt ud fra et venstreorienteret perspektiv? I dag vækker ordet stærke associationer, men tilbage i 2008 var det simpelthen for abstrakt. Der knyttede sig ingen konkrete billeder til denne overflade-frame, man så måske højst en mand i jakkesæt for sig. Framen udtrykker ikke i sig selv nogen direkte positiv eller negativ holdning til fænomenet og fungerer ikke handlingsanvisende, sådan som en god og effektiv sagsdefinerende frame gør det. En mere venstreorienteret, klar og værdiladet overflade-frame kunne være 'kasinokrisen'. Ordet er fængende, og brugen af det ville derfor sandsynligvis hurtigt kunne sprede sig. Samtidig giver ordet en klar vurdering af krisens ophav og giver et tydeligere billede af, hvem der i venstrefløjens optik er synderne: Finansfolkene, der har spillet hasard med hele verdensøkonomien. De moralske følelser, som denne frame vækker, placerer ansvaret for krisen der, hvor venstrefløjen mener den hører til – og fordømmer samtidig syndernes gerninger: Besøg på kasinoer og gambling er noget dårligt og amoralsk, men langt værre bliver det, hvis pengene, man gambler for, ikke er ens egne. De, der har gamblet og tabt, må udvise social ansvarlighed og forsøge at tilbagebetale deres gæld til samfundet.

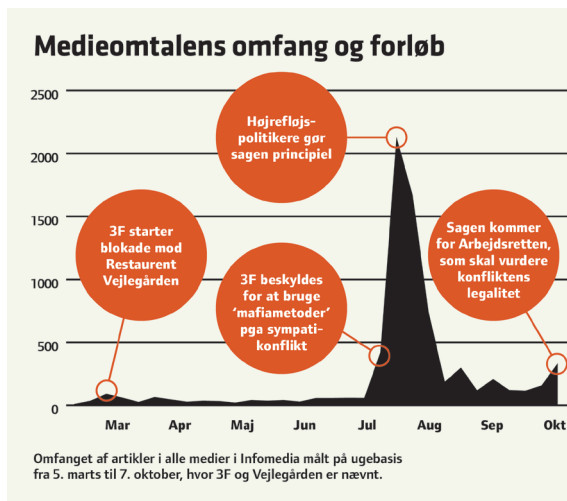
Ved at benytte en stærk reframing placeres ansvaret for den økonomiske krise der, hvor venstrefløjen mener, at den hører hjemme. Ansvaret for finanskrisen kan kun blive placeret der, hvis de grundlæggende værdier udtrykkes gennem sproget og bliver fortalt konsekvent.

Vejlegårds-sagen: Frihed for 'den lille mand'

Vejlegårds-sagen er et bemærkelsesværdigt eksempel på en af højrefløjen veltilrettelagt og veludført framingstrategi. Sagen tog sin begyndelse i november 2011, da Restaurant Vejlegårdens nye forpagter, Amin Skov, brød den eksisterende overenskomst med fagforeningen 3F og i stedet indgik aftale med den gule fagforening Krifa. De ansatte på 3F's overenskomst fik at vide, at de måtte acceptere den nye overenskomst med Krifa, hvis de ville beholde deres job. Dette fik 3F i Vejle til at igangsætte en blokade og senere en sympatikonflikt mod restauranten. 3F fører massevis af lignende sager hvert år uden den store medieomtale, men netop denne sag rundede i nogle uger i løbet af juli måned 2012 over 2.000 hits på Infomedia. At det var agurketid, er ikke den eneste forklaring. En anden væsentlig årsag var nemlig, at højreorienterede meningsdannere gjorde sagen principiel, hvilket bl.a. fremgår af figur 3.

Figur 3. Vejlegårdssagen i tal

Figuren, med tilladelse genoptrykt fra en artikel af Anders Dybdal i tidsskriftet VISION fra 7. oktober 2011, giver et overblik over Vejlegård-sagens forløb og talspersoner.

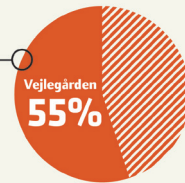
*Omfanget af artikler i alle medier i Infomedia er målt på ugebasis fra 5. marts til 7. oktober, hvor 3F og Vejlegården er nævnt.

**Andelen af artikler i alle medier i Infomedia fra 1. juli til 1. oktober 2012, hvor 3F, Vejlegården og navnet på en debattør er nævnt. Debattørens navn optræder inden for 5 ord af enten mener/siger/udtaler.

Først og fremmest blev sagen framet som en frihedskamp, hvilket blev gentaget som et mantra af højreorienterede politikere såsom Inger Støjberg (V) og Simon Emil Ammitzbøl (LA), men også af Amin Skov selv: „Man skal finde sig i meget, hvis man vælger en anden vej, end flertallet er tvunget til ... Hvor er mit demokratiske valg til at vælge Krifa fremfor 3F?“, udtalte han f.eks. i et interview til BT.⁵ Frihed er naturligvis i sit udgangspunkt et plusord for alle, men betyder noget forskelligt for venstreorienterede og højreorienterede. Begrebet 'frihed' er, hvad der kaldes en flydende betegner; et centralt ord, hvis betydning der kæmpes om at fastlægge (Laclau, 2005). Abstrakte begreber som 'frihed' må altså ledsages af en klart udtrykt fortolkning, hvis de skal være meningsfulde og have appel. I dette tilfælde satte højrefløjen sig tungt på definitionen af 'frihed', hvorfor det umiddelbart virkede helt berettiget, at Amin Skov skulle have 'frit valg'. Igen handler det om dybtliggende erfaringer og værdier, hvor de fleste vil være pro frihed, når modsætningen er tvang. Det højreorienterede frihedsbegreb, og dermed også det højreorienterede verdenssyn, forstærkes altså i det kognitivt ubevidste med denne frame. Framen indeholder ikke en eksplicitering af, at det frie valg i denne sammenhæng er forbeholdt arbejdsgiveren. Arbejdstagernes frihed til at organisere sig, til indflydelse på egne løn- og arbejdsvilkår, negligeres.

3Fs medieomtale i juli 2012

Andelen af artikler i alle medier i Infomedia i juli 2012, hvor 3F og Vejlegården er nævnt set i forhold til det samlede omfang af artikler, hvor 3F står nævnt.

Mest citerede personer i Vejlegårdssagen

Amin Skov Forpagter af Vejlegården 220	Poul Erik Skov Formandsformand for 3F 174	Søren Fibiger Formand for Krifa 65	Inger Støjberg Tidl. beskæftigelsesminister (V) 46	Flemming Ibsen Arbejdsmarkedsforsker 42

Andelen af artikler i alle medier i Infomedia fra 1. juli til 1. oktober 2012, hvor 3F, Vejlegården og navnet på en debatsagfører er nævnt. Debatsagførers navn skal optræde inden for 5 ord af enten mener/siger/udtaler.

Hvem kan være imod retfærdighed og lovlighed?

Vejlegård-sagen er en regulær guldgrube af højreorienterede overflade-frames, hvorfor vi kan tage et andet godt eksempel, her udtrykt af Liberal Alliances formand Anders Samuelsen:

„Det, der er mafiaagtigt ved det, det er jo, at mafiaen er kendt for, at man går ind og lægger et pres på *en lille selvstændig erhvervsdrivende* – og siger, hvis du ikke gør, lige som vi vil have du skal gøre, så lukker vi din forretning. Det er faktisk det, som 3F gør.“⁶

Restaurantejeren Amin Skov bliver med denne framing til et symbol på 'den lille mands kamp mod onde magter' – som David mod Goliat. Og 3F's ønske om at organisere lønmodtagerne på Vejlegården bliver sammenlignet med mafiaens afpresning af sagesløse og retskafne borgere. Denne frame indeholder flere værdimæssige undertoner, som klart kommer højrefløjen til gode: Der appelleres til borgernes retfærdighedsfølelse ved at antyde, at den store, magtfulde fagforening angriber den lille mand. Dermed aktiverer framen den bredt accepterede morale, at man 'ikke skal slå på nogen, der er mindre end en selv'. 3F's ærinde fremstilles altså som uædelt og, i kraft af mafia-metaforen, som på kant med loven. Framen gør fagforeningen til en „mastodont“⁷ af et egenrådigt og aggressivt subjekt, og aktiverer dermed slet ikke fagforeningens grundlæggende værdier om fæl-

lesskab og lige muligheder. Framen negligerer, at fagforeningen ikke er en egenrådig aktør, men repræsenterer et fællesskab. Den veltilrettelagte højreorienterede framing af Vejlegård-sagen betød, at Amin Skov blev helten, og 3F skurken i den brede offentlighed. Sommerens debat viste således klart, at fagbevægelsen ikke har været god nok til tydeligt at kommunikere sine grundlæggende værdier, idéer og formål.

Konfliktretten truet

Effekten af framingen blev, at man på højrefløjen og i dele af befolkningen begyndte at tale for en afskaffelse af konfliktretten over for virksomheder med overenskomst. Venstre og Dansk Folkeparti fremsatte således et beslutningsforslag,⁸ der skulle begrænse konfliktretten og dermed potentielt kunne komme til at underminere hele den danske aftalemodel på arbejdsmarkedet. På trods af, at dette efter al sandsynlighed ville medføre ringere arbejdsforhold for majoriteten af de danske lønmodtagere, mødte forslaget en vis folkelig opbakning. Framingen med 'den lille mand' over for den store, magtfulde og mere ansigtsløse institution betød, at folk identificerede sig med, og derfor sympatiserede med, Amin Skov. Samme framingstrategi blev brugt af Kristelig Arbejdsgiverforenings direktør Karsten Høgild: „For restauranten handler det her om liv eller død, mens 3F kæmper for et par medlemskaber. Det er en ulige kamp.“⁹ Igen bliver sagen gjort til et spørgsmål om institutionen 3F's moralske karakter og dennes økonomi.

Forbruger-frame var et dårligt modsvar

3F's eget modsvar på den stærke, højreorienterede framing var et forsøg på at vinde opbakning gennem tal og

fakta: „Den overenskomst, de kristelige har, mener vi er 10-15 procent dårligere på alle punkter“, udtalte gruppeformanden for restaurationsområdet i 3F i Vejle, Henning Troelsen, således til BT.¹⁰ Men som nævnt ovenfor er en appel til det rationelle menneske om 'den objektive sandhed' ikke særlig effektiv kommunikation. 3F og venstrefløjen leverede ikke en slagkraftig og tydeligt værdiladet reframing, som kunne udfordre den højreorienterede framingstrategi. I stedet vidner Henning Troelsens udtalelse om, at sagen blev defineret som et spørgsmål om økonomi for den enkelte lønmodtager – om, hvor den enkelte får den bedste 'deal'. Hermed aktiverer Troelsen dybde-frames, der knytter an til højreorienterede værdier såsom individualisme, konkurrence og forbrugermoralitet. De færreste fagforeningsfolk ville nok betegne deres medlemmer som kunder. Ikke desto mindre er det præcis det, som denne framing gør dem til. Fagforeningen bliver her til en butik, som efter sigende skulle have bedre varer på hylderne end konkurrenten. Fagbevægelsens grundlæggende værdier om fællesskab og solidaritet bliver slet ikke aktiveret. Fortællingen om, at 3F er et fællesskab af arbejdstagere, der ønsker at stå stærkere sammen mod løntrykkeri, er stort set fraværende. I stedet for at frame debatten strategisk og dermed aktivere mere venstreorienterede dybde-frames blandt den danske befolknings mange 'biconceptuals', skød 3F de værdimæssigt sammensatte fra sig. Argumentet om, at konflikten skulle være velberettiget fordi 3F's tilbud er 10-15 pct. bedre end Krifas, var derfor ikke stærkt nok til at overbevise den brede offentlighed. 3F gik altså ind i diskussionen om Vejlegård-sagen med brug af højreorienterede værdier og præmisser, hvilket ikke kom dem til gode.

Figur 4. Oversigt over højrefløjens framing og den reframing, der burde have været venstrefløjens modsvar.

Værdier og principper – dybde-frames	
Amin Skov og højrefløjen	3F og venstrefløjen
Individualisme, egennyttemaksimering, fællesskabet er undertrykkende, frihed = fravær af tvang, selvhjulpethed, er man afhængig af andre, er man svag	Social ansvarlighed, empati, gensidig respekt, fællesskabet giver os styrke, frihed er friheden til faglig organisering og lige muligheder for alle
Konfliktens kerne – sagsdefinerende frames	
Den lille, selvstændige erhvervsdrivenes frihed til selv at bestemme over sin virksomhed og vælge overenskomst Arbejdsgivers rettigheder krænkes (offer) af 3F (skurk)	Arbejdstagers frihed til at organisere sig for bedst mulige arbejdsvilkår Arbejdstagers rettigheder krænkes (offer) af arbejdsgiver (skurk)
Retorik – overflade-frames	
3F er en ansigtsløs mastodont, der kanøfler den lille mand 3F bruger mafia-metoder 3F kæmper bare for et par medlemskaber Den danske model er forældet	Fagforeningen er et fællesskab af mennesker 3F kæmper for fællesskabets bedste og beskytter mod uorganiserede udenlandske løntrykkere, gule skruetrækkere og urimelige arbejdsgivere Amin Skov udviser ikke respekt for sine ansattes frie valg til at organisere sig Den danske aftalemodel er dynamisk og sikrer fleksibilitet og velstand
Politiske tiltag	
Afskaffelse af konfliktretten over for virksomheder med overenskomst	Bevarelse af konfliktretten over for virksomheder med overenskomst er essentiel for vores samfund

Historien ville muligvis have været en anden, hvis 3F havde haft en stærk framingstrategi i stil med den, der fremgår af figur 4.

Hvordan framer vi fællesskabet?

Vejlegårds-sagen er, som før nævnt, symptomatisk for venstrefløjens manglende evner udi strategisk framing. Venstrefløjens grundlæggende værdier burde gennemsyre en bevidst og konsekvent framing, der sætter fokus på fællesskabet. For hvem har ikke gavn af fællesskabet? Enhver privat virksomhed bruger og lukrerer på fællesskabet.¹¹ Virksomhederne benytter arbejdskraft, som er uddannet ved hjælp af fællesskabets midler, og de benytter elektricitet, som leveres til dem af offentligheden. Det kan simpelthen ikke lade sig gøre at tjene en eneste krone eller have succes i den private sektor overhovedet, hvis ikke vi havde vores fælles offentlighed. Derfor har virksomheder selvfølgelig et ansvar for at bidrage til samfundet og på den måde opveje for det, som offentligheden giver dem. Hvorfor italesætter venstrefløjen ikke dette forhold skarper?

Hvis venstrefløjen igen skal have held til at sætte den politiske dagsorden, må den sørge for at kommunikere sit syn på virkeligheden klart og tydeligt. For at kunne de, må venstrefløjens sprog afspejle dens værdier, og et oplagt sted at starte ville være at forsvare den danske velfærdsmodel. Den sproglige markedsføring af samfundet kan bekæmpes med en reframing, der lægger vægt på borgernes indbyrdes forbundenhed, på omsorg, empati og fællesskab. Frames, der afspejler denne venstreorienterede samfundsopfattelse inkluderer 'ældrepleje' og 'uddannelsesstøtte', men en række af velfærdsopgaverne kan ligeledes reframe, så de direkte aktiverer grundlæggende venstreorienterede idéer. Det kunne være med ord som 'borgerhjælp' i stedet for borgerservice, 'sundhedspleje' i stedet for sygesikring og 'ældre støtte' i stedet for folkepension. En sådan reframing etablerer et udgangspunkt, hvor folkestyrets vigtigste opgave er at beskytte, støtte og styrke alle borgere og sikre alle lige muligheder. Dette lader sig gøre gennem en fælles offentlighed, som er opbygget i fællesskab og ejet i fællesskab.

Venstrefløjens partier kan tage til genmæle

Der er intet odiøst eller manipulerende ved framing. Det er intet nyt i, at denne proces har ekstremt stor indfly-

delse på de politiske diskussioner og de politiske værdier. Det er en fast bestanddel af moderne politik, som eksisterer, uanset om vi er opmærksomme på den eller ej. Derfor er spørgsmålet også kun, om man vil frames af andre, og dermed også af andres værdier, eller om man selv vil gå aktivt ind i kampen. Ved at acceptere højrefløjens frames har centrum-venstre-partierne ikke vundet vælgerne tilbage, men i stedet medvirket til at gøre dem mere højreorienterede ved at aktivere deres højreorienterede erfarings- og forestillingsgrundlag. Vil venstrefløjen fremme venstreorienteret politik, må de i stedet for at forsøge at ligne de andre partier mest muligt, definere klare alternativer gennem strategisk framing. Den helt grundlæggende politiske udfordring på venstrefløjen kan altså opsummeres således:

- Man er nødt til at forstå, at sproget ikke er neutralt
- Man er nødt til at forstå, at sproget påvirker vores virkelighedsopfattelse
- Man er nødt til at skabe et politisk sprog ud fra egne værdier
- Og det er ikke godt nok at negere sin modstanders udsagn

Det må derfor betegnes som venstrefløjens helt store udfordring at få skabt et sammenhængende, dagsordensættende og værdimæssigt funderet sprog. Fortsætter man med at bruge højrefløjens sprog, bidrager man kun til at aktivere de dele af borgernes hjerner, som man er uenig med – og det er ganske enkelt selvundergravende virksomhed. Vil venstrefløjen vinde, skal den have aktiveret de dele af borgernes hjerner, der er enige med den – ikke de dele, der er uenige.

Konklusionen er således på ingen måde, at højrefløjen bruger ufine og manipulerende metoder, mens venstrefløjen er god og ægte. Tværtimod er det højrefløjen, der har fat i den lange ende, som har tilegnet sig en mere præcis opfattelse af rationalitet og som dermed har kunnet sætte sig på den politiske dagsorden. De har forstået sammenhængen mellem sprog og værdier som grundlaget for den framing, der er en grundlæggende præmis i enhver politisk debat. Framing er ikke noget, man kan vælge eller fravælge at benytte sig af. Du kan enten aktivt frame selv, eller du kan blive framet. Lige nu er det det sidste, der er tilfældet for venstrefløjen.

Litteratur

- Berlin, Isajah. 2005. *Den ideale stræben og andre essays*. København: Gyldendal.
- Black, E. 1970, "The Second Persona", *The Quarterly Journal of Speech*, vol. 4, no. 2, pp. 109-119.
- Cevea, 2012, *Gældskrisen er skabt i den private sektor*, Cevea, København, kan lokaliseres her: http://www.cevea.dk/files/materialer/analyser/notat_statsgaeld_og_privat_gaeld_0.pdf
- Edelman, M. 1971, *Politics as Symbolic Action*, Markham Publishing Company, Chicago.
- Gazzaniga, M. 2011, *Who's in Charge?: Free Will and the Science of the Brain*, Ecco, New York.
- Gazzaniga, M. 1988, *Mind Matters: How Mind and Brain Interact to Create our Conscious Lives*, Houghton Mifflin, Boston.
- Gonzalez-Castillo, J. et al 2012, "Whole-brain, time-locked activation with simple tasks revealed using massive averaging and model-free analysis", *PNAS*, vol. 109, no. 14 <http://www.pnas.org/content/early/2012/03/14/1121049109.full.pdf+html>
- Iyengar, S. 1991. *Is Anyone Responsible?*, Chicago, The University of Chicago Press.
- Jespersen, Per Michael, 2010, "De røde har glemt følelserne", <http://politiken.dk/debat/ECE873494/de-roede-har-glemt-foeelserne/>
- Johnson, M. og Lakoff, G. 2003 [1980], *Metaphors We Live By*, University of Chicago Press, Chicago.
- Laclau, Ernesto. 2005. *On Populist Reason*. London: Verso
- Lakoff, G. 2008a, *The Political Mind: why you can't understand 21st-century politics with an 18th-century brain*, Penguin Group, New York.
- Lakoff, G. 2006, *Thinking Points: Communicating Our American Values and Vision: a Progressive's handbook*, Farrar Straus & Giroux.
- Lakoff, G. 2004, *Don't think of an elephant!*, Chelsea Green Publishing Company, Canada.
- Lakoff, G. 2008b, *The Mind and the Obama Magic*. Lokaliseret 8. januar 2013 på http://www.huffingtonpost.com/george-lakoff/the-mind-and-the-obama-ma_b_111105.html
- Lakoff, G. og Wehling, E. 2012, *The little blue book: the essential guide to thinking and talking democratic*, Free Press.
- Luntz, F. 2006, *The Republican Playbook*, originalversionen er ikke offentligt tilgængelig, men er lokaliseret 11. januar på: <http://www.yuricareport.com/BushSecondTerm/Luntz.pdf>
- McCann, James og Sabatini, Robert, 2011, *Global Think Tanks – Policy Networks and Governance*, Routledge
- Mouffe, Chantal. 2005. *On the Political*. New York: Routledge.
- Nelson, Thomas E. & Zoe M. Oxley & Rosalee A. Clawson. 1997, *Toward a Psychology of Framing Effects*, *Political Behaviour*, vol. 19, no. 3.
- O'Neill, Timothy P. 2009. *Sotomayor can't escape an overworked word*. *Chicago Daily Law Bulletin*, vol. 155, issue 178. Lokaliseret d. 23. januar på <http://www.jmls.edu/directory/profiles/oneill-timothy/pdfs/column%20September%202009.pdf>

- Perelman, C. og Olbrechts-Tyteca, L. 1969, *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation*, Trans. J. Wilkinson og P. Weaver. University of Notre Dame, Indiana.
- Plehwe, Dieter (red) et al, 2006, *Neoliberal Hegemony – A Global Critique*, Routledge
- Reinhart, C. og Rogoff, K. 2011, *This time is different: Eight centuries of financial folly*, Princeton University Press.
- Rock, A. 2005, *The Mind at Night: The New Science Of How And Why We Dream*, Basic Books.
- Vatz, R 1973, "The Myth of the Rhetorical Situation", *Philosophy & Rhetoric*, vol. 6, no. 3, pp. 154-161.
- Westen, D. 2007, *The political brain: the role of emotion in deciding the fate of the nation*, Public Affairs, USA.
- Wunderlich, K. 2009, "Neural computations underlying action-based decision making in the human brain", *PNAS*, vol. 106 no. 40 <http://www.pnas.org/content/106/40/17199.full.pdf+html>

Noter

1. En diskussion af samme emne findes også i: Lakoff, George (2008). *The Political Mind: why you can't understand 21st-century politics with an 18th-century brain*. New York: Penguin Group (47-51).
2. Det danske partisystem anskues ofte som værende orienteret på to forskellige akser: en klassisk-økonomisk højre/venstreorientering over for en værdipolitisk højre/venstreorientering. Dette kan ses som en modsætning i forhold til det amerikanske topartisystem, hvor de to akser mere eller mindre er tvunget sammen. Men da de allerfleste vælgere er værdimæssigt sammensatte, kan man som parti således fint frame ud fra eksempelvis højreorienterede økonomiske idéer og venstreorienterede værdipolitiske idéer – framingen definerer jo netop årsager, problemer og løsningsmuligheder fra sag til sag. Man kan altså godt gå efter at aktivere og forme opfattelser, der umiddelbart bærer den forestillingsmæssige dobbelthed eller polaritet hos modtageren.
3. „Løkke vil totalfredt erhvervsliv frem til valg“, *Politiken*, 17. februar 2013.
4. Tv-debat med Helle Thorning-Schmidt, DR 1, 3. januar 2012.
5. I Amin Skov i *BT*, 5. juni 2012.
6. Anders Samuelson i debat, TV2, 2. august 2012.
7. Inger Støjberg, interviewet på TV2, 1. august 2012.
8. Beslutningsforslaget fik megen omtale, men se f.eks. <http://m.business.dk/touch/article.pml;jsessionid=534950B4A0892C902A4137B854A88752.uw-portal4?guid=21538646>
9. Karsten Høgilds tale til moddemonstration refereret i *Vejle Amts Folkeblad*, 29. juni 2012.
10. Henning Troelsen, gruppeformand for Hotel og Restauration under 3F i Vejle, citeret i *BT*'s artikel „Hårdt mod hårdt i faglig strid“ d. 29. juni 2012.
11. En diskussion af samme emne findes også i: Lakoff, George (2008). *The Political Mind: why you can't understand 21st-century politics with an 18th-century brain*. New York: Penguin Group (47-51).

Demokratisering og populisme

Det latinamerikanske alternativ til nyliberalismen

Carsten Jensen

Ph.d. i statskundskab

Den argentinske politiske filosof Ernesto Laclau har gjort sig til fortaler for et samarbejde mellem venstrepopulismen i Sydamerika og socialdemokratiske kræfter i Europa. Sigtet med dette samarbejde skal være at skabe en større samlet blok, der kan udfordre den globale nyliberalisme med fælles kræfter. Samtidig har han oprustet sit teoretiske virke omkring populismebegrebet. Denne artikel fremstiller den aktuelle fase i Laclaus forfatterskab, samtidig med at den problematiserer den politiske indflydelse, som venstrepopulismen antages at ville få på socialdemokratismen.

Et spøgelse går gennem Latinamerika, hvis man skal tro Ernesto Laclau. Populismen er blevet genrejst i regionen på en måde, der får ham til at tematisere den som kimen til et opgør med de politiske kræfter rundt omkring i verden, der baserer sig på markedsorientering og tilbagevending af velfærdsstater. Hans omtale minder nærmest om den måde, som Karl Marx annoncerede kommunismens udfordring til de gamle styre i det 19. århundredes Europa på. Aktuelt forestiller Laclau sig, at den latinamerikanske venstrepopulisme kan blive en udløsende og måske endda ledende kraft i udvikling af en bevægelse, der stiller sig i opposition til den globale nyliberalisme.

En politisk globalisering til venstre, som den Laclau tænker på, hvor politiske partier på tværs af kontinenter koordinerer deres indsats for at udvikle alternativer til nyliberalismen, kræver store politiske ændringer i mange socialdemokratiske partier i Europa. De skal ifølge hans synspunkt opgive deres aktuelle accept af den måde, hvorpå den økonomiske globalisering under nyliberal lederskab er blevet iværksat siden den kolde krigs slutning.

Nedenfor drøftes Ernesto Laclaus centrale politiske forestillinger siden udgivelsen af *On Populist Reason* (Laclau, 2005). Han har på baggrund af denne diskuteret de politiske muligheder i den venstredrejning i Latinamerika, der har været identificerbar siden den kolde krigs slutning. Udgangspunktet er Laclaus efterhånden klassiske radikaldemokratiske perspektiv. Derefter fokuseres der mere specifikt på, hvordan perspektivet kan anlægges på de udviklingstræk, som Laclaus nyere tekster har sat fokus på. Det vil sige demokratiseringen af styreformerne i Latinamerika og den efterfølgende indholdsmæssige drejning af regionens politik i liberaldemokratisk, socialdemokratisk og populistisk retning. Tilsammen udgør de to første træk en markant venstredrejning: fra højreorienterede, godsejerstøttede og militærbaserede styre under den kolde krig til folkevalgte centrum- og centrumvenstreorienterede styre under den nye verdensorden. Populismen ses af Laclau som et middel til at undgå en række af de fejltagelser, som den europæiske socialdemokratiske bevægelse har begået: overdreven statsliggørelse under den kolde krig og accept af nyliberalismen under den nye verdensorden.

Denne artikel ser dog, til forskel fra Laclau, ikke i så høj grad de nye træk som egentlige *brud* med den nye verdensorden, men snarere som en *tilpasning* til de nye betingelser, som denne ordens rummelige forståelse af liberalt demokrati og markedsøkonomi har sat (Hansen, 2011). Latinamerika er blevet et eksempel på, hvordan den nye verdensordens normer om liberalt demokrati slår igennem regionalt og nationalt. Det konkluderes, at regionens venstrepopulisme er en nyorientering i latinamerikansk politik, der skal tages alvorligt af statskundskaben, men også at der er grænser for, hvor langt erfaringerne kan overføres.

Laclaus politik efter den kolde krigs slutning: radikalt demokrati og venstresocialdemokratisme

Fire år før den kolde krigs slutning i 1989 udgav Ernesto Laclau sammen med Chantal Mouffe bogen *Hegemony and Socialist Strategy* (1985). Den havde været undervejs i nogle år, og da den endelig kom, blev den genstand for en omfattende debat. Nogle afviste tankerne som endnu et goldt opgør med marxismen (Woods, 1986), mens andre så dem som et konstruktivt forsøg på at udvikle en teoretisk platform for venstrefløjens fornyelse (Bertramsen et. al., 1991).

I bogen blev radikalt demokrati defineret løseligt som en fortsættelse af den politiske tradition fra den franske revolution, hvor der var blevet startet et opgør med Europas gamle autoritære regimer. En første indkredsning af, hvad det radikale demokrati indeholder, er derfor, at det er en betegnelse for den fortløbende demokratiske revolution. Mindre ambitiøst og bombastisk: et fortsat arbejde på at udbrede frihed og lighed til stadigt flere områder af samfundet. Laclau og Mouffe tog Alexis de Toqueville, der havde studeret den politiske udvikling og demokratiet i Amerika i 1830'erne, som vidne på det synspunkt, at når demokrati først er indført på et område, vil det have tendens til at sprede sig til andre:

„It is impossible to believe that equality will not finally penetrate as much into the political world as into other domains. It is not possible to conceive of men as eternally unequal among themselves on one point, and unequal on others; at a certain moment, they will come to be equal on all points.“ (Alexis de Toqueville, citeret efter Laclau og Mouffe, 1985; 156).

Der vil opstå konservative modbevægelser til dette ønske, og 'det radikale demokrati' vil indeholde de diskurser, handleformer og bevægelser, der konfronterer konservatismen med krav om frihed og lighed.

I senere politiske artikler uddybede Laclau disse synspunkter (Laclau 1997a, Laclau og Mouffe (1987)), og umiddelbart efter Murens Fald skrev han et par artikler, hvori han diskuterede, hvilken retning venstrefløjen i Europa burde tage på de nye præmisser (1997b og 1991). I artiklen 'Klassekamp, – og hvad så?' (1997a) vendte Laclau tilbage til temaet om den franske revolution som et historisk vendepunkt. Han spurgte retorisk, om det var muligt at udvikle den daværende socialdemokratiske og kommunistiske venstrefløj på en ny grundopfattelse. Hans svar var positivt og ubeskedent: „Jeg tror (...), at denne grundopfattelse skal bygges omkring, hvad jeg og Chantal Mouffe har kaldt radikalt demokrati.“ (Ibid. 156) I

den nærmere diskussion af dette projekt beskriver han dets rod i historiske begivenheder: „Tidligere betragtedes menneskene kun som lige over for Gud, mens verdens hierarkiske og ulige opbygning opfattedes som samfundets naturlige grundlag. Med den franske revolution fik ideen om, at mennesker er lige, en juridisk godkendelse. Lighed blev grundprincippet for et frit samfund.“ (Ibid. 156).

Den daværende venstrefløj skulle i Laclaus vision genopdage de grundlæggende principper. Det blev opfattet som afgørende, at fornyelsen ikke blev bygget på potentielt totalitære forventninger om en særlig udviklingsmodel. Det radikale demokrati skulle være en politisk logik, men ikke et politisk mål i konventionel forstand (det vil sige et politisk mål, der kunne 'nås'). I stedet skrev Laclau: „Den demokratiske lighedsideologis ekspansion til et større felt af sociale relationer forudsiger intet om, hvilken retning udviklingen vil tage eller om, hvilke typer nye sociale aktører, der vil opstå.“ (Ibid. 158)

Radikalt og socialt demokrati

I den videre diskussion af, hvordan det radikale demokrati kan udvikles, går Laclau ud fra, at det både skal bæres af sociale bevægelser og politiske partier. Det nærliggende udgangspunkt ville være socialdemokratiske eller kommunistiske partier. Han så dog disse partiers tro på, at statsliggørelse er vejen frem, som et problem for det radikale demokrati, der „(...) involverer et frihedselement, (...) som bryder den dybt forankrede etatisme, der er blevet så karakteristisk for både kommunister og socialdemokrater“ (Ibid, 158).

Det samlende for socialdemokrater og kommunister havde været, som Laclau så det, at begge strømninger ønskede, at det politiske fællesskab skulle have kontrol over de nationale produktionsmidler (Ibid. 156). De var oprindeligt uenige om midler, graden af demokrati og form (reform eller revolution), men efter Murens fald så Laclau dette problem som løst: „Lad os afslutningsvist sige noget om den gammelkendte polaritet mellem 'revolution og reform. (...) sagen er afgjort, og den faldt ud til reformernes fordel.“ (1997b; 162). Han tilslutter sig således det projekt for socialisme under den kolde krig, som han selv havde sammenfattet således: „(...) lige efter krigen vandt den opfattelse indpas, at man kunne opnå socialismen ved at lade den nationaliserede del af samfundsøkonomien ekspandere.“ (1997a; 149).

Om de afgørende globale udfordringer i forbindelse med demokratisering, der kan danne grundlag for videre succes med afløsningen af den nyliberale konsensus med en socialdemokratisk, skrev Laclau senere: „For three-quarters of the world population the question of democracy starts with the need for access to basic goods,

to education, to health, etc. – i.e. with creating the elementary preconditions for participating in the public life of the community.“ (Laclau, 2004; 296). Med disse formuleringer ligger Laclau helt inden for den ramme for socialdemokratisk politik, der er blevet formuleret i fx en dansk socialdemokratisk ramme i Jeppe Kofoeds ’Kald det bare kampen for global retfærdighed’ (Kofoed, 2002).

På den baggrund kan man konkludere, at Laclaus politik umiddelbart efter den kolde krigs slutning faldt inden for en socialdemokratisk horisont: han har støttet politiske reformer i retning af fortløbende demokratisering, velfærdsstatsopbyggelse og blandingsøkonomi og ser dette som udvikling af social retfærdighed. I overensstemmelse med disse synspunkter har han da også organisatorisk arbejdet politisk inden for fx det britiske Labours rammer efter 1989.

Som det er fremgået, er der dog et meget stort ’men’ i denne sammenfatning, der peger frem mod Laclaus interesse for populisme som politisk logik. Det alternative politiske projekt bør ifølge Laclau ikke iværksættes som svar på isolerede krav, så de enkelte led kan fremstilles som dele af det gamle regimes projekt og indarbejdes i statsliggjort politik. Godt nok kan Laclau tilslutte sig socialdemokratiske krav, men „På den anden side har den stykvis socialdemokratiske reformpolitik også vist sig at være en blindgyde. Den har kun ført til etatisme og bureaukrati (...).“ (Ibid. 163). Laclaus eventuelle skepsis overfor den kolde krigs socialdemokratisme gik således ikke på dens målsætninger, men på dens politiske form.

Socialdemokrater og nyliberalisme

I den nye verdensordens første tid var denne skepsis mod statsliggørelse relativt udbredt, også ind i socialdemokratiene. Anti-etatisme kan imidlertid gives to former. Laclaus positive forslag var, at sociale og folkelige bevægelser skulle have mere indflydelse. Det var det synspunkt, der i en anden tradition blev kaldt ’voice’. En anden retning kunne kaldes ’exit’. Man skulle lade de fælles politiske løsninger ligge og lade markedet overtage. Set i Laclaus perspektiv vandt det sidstnævnte forsøg på at løse etatisme-problemet, og socialdemokratier, som det britiske New Labour, blev derfor i stigende grad dele af det nyliberale projekt. Mindre stat blev forstået som ’mere marked’, hvor Laclau ville i retning af mere medborgerskab og mere deltagelse – mere radikalt demokrati.

Når Laclau efter erfaringen med især Tony Blairs regeringer siden 1997 udtrykker skepsis over for socialdemokratiske partier, er det således ikke, fordi de er socialdemokratiske, men fordi de ikke er socialdemokratiske nok. Laclau argumenterer ikke for opgivelse af reformperspektiv og velfærdsstat, men mod, at partiorganisationer, der tidligere har været entydigt socialdemokratiske,

overtager den nyliberale dagsorden, ligesom i fx New Labours tilfælde, som han følger Eric Hobsbawm i at kalde ’Thatcherisme i bukser’ (Laclau, 2013).

Man kunne derfor sammenfatte Laclaus positioner således, at han opstiller et skilt i retning af radikalt demokrati og to *indkørsel forbudt* skilte: et ved etatismevejen og et ved nyliberalismevejen.

’Det hårdarbejdende leverpostejspisende folk’: populisme som middel, socialdemokratisme som mål?

Ifølge Laclau lider verden efter den kolde krig af en mangel, der kan beskrives som „En politik, der udvider det politiske rums plads for repræsentation og etablerer en ny kollektiv vilje som et resultat af en politisk opsamling af samfundsmæssige behov. Igen: Det passende navn for et sådant projekt er ’radikalt og pluralistisk demokrati’.“ (Laclau, 1997b;163). Med denne formulering er der lagt et spor ud til en forståelse af de projekter, der beskrives som populistiske af Laclau. I hans terminologi er netop populisme den politiske logik, der *samler* samfundsmæssige krav. I sine senere skrifter har Laclau da netop også defineret ’krav’ som politikens mindste byggesten (Laclau, 2005b), og hvis man udskifter det lille ord ’behov’ i ovenstående citat med ordet ’krav’, får man en sætning, der er tæt på at beskrive ’radikalt og pluralistisk demokrati’, som navnet på et populistisk projekt.

I Laclaus oprindelige teoretiske drøftelse af populismen (1997c) så han en udfordring i overhovedet at definere, hvad populisme var. Han skrev i en diskussion med marxismen, og spørgsmålet var, hvordan man skulle forstå politiske bevægelser, der ikke direkte var udsprunget af klasser. I midten af 1970’erne var det let at bestemme fagforeninger og socialdemokratier som repræsentanter for arbejderklassen og derved fastholde en klassebaseret teori, men det var svært at placere nye sociale bevægelser og partier, der ikke formulerede sig i klassetermer eller rekrutterede snævert fra specifikke klasser i sådanne termer.

Løsningen blev at fastholde, at de grundlæggende principper, der selekterer og organiserer ideologier, er klassebaserede, mens politiske ideologier, som fx feminisme eller multikulturalisme ikke nødvendigvis er klassespecifikke. En klassespecifik ideologi kunne således organisere ikke-klasseideologier omkring sig. Inden for en sådan ramme kunne man forstå populistiske partier. Politiske bevægelser, der mobiliserede ’folket’ på andre spørgsmål end de klassespecifikke, var populistiske inden for denne forståelse, men ville alligevel, når alt kom til alt, være indskrevet i en realitet, hvor fortolkningen af ’folkelighed’ skete efter klasseideologiers grundprincipper.¹

I de senere skrifter har Laclau altid fastholdt grundelementer af denne opfattelse, selvom han helt generelt

skiftede teoretisk ståsted (Jensen, 1997). Han ser det ikke mere som nødvendigt, at folkelige ideologier har en relation til klasseideologier. Populisme forstås i stedet som *sui generis* politiske bevægelser, der er organiseret omkring symboler, eller i Laclaus terminologi 'tomme tegn', der får deres konkrete betydning ved det, de negerer (2005 og 2005b).² Den forstås dog stadig som en form, der bruges til at definere politiske strømninger som oppositioner. Nu er det imidlertid ikke mere kun klasse- og statsmagt, der udgør modstanderen for populisme, men hele den institutionelle politik, der udgør *status quo* for den politiske horisont i et givet land og er med til at holde dets oppositionelle bevægelser uden for indflydelse.

Anti-nyliberal populisme, som den Laclau ser vokse frem i Latinamerika efter den kolde krig, udtrykker krav, der er opstået som reaktion på nyliberalistisk politik på kontinentet på en måde, der er knyttet sammen med 'folkelige traditioner' og med et forenende symbol som centrum. Laclau understreger, at konkret populisme ofte navngives efter en central leder, uden at dette nødvendigvis gør en given populisme til en autoritær fører-ideologi (Laclau, 2005 og 2006). Et navn eller andet tegn bliver simpelthen en måde at udtrykke en politisk strømning på. Lige som den konkrete fysiker Newton gav navn til newtonsk fysik (det vil groft sagt sige hele komplekset af fysik fra Newton til Einstein), bliver en leders navn en betegnelse for et kompleks af krav, følelser og relationer på tværs af tid og rum. Lederens navn, eller et andet symbol, bliver et udtryk for en samlet kæde af ligestillede (ækvivalente) krav, der alle rettes mod den samme modtager: 'det gamle regime'. Det er afgørende for Laclau at understrege denne retoriske dimension af politik (naming), fordi det er den, der overhovedet gør det muligt at etablere populistiske kæder af krav. Uden disse 'tomme tegn' ingen populisme (Laclau 2005; 156).

Et i udgangspunktet neutralt navn som 'Chaves', kan således gives et politisk indhold i konkrete situationer, så det kommer til at stå for modstand mod nyliberalismen, der på sin side associeres med privatiseringer, åbning for udenlandske firmaer, udsættelse af et land for overvældende konkurrence og salg af nationalt ejet olie via private selskaber, der kanaliserer overskud til internationale banker. På den måde kan 'chavisme' komme til at stå for en politisk bevægelse, der fuldt ud modsætter sig nyliberalisme og ser samfundet som delt i to: 'de der er med nyliberalismen' og 'de, der er mod', nemlig 'folket' = chavisterne.³ Om chavismen overlever personen Hugo Chaves' død, er det endnu for tidligt at spå om.⁴

Som det fremgår, bliver populisme i Laclaus fortolkning et træk, der kan indgå i mange forskellige politiske bevægelser. Populisme er ikke et særligt politisk projekt, men en særlig politisk logik. Som sådan står den i mod-

sætning til den logik, Laclau kalder 'institutionel politik'. Denne er karakteriseret ved, at krav til myndigheder bliver behandlet isoleret, således at de ikke kan danne basis for den skabelse af de ækvivalenskæder, der karakteriserer den vellykkede populisme. Den bureaukratiske departementalisering af politik og den følgende forskydning af åbenlyst politiske valg til juridiske afgørelser er dermed de ultimative udtryk for det modsatte af populisme: den institutionelle politik.

Ovenstående blev Laclau refereret for det synspunkt, at 'hidtil har problemet med socialdemokratismen været de stykviske reformer, der skaber grobund for etatisme'. I hans senere politiske formuleringer er etatisme blevet forstået i en bredere ramme, netop som institutionel politik. Pointen er imidlertid stadig den samme: isolerede krav kan honoreres delvist og gøres til del af en videreførelse af etablerede magtforhold. Vellykkede kæder af krav kan imidlertid gøre en forskel i forhold til retningen af central politik. Det er dog kun i princippet, at politik er så enkel. Laclau mener, at han har defineret yderpunkterne. I praksis er der i politiske bevægelser altid elementer af noget institutionelt, og ingen institutioners regler er så gennemførte, at de ikke er åbne for fortolkning. En central replik i filmen *Pirates of the Caribbean* lyder: 'Nu er vores piratkodeks jo ikke regler *som sådan*, men mere en slags retningslinjer.'

Det institutionelle er som begreb i familie med Max Webers idealtyper. Det vil aldrig realiseres fuldstændigt: „Jeg har altid fastholdt, at der er to ekstremer: Ren institutionalisme, der indebærer en teknokratisk regering, hvor social mobilisering ikke spiller nogen rolle, og populismen som ideologi og radikalt brud.“ (Laclau, 2013). Ingen af disse ekstremer findes i ren form, men kun i blandinger. Konkrete bevægelser har deres regler og rutiner, ligesom regeringer altid har muligheder for handling og udvikling. Oprørerne i Maj '68 havde deres normer for, hvordan man konfronterede politiet, og de Gaulle sendte sine konservative støtter på gaden for at demonstrere mod demonstranterne. (Laclau, 2012)

I dag er den institutionaliserede politik, som Laclau ser den, en praksis, der bliver informeret af den nyliberale konsensus, mens det i perioden mellem 1950'erne og frem til starten af 1990'erne ofte var socialdemokratiske ideer, der informerede den institutionelle politik. Når der i dag bliver stillet krav ude fra til myndighederne, bliver kravene ifølge denne synsvinkel mødt og selekteret med kriterier fra nyliberalismens politiske ramme: afvikling af velfærdsstat og udvikling af markeder.

Der vil, som det er fremgået, være elementer af populisme i den institutionaliserede nyliberalisme. Populisme er et træk, der til en vis grad vil præge partierne i liberaldemokratiske politiske systemer, for de fleste partier vil

Tabel 1. Hovedtendenser i politisk logik og retning efter den kolde krigs slutning ifølge Laclau med eksempler⁵

		Fremherskende politiske logikker	
		Institutionel politik	Populisme
Fremherskende politiske strømninger	Socialdemokratiske retninger	Danske regeringer fra 1993-2001	Chavisme, jævnfør nedenfor
	Nyliberale retninger	New Labour i regering, 1997 til 2010 (Dansk regering, 2011 og frem?)	Thatcherismen som videreført af John Major 1991 til 1997 (autoritær populisme)

søge at mobilisere flere identiteter, der har utilfredsstillede krav, og som ser sig som modstillede centrale myndigheder. Når der fx bliver appelleret til et hårdtarbejdende, leverpostejspisende folk, er det indlysende nok populisme inden for en mere begrænset erfaringshorisont, end den Laclau normalt analyserer, men selve princippet går igen. De, der står op om morgenen for at smøre leverpostejmadder, bliver bedt om at støtte deres regering.

Højrepopulisme er en betegnelse for populistiske partier og bevægelser i Europa, der har haft nationalistiske og fremmedfjendtlige dagsordner, som fx DF i Danmark og haiderismen i Østrig (Mouffe 1981/1997 pp. 100-103 og Mouffe 2005b). I definatorisk forstand er de ifølge Laclaus populistiske logik partier for opgør med forskellige former for institutionel politik, hvor den politiske løsning, der især søges mobiliseret på, indebærer indskrænkninger i frihed og lighed for modstandere. Venstrepopulisme kan modsvarende defineres som populisme, hvis centrale krav forstås som udvidelse af forudsætninger og rum for lige deltagelse. Laclaus sondringer kan nu fremstilles skematisk:

Ernesto Laclaus signalement af den latinamerikanske, regeringsbærende venstrepopulisme

Ifølge Laclau er den form for politik, som de venstrepopulistiske regeringer i Bolivia, Ecuador og Venezuela står som eksempler på, bud på løsninger på de vigtigste politiske udfordringer i dag.⁶ Han har formuleret sig på den måde, at 'den radikale politiks vigtigste opgave er at skabe et folk' (Laclau, 2008), hvilket de har gjort. Ved siden af at have bidraget til at skabe alternativer til nyliberalismen og den amerikanske indflydelse, der ikke, som de alternativer til den nye verdensorden, der er udviklet på Cuba, i Iran, Kina og Nordkorea, er baseret på autoritære styreformere, har venstrepopulisterne i Latinamerika haft succes med at skabe alliancer i deres befolkninger, der har kunnet forstå og videreføre sig selv som 'folkelige kræfter', selv om de samtidig har været regeringsbærende.

I Venezuela kunne Chaves' linje fx overleve både forsøg på militært støttede, autoritære kup og bastant international mistænkeliggørelse, blandt andet fordi det er lykkedes at skabe en folkelig opbakning til regeringsprojektet. Hvis en ledelse og et forbillede skal kunne le-

vere resultater for at kunne gøre sig fortjent til at blive anbefalet som 'best practise', så skal der være realiteter bag, og pointen med at fremhæve disse lande og deres regeringer er, at de har kunnet levere varen: en populistisk kæde, der har været stærk nok til at sikre genvalg. De har udviklet en populisme inden for i det mindste minimale demokratiske rammer⁷, der virker, og derved sat en ny standard (Laclau, 2006).

I forhold til forskellige former for mistænkeliggørelse af populismen i Latinamerika har Laclau taget den i forsvaret, ligesom han har måttet forsvare sin egen position. Hvad angår det første, kan man på dansk se artiklen 'Folkeligt demokratiske kræfter tager kontrol i Latinamerika' (Hansen, m.fl., 2012). Hvad det andet punkt angår, har han svaret via et angreb på Slavoj Zizek, der på sin side har anklaget Laclau for at være en vendekåbe, der først løber efter det ene politiske ideal, radikalt demokrati, og derefter et nyt: populisme (Zizek, 2006). Laclau svarer, at 'populisme' og 'radikalt demokrati' måske nok er ikke er identiske, men at de heller ikke er hinandens modsætninger. De kan være gensidigt understøttende, således at en del af forudsætningerne for fremskridt for folkelige sociale agenters tilstedeværelse i det politiske rum netop er populismen, mens de radikale krav kan være med til at give følelsesmæssig tiltrækning til skabelsen af stærke populistiske kæder af krav: „What Zizek does not realize is that ... the kind of populism that I defend *is* a form of radical democracy. There is radical democracy whenever there is a widening of popular interventions in the public sphere on the basis of the expansion of equivalential chains of democratic demands around a hegemonic popular core.” (Laclau, 2010a; 241)

Endelig ser Laclau Latinamerikas venstrepopulister som *potentielle alliancepartnere for det europæiske venstre*. Man får det indtryk, at han ser de nye ledere som udstyret med et potentiale til at stille sig i spidsen for en globalisering af alternativet til nyliberalismen. Her kan det europæiske venstre måske finde navigatører og styrmænd, der kan foreslå retninger for en fælles indsats for udvikling af fx samhandel og allianceudvikling, der kan bygge på andre præmisser end fx WTO, IMF og lignende internationale organer, der i hans optik har nyliberal bias. En tilslutning til et sådant projekt fra det europæiske

venstres side ville efter Laclaus tankegang være med til at styrke begge parter: det ville skabe en længere og dermed stærkere populistisk kæde af krav, end nogen af dem selv ville kunne mønstre.

På den baggrund bliver udviklingen i Latinamerika i perioden efter den kolde krigs slutning relevant for Laclau. Her har nyliberalismen nemlig lidt nederlag af regional (og potentiel global betydning) betydning, idet det ikke lykkedes USA at komme igennem med den politik for et fælles økonomisk rum for Nord- og Latinamerika, det promoverede frem til 2005, hvor dets politik faldt på grund af latinamerikansk modstand. Dermed blev de latinamerikanske lande gennem deres eget samhandelsapparat, Mercosur, i stand til at beskytte deres økonomier mod amerikansk konkurrence. I et større politisk perspektiv bliver det derfor relevant at undersøge, hvad baggrunden for dette nederlag var: hvilke politiske bevægelser kunne modstå nyliberalismen, og hvordan er de sat sammen? Hvis man kan svare på sådanne spørgsmål, kan man også komme med ideer til, hvordan politiske strømninger i andre regioner kan efterligne deres succes med at skabe alternativer, der virker i den aktuelle globaliserede verden. Laclaus svar på begge spørgsmål er populisme.

Den nye populisme

Laclau mener, at der i dag er to slags arv, der især skaber problemer for befolkning og regeringer i Latinamerika. For det første er der arven fra militærdiktaturerne frem til perioden omkring den kolde krigs slutning, og for det andet er der arven fra den nyliberale periode, der dels var overlappende med militærdiktaturerne (fx i Argentina og Chile), og dels prægede 1990'erne. Det ville efter hans mening ikke have været muligt at indføre nyliberalismen i den form, den fik i Latinamerika, uden diktaturer, jf. fx forbindelsen mellem Augusto Pinochets diktatur i Chile 1973-1990 og den gruppe økonomer, som beskrives som 'the Chicago boys' (Laclau, 2006), og som udgør den ideologiske ryggrad i nyliberalismen (Jensen, 2013; 45-48).

Kombinationen af militære diktaturer og nyliberalisme skabte en politisk form, hvor lederne efterhånden var helt afskåret fra befolkningen. Derfor er der sket nogle *populistiske brud*, det vil sige omvæltende overgange fra 'institutionel politik' til populistisk fremgang i den fremherskende statslige politik, mens der i andre har været mere glidende overgange fra diktaturer til demokrati: Chiles udvikling var glidende, Venezuelas var et brud, og Argentina var en mellemform (Boel og Rasmussen, 2010). De fik også let forskellige, skønt populistiske, nationale udtryk: "... in Latin America the opposition to neoliberalism mobilized around populist themes in the wake of the ascension of peasant communities in Bolivia, the dynamic

of new social movements in Argentina, or the grassroots mobilization in Venezuela" (Laclau, 2010b;74).

Set fra Laclaus synspunkt kom det nyliberale projekt i krise og mislykkedes politisk i Latinamerika efter den kolde krigs slutning. Derefter kunne der udvikles ny politik på basis af den sideløbende demokratisering af samfundene. Der blev kontinentet over indledt forskellige eksperimenter med mere pragmatiske kombinationer af markedsmekanismer og statslig styring, end man havde set under den nyliberale fase. Desuden udvikledes samfundsmæssig deltagelse i det civile samfund, mere repræsentative regeringer og en generel bevægelse mod centrum-venstre politik til afløsning af diktaturernes højreorientering.

Efter stabiliseringen af disse nye regimer kommer truslen mod demokratiet i Latinamerika derfor ikke fra mere populismen, men angiveligt fra nyliberalismen. Derfor mener Laclau, at det er vigtigt at fastholde Mercosur, der gennem økonomisk samarbejde beskytter de omfattede lande og derved til dels også regionen økonomisk mod USA. Samtidig skal det også fremover undgås at indgå toldunion med USA.

Venezuela spiller en hovedrolle i aktuel latinamerikansk politik som et land, der støtter den politiske strømning i latinamerikansk politik, der ikke vil indordne sig under USA. Venezuelas regeringsbærende populisme, chavismen, er ifølge Laclau karakteriseret af en mobilisering af borgere gennem ækvivalenslogik (krav fra forskellige grupper bliver sidestillet som ligeværdige, ækvivalente), konstitution af et folk gennem denne logik, ideologiske symboler fra bolivarianismen (en latinamerikansk friheds- og uafhængighedsideologi, der lå i forlængelse af den europæiske demokratiske tænkning fra perioden omkring den franske revolution), og af at Chaves/lederens centrale rolle umiddelbart står som det, der holder bevægelsen sammen

Laclau forstår, at der er frygt for, at den centrale rolle, som lederen har, vil undertrykke den folkelige mobilisering. Man han peger på, at det ikke er nogen jernlov, at der vil ske en centralisering af magten i populisme. Man behøver ikke at blive en de Gaulle, fordi man har skabt en ækvivalent relation mellem krav og givet dem symboler. Laclau mener ikke, at der p.t. er overvældende autoritære tegn i Venezuela. I et nyligt interview har han påstået, at der er pressefrihed i landet, selvom en 'løgnagtig' tv-station har fået frataget sin direkte sendetilladelse, og derfor kun kan ses via satellit. (Hansen m.fl., 2012).

Afsluttende drøftelser og konklusioner

Den aktuelle latinamerikanske populisme er utvivlsomt et nyt fænomen, der fortjener opmærksomhed. Der er tale om en politisk strømning, der ikke blot er en gentagelse

af tidligere politikker, men et politisk originalt udtryk for den nye verdensordens muligheder. At den så relativt let indgår i denne, vidner også om verdensordenens rummelighed. Man kan sammenfatte de vigtigste træk af den udvikling i Latinamerika siden den kolde krigs slutning, som venstrepopulismen indgår i, således i Laclaus optik:

- Brud med institutionel politik, inklusive militærdiktatur og nyliberalisme
- Generel centrum-venstre-drejning i både regimeformer og politik
- Udvikling af (venstre-)populisme som regeringsbærende politisk form

På den baggrund har Laclau kastet sig ud i rollen som international projektdesigner. Hans tekster anbefaler en strategi på øverste niveau, der kan sammenfattes således: *Målet* er at udskifte den nyliberale konsensus på globalt, regionale og nationale niveauer med tilslutning til socialdemokratiske principper. *Midlerne* er: at efterligne chavismen i Europa, at udskifte nyliberalisme i socialdemokratiske partier med venstrepopulisme, og at etablere samarbejde mellem populistiske venstrepartier i Europa og Latinamerika.

Hvis man fokuserer på det socialdemokratiske aspekt af chavismen, skal man måske konkludere, at Laclau overvurderer chavismens potentielle rolle for en europæisk venstrefløj? En samlet evaluering skal have både de større og de mindre potentialer in mente.

På positivsiden har chavismen vist mulighed for begrænsning af nyliberalismens indflydelse. Den har også vist muligheder for demokratisering og socialdemokratisering af politik inden for nationale rammer under nye former. Som nævnt kan dette ses som efterlignelsesværdigt i et europæisk venstreperspektiv. I forhold til den aktuelle udvikling i Afrika og Mellemøsten, som er de regioner, Latinamerika bedst kan sammenlignes med, er der ingen tvivl om, at der fra et socialdemokratisk synspunkt er sket betragteligt større fremskridt i Latinamerika.

På negativsiden i forhold til en eventuel rolle som ledende bevægelse for chavismen på globalt plan, skal man dog medtænke, at Europa i dag er såvel mere liberaldemokratisk, socialdemokratisk som selvstændigt overfor USA end Latinamerika *set under et*. At bekæmpelse af ulighed og fattigdom ikke er så højt oppe på den europæiske dagsorden, som den er i Latinamerika, har også noget at gøre med niveauer. Der er store udfordringer i Europa på dette område, men det skal også siges, at de er mere håndterlige end udfordringerne i Latinamerika.

Det taler også mod sandsynligheden for en tæt alliance bygget på de latinamerikanske erfaringer, at der formentlig vil være en form for berøringsangst for mange på det europæiske venstre i forhold til fx chavismens og

Venezuelas 'liberale' forhold til, hvilke lande der samarbejdes med. Der har været relationer til Iran og Cuba, der ikke pynter på landets image. Det er for omfattende spørgsmål at behandle her, men det er klart, at i lande, hvor liberaldemokratiske værdier er en del af den generelle politiske konsensus, er positive forbindelser til disse landes ledere ikke nogen anbefaling.

Det bliver endeligt svært at trænge igennem med ideen om 'lederskab omkring person' i Europa. Antageligt undervurderer Laclau det europæiske venstres forståelige skepsis over for stærke mænd og kvinder. Der har været dårlige eksempler, og mange vil være skeptiske over for denne dimension af populismen. Socialdemokratismen i Europa og fx Danmark er formentlig mere individualistisk orienteret end den latinamerikanske i dag (Jensen, 2002). Selvom det er mange år siden, at den nazistiske og stalinistiske trussel var reel på nationale planer i Europa, er Hitler og Stalin stadig levende som ikoner og eksempler på ledere, der fik netop den apoteotiske status i deres respektive bevægelser, som Laclau taler om. Der er ingen grund til at overdrive eller forvrænge, hvad Laclau siger i den forbindelse, i retning af at han personligt skulle støtte helgendyrkelse, men der er heller ingen grund til at nægte, at det politisk set er usikkert farvand at besejle. Især på den del af venstrefløjen, som Laclau henvender sig til, er holdningen mere til flade strukturer og netværker end til samling omkring enkeltpersoner.

En endelig vurdering af, hvorvidt den latinamerikanske venstrepopulisme i sin nuværende form er eller vil udvikle sig til trussel mod nyliberalismen på globalt plan, skal selvfølgelig gøres på et helt andet detaljningsniveau, end der er plads til her.⁸ En foreløbig vurdering kan imidlertid være, at der ganske vist er tale om en politik, der gør en forskel, men at denne forskel heller ikke må overvurderes. Chavismen er en udfordring til nyliberalismen, men den er hverken målt på størrelse eller set i relation til politikens indhold den største. Set i det globale perspektiv er radikal islamisme en langt mere omfattende udfordring, hvad politisk form angår. Udviklingen i Kina vil på blot mellemlangt sigt også være mere afgørende for både nyliberalismens og USA's fremtid end udviklingen i Latinamerikansk indenrigs- og regionalpolitik.

Set som en del af fornyelsen af et bredt forstået socialdemokratisk projekt har chavismen vist, at det er muligt at bryde den nyliberale konsensus inden for en liberaldemokratisk horisont, hvilket kan virke som en opmuntring til andre bevægelser med lignende mål. Det er dog en bevægelse, der selv er i en presset situation, hvor udfordringerne internt er store. Set ud fra den vinkel må man formode, at den latinamerikanske bevægelse har mindst lige så meget brug for støtte fra Europa, som den europæiske socialdemokratisme har brug for chavismen.

Litteratur

- Andersson, V. og S.F. Christensen, (red.) 2012, *Latinamerican Responses to Neoliberalism: Strategies and Struggles*, Aalborg Universitetsforlag, Aalborg.
- Bertramsen, R.B., J.P.F. Thomsen og J. Torfing 1991, *State, Economy and Society*, Unwin Hyman, London.
- Boel, N. og F. Rasmussen 2010, *Det nye Latinamerika. Økonomi, politik, kultur*, Columbus, København.
- Brading, R. 2012 *Populism in Venezuela*. Routledge, London.
- Hansen, A. m.fl. 2012 'Folkeligt demokratiske kræfter tager kontrol i Latinamerika'. *Ulandsnyt.dk* 30.11.12 (<http://www.ulandsnyt.dk>)
- Hansen, B. 2011, *Unipolarity and World Politics*, Routledge, London.
- Jensen, C. 1987, 'Den marxistiske diskussionen om velfærdsstaten i Storbritannien' I *Bokbox*, nr. 93.
- Jensen, C. 1997 'Fra økonomisk til politisk logik' I C.Jensen, (red.) *Demokrati og Hegemoni*, Akademisk Forlag, Frederiksberg.
- Jensen, C. 2002, 'Tilbage til socialdemokratismen' *Ny tid, ny politik*. Nr. 1.
- Jensen, C. 2013 *Chantal Mouffe*. Djøfs Forlag, København.
- Kofoed, J. 2002 'Kald det bare kampen for social retfærdighed' I Jensen, C. m. fl., (red.) 2002 *Nye vinde, nye veje. Socialdemokratiet i en stormfuld tid*. Samfundslitteratur, Frederiksberg.
- Laclau, E. 1977, *Politics and Ideology in Marxist Theory*, Verso, London.
- 1980 'Togliatti and Politics' I Adlam, D. et. al. (red.) *Politics and power II*, Routledge and Kegan Paul, London.
- 1991 'God Only Knows' I *Marxism Today*, December.
- 1997a [1987] 'Klassekamp – og hvad så?' i Laclau, E. og C. Mouffe. *Demokrati og hegemoni*, pp. 149-158, København, Akademisk Forlag.
- 1997b [1990] 'Frisk luft fra Østeuropa' som ovenstående, pp. 159-163.
- 1997c [1977] 'Om populisme' Original i Laclau, 1977. Citeret efter ovenstående, pp. 89-96.
- 2004 'Climping the Future' I Critchley, S. and O. Marchart (eds.) *Laclau. A Critical Reader*, Routledge, Abingdon.
- 2005 *On Populist Reason*, Verso, London.
- 2005b 'Populism: What's in a name' in F. Panizza (red.) *Populism and the Mirror of Democracy*, Verso, London, pp. 32-49.
- 2006 'La deriva populista y la centroizquierda latinoamericana' I *Nueva Sociedad*, nr. 205, pp. 56-61.
- 2007 'El rol de Venezuela es central para la autonomización de América Latina' *Democraciasur.com*. DL: 19.11.2012 (opr. i *El Mostrador*, 31.05.2007).
- (2008) *Debates y Combatates. Por un nuevo horizonte de la política*. Fondo de cultura económica de Argentina, Mexico.
- 2010 'El legado de Nestor Kirchner' *El País/Página 12*, november.
- 2010a 'Politics and the unconscious – An interview with Ernesto Laclau' *Subjectivity*, no. 3, 231-244.
- 2010b 'On Populist Politics and Parliamentary Paralysis' Interview, R. Laermans I *Open* nr. 20.
- 2011: 'It's the best time in Argentine I've known' *Acercando Naciones*. com/en/cultura/Laclau.
- 2012 'Ramos en la historia de la izquierda argentina' Centro Documental Jorge Abelard Ramos: jorgeabelardoramos.com.
- 2013 'Hay que latinoamericanizar Europa' Interview, *el Disconcierto* 11.01.2013.
- Laclau, E. og C. Mouffe 1985 *Hegemony and Socialist Strategy*. Verso, London.
- 1987 'Post-Marxism without Apologies' *New Left Review*, no. 166.
- 1997 *Demokrati og hegemoni*. Akademisk Forlag, København.
- 2002 *Det radikale demokrati*. Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.
- Mouffe, C. 2005, *On the Political* Routledge, London.
- 2005b, 'The 'End of Politics' and the Challenge of Right Wing Populism' in F. Panizza (red.) *Populism and the Mirror of Democracy*, Verso, London.
- Møller, J. og S.-E. Skaaning 2010, *Demokrati og demokratisering*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Wood, E.M. 1986, *The Retreat From Class*, Verso, London.
- Zizek, S. 2006 *Against the Populist Temptation* At <http://Lacan.com/zizpopulism.htm>.

Noter

1. Laclau definerede i 1977 populisme som „fremstillingen af folkeligt-demokratiske interpellationer i et sammenhængende og antagonistisk kompleks i forhold til den dominerende ideologi.“ (Laclau, 1977/97)
2. Nasserismen blev fx etableret som populisme, da den egyptiske regering med Nasser i spidsen vandt over de gamle imperialistiske magter i forbindelse med Suezkrisen og blev i stand til at nationalisere Suezkanalen på bekostning af britisk kapital. 'Nasser' er i sig selv et tomt symbol, et almindeligt egyptisk navn, men fik en politisk betydning ved at blive gjort til betegnelse for den antiimperialistiske, negerende, politik i det uafhængige Egypten.
3. En foreløbig definition på chavisme kunne være 'socialdemokratisk populisme i Latinamerika'.
4. Ryan Brading, der har udgivet et stort studie af populismen i Venezuela (Brading, 2012), har fremsat den lidt morbide hypotese, at styret i Venezuela var i færd med at udvikle måder at italesætte 'den syge, men tappert kæmpende Chavez' på til politisk brug.
5. Eksemplerne er kun formidlende hjælpemidler.
6. Laclaus nye formulering er således en tidsbunden variant af ideen om arbejderaristokratiet i Europa og de revolutionære masser i periferien.
7. Se Møller og Skaaning, 2010; 99.
8. En fremtidig vurdering vil have fordel af at vide, om det lykkedes præsident Nicolas Maduro, der blev valgt i april 2013 til afløsning af afdøde Hugo Chaves, at fremstille sig som en værdig arvtager.

Venstreorienterede der blev højreorienterede uden at vide det

Torben Bech Dyrberg

Lektor på Institut for Samfund og Globalisering, RUC

Den form for venstreorientering, vi ser i dag, har indoptaget flere karakteristika, der plejede at kendetegne en reaktionær højrefløj. Det skyldes grundlæggende at den har vendt oplysningstraditionen ryggen og i stedet har udviklet en kulturalistisk profil, der kan spores tilbage til den tidlige efterkrigstid. Den form for venstreorientering, der udviklede sig her i opposition til socialdemokratisme og kommunisme, blev præget af tre par af strømninger. I slutningen af 1940'erne: modernitetskritik og konservativ antiimperialisme; den første postbølge i 1960/70'erne: kritik af autoriteter og overflodssamfund samt antiimperialisme og den anden postbølge i 1980/90'erne: relativisme og multikulturalisme.

Det historiske sammenbrud i venstreorientering

I 200 år havde venstreorientering været forbundet med universalisme og progressivitet, rationalitet og sekularisme, frihed og lighed, optimisme og emancipation samt materielle fremskridt. Men på to hundredeåret skete der en fundamental omvendning af værdier ved at man overtog udsyn og holdninger, man altid havde stempet som reaktionære.

Hvem er 'man' og hvad sker der? En umiddelbar indkredsning af, hvem der er venstreorienterede, er, at det er dem, der føler solidaritet med fattige og underkuede, bliver indignerede over social uretfærdighed og engagerer sig i social kritik (Berman 2010: 174; Lukes 2003: 616). Mere specifikt er den form for venstreorientering, jeg ser på, en, der udviklede sig i tiden efter 1945 i Vesteuropa og Nordamerika i opposition til de to hovedstrømninger i arbejderbevægelsen – socialdemokrater og kommuni-

ster – og som i modsætning til disse ikke var rodfæstet i denne. Der er tale om yderst sammensatte strømninger, der markerer sig værdipolitisk, som over tid indvirker på hinanden og ændrer sig, og som er i opposition til systemet og højreorienterede. Aktørerne er typisk intellektuelle og politiske debattører, men det er blot toppen af isbjerget, for der er tale om måder at orientere sig på, der er rodfæstet i bredere segmenter i den politiske kultur.

Vi har at gøre med et fundamentalt skift i måden at orientere sig på i politik, der kan føres tilbage til den kulturalistiske dagsorden, der med stigende styrke har sat sig igennem siden slutningen af 1980'erne. Som det fremgår af nedenstående skema, har aktuel værdipolitisk venstreorientering, som vi finder den ikke bare i en dansk sammenhæng fra kulturradikale til gammelsocialister men også i Vesteuropa og Nordamerika, overtaget flere af de værdier, der traditionelt kendetegnede en reaktionær højrefløj (Bronner 2004: 17; Furedi 2005: 66). Således hælder man i dag mod at:

- Promovere den opfattelse, at der er essentielle forskelle mellem mennesker, altså at man er rundet af og bundet til sin kultur
- Se modernitet eller senkapitalisme som noget, der fragmenterer fællesskaber og eroderer sammenhængskraft
- Forsvare over/underordning, for så vidt ulighed er naturlig i betydningen kulturelt betinget
- Legitimere hegemoniske udlægninger af kollektive erfaringer, i det omfang de er bundet op på subkulturer
- Acceptere subkulturelle magteliter i Vesten og korrupte regimer og diktaturer i ikke-vestlige lande, hvis de er imod 'Imperiet'

Hvis man i få ord skal sammenfatte, hvad der kendetegner dette brud, må det være kulturalisme og defaitisme. De 'andres' kultur bliver set som en essentiel ramme,

der bør beskyttes mod overgreb, fordi den udgør deres eksistensbetingelse. Der er flere årsager til, at kultur er kommet til at spille en så fremtrædende rolle: det har erstattet klasse, der tidligere fungerede som et samlende og politiserende begreb, og det har fået realpolitisk vægt pga. sammenbruddet i de kommunistiske regimer i Østeuropa og masseindvandringen til Vesteuropa, der på hver deres vis har skabt nye politiske konflikter, hvor kulturelle forskelle spiller ind.

Kulturalistisk og defaitistisk venstreorientering finder udtryk i mange sammenhænge, hvor de andres kultur og sammenhængskraft bliver brugt til at ytre modstand mod Vesten, systemet og forandring. Således kommer kulturrelativisme til udtryk i kritik af vestlig ethnocentrisme, hvad angår videnskab og værdier; i en kritisk indstilling til vækst og udvikling; i en udpræget skepsis over for alt, der har at gøre med fornuft og sandhed (Bonnett 2010: 28-38; Malik 2008: 150-153, 195-203; Taverne 2005: kap. 8); i en reaktiv og risikoavers indstilling til forandring generelt og til alt, hvad der har at gøre med velfærdsstaten i særdeleshed (Furedi 2005: 9-12, 61-62, 64-65). Dertil kommer legitimering af indifferens over for undertrykkelse hos de 'andre' (Bruce 2001: kap. 6); identifikation med radikale anti-vestlige islamister som de autentiske fortolkere af Islam samt mistillid til frihed, der går på valg- og ytringsfrihed, og en kritikløs hyldest til frihed forbundet med subkulturel forskellighed. Derudover er den generelle sindstilstand præget af skepticisme og defaitisme kombineret med gamle kendinge som

selektiv indignation og moralske dobbeltstandarder samt en resignerende, men grandios alvidenhed og moralsk op-højethed (Bruckner 2010: kap. 2; Furedi 2005: kap. 4). Man har altså stadig eneret på det gode menneskesyn, og højreorienterede er lige så onde, som de altid har været.

Tager man udgangspunkt i en traditionel højre/venstre-konstellation, ser man, at rollerne er, om ikke byttet om, så dog så udvaskede, at det næppe giver mening at opretholde distinktionen. Det skyldes, dels at man har vendt den radikale oplysningstradition ryggen, og dels at man har adopteret en kulturalistisk dagsorden. Resultatet har været, at venstreorienterede har bevæget sig langt ind på højre banehalvdel.

Hvordan kan det være, at venstreorienterede og progressive støtter det, de altid har set som højreorienteret og reaktionært? Omdrejningspunktet for sammenbruddet i den værdipolitiske venstreorientering kan lokaliseres til to begivenheder, der i årene fremover skulle få en markant betydning for politisk orientering og identitetsdannelse langt ud over hvad der har at gøre med venstrefløjsidentitet. Det drejer sig om de kommunistiske regimers kollaps i Østeuropa i 1989 og Khomeinis fatwa mod den britiske forfatter Salman Rushdie samme år.

Men selv så markante begivenheder kan ikke sætte sig igennem med så stor styrke, medmindre jorden var gødet for dem – og det var den. For ikke bare var den udprægede venstrefløjsprofilering, der markerede de små to årtier fra starten af 1960'erne til slutningen af 1970'erne, ebbet ud i slutningen af 1980'erne; der var også nye strømninger

Oplysningstraditionens venstre vs. det klassiske højre og multikulturelle venstre

Klassisk højre	Oplysningens venstre	multikulturel venstre
Kulturrelativisme: individer er rundet af og bundet til deres kulturer, der danner rammen for deres eksistensbetingelser	Universalisme: frihed og lighed som en vision om at individer ikke er bundet af kultur, klasse, mv., men kan overskride disse	Relativisme: universalistisk indstilling er erstattet af kulturrelativisme, hvor individer er set som bundet til deres kultur
Rodfæstning: præpolitiske relationer som tradition og vaner (kultur) holder sammen på og forsvare status quo	Frihedsrettigheder: frihed og lighed for alle uanset social status, race, køn, etc., uanset hvor og hvem der undertrykker	Frihed er undertrykkelse: frihed bliver brugt til at undertrykke 'den anden', vestlig ethnocentrisme og imperialism
Reaktionær: essentielle forskelle mellem klasser, nationer, racer og køn: „mennesket eksisterer ikke“	Progressiv: fælles menneskelig betingelse på tværs af kulturer: overvinde underordning og realisere én menneskelighed	Anerkendelse: ligestilling mellem kulturer, kritik af vestlig ethnocentrisme og af individualisme, fokus på sammenhængskraft
Det givne: ulighed i kraft af naturlige distinktioner og privileger relateret til nationalitet, social status, køn, race, etc.	Emancipation: handlinger der udfordrer det givne og tilstræber frigørelse fra underordning og til kreativitet	Kritik af fremskridt: reaktiv og risikoavers indstilling til forandring, kritik af økonomisk vækst og udvikling
Erfaring og tradition: kultur som sammenholdsfaktor trumfer konstruktioner som rationalitet og fornuft, sandhed og rettigheder	Fornuft og sandhed: viljen til et villet fællesskab trumfer det umiddelbare og traditionelle, politik som sammenholdsfaktor	Rationalitet og fornuft som dominans: magt og viden er to sider af samme sag og bestemt af kontekst og strategi
Establishment: forsvar for det system magteliter er rundet af i det omfang de ikke bryder den kulturelle ramme	Opposition: kritik af naturlige hierarkier og dem, der forsvare dem, samt forsvar for dem, der er ude og nede	Modløshed og defaitisme: undertrykkelse skal kun kritiseres, hvis det er de 'rigtige', der udøver den, ellers ikke

som multikulturel identitetspolitik med dertil hørende politiske korrekthed og sarthed over for at blive stødt, der begyndte at markere sig i starten af årtiet, og som i de efterfølgende år kom til at præge venstreorientering.¹ Dertil kommer et sæt af mere langsigtede forhold, der er emnet for denne artikel. Det drejer sig om, at den form for venstreorientering, jeg fokuserer på her, og som begyndte at tage form i den tidlige efterkrigstid, har lagt sporene ud for den måde at orientere sig på, der præger venstreorienterede i dag. Hensigten er at skitsere, hvordan denne venstreorientering har udviklet sig i disse 7 årtier, og idéen er at indkredse disse spor mhp. at finde ud af, hvordan de udvikler sig, glider over i og præger hinanden i takt med historiske forandringer.

Jeg vil hæfte mig ved tre sæt af nedslagspunkter, der udtrykker forskellige former for kritik. De markerer en værdipolitisk opposition til systemet og/eller kulturen, hvor selve det at være i opposition identificerer én som venstreorienteret. Jeg vil især se på første og tredje fase. Det drejer sig om sidste halvdel af 1940'erne, hvor man ser begyndelsen til en modernitets- og universalismekritik; første postbølge i 1960/70'erne, hvor det nye venstre er forankret i livsstils- og imperialismekritik, og anden postbølge i 1980/90'erne præget af relativisme og multikulturalisme. I forlængelse heraf vil jeg skitsere, hvordan disse ændringer paradoksal nok både afliver venstrefløjens værdipolitiske grundlag og motiverer den gennem nye ven/fjende konstellationer.

Kritik 1-2: den tidlige efterkrigstid

I den tidlige efterkrigstid kan man se starten på to typer kritikker, der i de efterfølgende årtier satte deres præg på venstreorientering. Det drejer sig for det første om, at kritik bliver abstrakt og filosofisk, og for det andet at kritik bliver kulturrelativistisk. Disse kritikker handler om, at kapitalismens destruktive produktivitet glider over i en kritik af modernitetens fragmentering af sociale relationer og fællesskaber; og at kritikken af imperialistisk undertrykkelse udarter sig til en kritik af vestlig etnocentrisme og magtbrynde, hvis modstykker er undertrykte folk i den tredje verden.

1.

Den første kritik drejer sig om Kritisk Teoris sammen-tænkning af Marx, Freud, Nietzsche og Weber i noget, der mere ligner kritik af modernitet end af kapitalisme (Horkheimer 2007: 36, 39). Denne kritik, der især er forbundet med Adorno og Horkheimers „Oplysningens dialektik“, har ikke nogen umiddelbar effekt, men får det senere igennem Marcuses indflydelse på radikaliseringen af ungdomskulturen, hvor især studerende fra starten af 1960'erne spillede en central rolle (Bonnett 2010: 32-33).

Kritisk Teoris nyskabelse bestod i, at det, marxismen så som den basale modsætning under kapitalismen mellem kapital og arbejde, blev afløst af en abstrakt kritik af instrumentel fornuft. Hvor kapital/arbejde blev modsvaret af aktører i den virkelige verden (borgerskab/arbejderklasse), var den instrumentelle fornuft ikke bundet op på aktører. Eller rettere, alle var indfanget af denne generelle bevidsthedstilstand, i og med den kredse om at få kontrol med andre og med naturen. Fordi man ikke kunne undslippe den, udgjorde den en slags skæbne. Det har stor betydning for en venstreorienteret politisk forestillingshorisont, dels fordi modstand i realiteten bliver umulig, og dels fordi denne fatalisme får visse ligheder med det, der plejede at kendetegne reaktionære forestillinger.

I forlængelse heraf kan man hæfte sig ved, at kritik af denne omsiggribende beherskelsestrang bliver defaitistisk og apokalyptisk. Man havner i det handlingslamdende paradoks, at modstand er nødvendig og umulig, da den i udgangspunktet bliver indfanget af det, den sætter sig op imod (Bérubé 2009: 84-86, 246-247). Følgerne heraf viser sig i den form for eksistentiel venstreorienteret identitetspolitik, der præger første postbølge i 1960'erne, men det kaster også længere skygger frem. Der er tre forhold, der er vigtige, og som kredser om, at ven/fjende-forhold er afgørende identitetsskabende faktorer.

For det første indebærer den abstrakte og defaitistiske kritik et historisk brud i venstreorientering. Denne havde altid været intimt forbundet med oplysningstraditionens fremtidsorientering og universalisme, der igen havde været udtrykt i fornuft, videnskabelig sandhed, autonomi og transparens (Bronner 2004: 19, 23, 29; Lukes 2003: 611; Malik 2008: 5). Hermed stod progressive over for reaktionæres insisteren på erfaring og intuition samt på givne forhold som social og kønslig stratifikation. Sammenkædningen af venstre-fremme, der står i modsætning til højre-tilbage, bliver obstrueret af dislokationen i førstnævnte. Det er vigtigt for at forstå den politiske og intellektuelle desorientering, der fremover kom til at præge venstreorientering.²

For det andet udmønter den abstrakte filosofiske kritik sig i en form for magt/modmagt-logik, hvor det ikke handler om at opnå dette eller hint, men om at iscenesætte en eksistentiel bekræftelse af sin subversive og derfor autentiske subjektivitet. Her ser vi spirerne til to forhold, der kom til at spille en væsentlig rolle for venstreorientering i de følgende årtier. For det første en kulturalistisk trend, hvor kulturers egenart dyrkes og stilles op imod vestlig imperialism og borgerlig kultur. Kognitiv, politisk og retlig fragmentering former tankegodset i den senere multikulturalisme (Bruce 2001: kap. 6; Eriksen og Stjernfelt 2008: 131-145). For det andet ser vi en vitalistisk og de facto anarkisk og individualistisk form for

modstand, der satte sig igennem med fuld styrke i det nye venstre i 1960'erne, der af samme grund kan ses som mere libertariansk og middelklasse end socialistisk og arbejderklasse.³ Med til dette billede hører også, at modstand er mest autentisk, når den har mindst gennemslagskraft. Med andre ord, jo flere man er oppe imod og jo mere marginal man er, desto mere sandt er det, man siger.⁴

For det tredje er den abstrakte kritiks politiske modstykke fiktionen om og begæret efter 'den anden' som den, der repræsenterer negationen af både ens egen livsform og af Systemet og som derfor inkarnerer en fuldblyndet identitet. Afstanden til det attråede og dennes helhed er centrale virkemidler i denne ideologiske konstruktion, der kredser om skyld over at være privilegeret og romantisering/infantilisering af andethed. Rollen som den anden kan, alt efter temperament og tidspunkt, udfyldes af den utilpassede hippie, det revolutionære orakel, nationale regimer og befrielsesbevægelser i det kapitalistiske systems periferi samt ikke-integrerede subkulturer i de kapitalistiske centre. Hermed indskrives den anden sig i den identitetsstimulerende ven/fjende-konstellation, hvor fjenden ret beset er én selv! Dette patologiske aspekt af den abstrakte kritik leder over i den kulturrelativistiske kritik, der er det andet hovedspor i den tidlige efterkrigstids nye kritikform.

2.

Den anden kritik udvikledes af antropologer i USA, der uden held bestræbte sig på at relativere de universalistiske ambitioner i FN's menneskerettighedschartre i 1948 (Eriksen og Stjernfelt 2008: 145-151; Malik 2008: 166-169). Hvor den første trend er udpræget kritisk og skeptisk over for rationalitet, er den sidste en hybrid identitet af konserverende kulturrelativistisk antiimperialisme. Men hvor antropologlobbyisterne ikke formåede at relativere FN's menneskerettighedsdeklaration, lykkedes det dem til gengæld året efter, med oprettelsen af UNESCO, at få kultur centralt placeret. I lyset af holocaust havde videnskabelig racisme ingen legitimitet længere, hvilket vil sige, at genetiske forskelle ikke kunne forklare forskelle mellem befolkningsgrupper (Eriksen og Stjernfelt 2008: 175-178). Det kunne kultur derimod. Hermed fik det en funktionel lighed med racisme, fordi man med kultur kunne forklare det samme, som man hidtil havde villet forklare med racisme, altså grunde til forskelle mellem befolkningsgrupper. Således var 'UNESCO-mennesket' biologisk set ét, men kulturelt set en pluralitet, og denne mangfoldighed kunne i modsætning til racismens over/underordningslogik ikke rangordnes (Malik 2008: 158-159).

Skiftet fra race til kultur indebar et skifte fra vertikal til horisontal segmentering, der i udgangspunktet

var formet af både oplysningsidealet om universel lighed og den romantiske modreaktions vægning af kulturel rodfæstning. Det lagde grunden til en kritik af oplysningstraditionens universalisme og rationalisme, der blev set som et udtryk for Vestens etnocentrisme, arrogance og imperialisme. Således bliver denne traditions syn på lighed som tæt forbundet med fremskridt, der overvinder undertrykkelse og uvidenhed og som derigennem frisætter menneskers kreativitet og muliggør en realisering af en fælles menneskelighed, erstattet af et andet syn på lighed, der går på, at mennesker er lige, fordi de kulturer, der udgør deres eksistensbetingelser, eller rettere skaber dem, ikke kan sættes ind i et globalt hierarki (Malik 2008: 157-159, 162-164). Det er denne kulturalistiske forståelse af lighed, der er omdrejningspunkt for, at de, der ser sig selv som progressive og lighedsorienterede, i dag er skeptiske, desillusionerede eller fjendtlige over for fremskridt og individualitet og ikke bliver indigneret af undertrykkelse, hvis det kan bortforklares som kulturel forskellighed. Det hører med til dette syn på lighed, at kulturer basalt set er lukkede, dvs. de udgør en helhed, der definerer relationerne mellem deres dele (individer). Heraf følger også, at det ikke giver mening at beskytte individer mod det samfund, de er en del af, og at det er meningsløst at tale om frihed på tværs af kulturer. Begge antagelser er essentielle elementer af det, der små fire årtier senere blev kendt som multikulturalisme og som har lighedspunkter med reaktionær højreorientering.

Kritik 3-4: den første postbølge, det nye venstre

Det næste nedslagspunkt er den første postbølge, der prægede 1960'erne og strakte sig ind i 1970'erne. Baggrunden var efterkrigstidens uhørt store produktivitetsudvikling og velstandsstigning, der ekspanderede velfærdsstaten og medførte et uddannelsesboom. Nye sociale lag, nye medier, nye horisonter og udfordringer var nogle af de forhold, der var med til at skabe en ungdomskultur af globale dimensioner (Sassoon 2010: kap. 14). De politiske og sociale udtryk for denne kultur er i flere henseender paradoksale. Her skal blot nævnes tre: at den er betinget af et kapitalistisk overflodssamfund, samtidig med at den retter al sin kritik herimod; at den propagerer en total revolution, der omfatter alle livets forhold, samtidig med at den er udsprunget af og bundet til middelklasseværdier; og at kvindebevægelsens kamp for rettigheder, ligestilling og deltagelse i det offentlige liv gik hånd i hånd med kapitalismens 'kolonisering' af dagliglivet (Lindsey 2007: 147, 192-193, 217-218, 234-235).

Der er dog især to typer kritikker, det er værd at se nærmere på. Den ene retter sig mod overflodssamfundet med sin materialistiske og inautentiske livsstil og hierarkiske og stivnede autoriteter; den anden fokuserer

på antiimperialistiske befrielseskrige i Afrika, Asien og Latinamerika.

3.

Den første kritik, der i mangel af bedre kan kaldes naturlig, kommer i to nært forbundne former: en kritik af stivnede livsformer, hierarkiske og autoritære institutioner samt overflodssamfundets „endimensionale“ fokus på materialisme og forbrugerisme; og en kritik af ødelæggelse af miljøet grundet økonomisk vækst og som en søgning mod det naturlige og holistiske frem for det fremmedgjorte og fragmenterede. Hvor ikonet for den første kritik var Marcuse, var det for den anden Rachel Carson, hvis *Silent Spring* fra 1962 er den måske til dato bedst sælgende økokatastrofe fortælling (Taverne 2005: 27-33). Disse kritikker trækker i varierende grad på den foregående periodes to kritikker af modernitetens rationalisme, instrumentalisme og individualisme, ligesom de begge er forbundet med nostalgi og romantisering af det emotionelle, naturlige og oprindelige (Lindsey 2007: 198-199). Symptomatisk for denne type kritik hævder Marcuse, at “Concentration camps, mass exterminations, world wars and atom bombs are no ‘relapse into barbarism’ but the unrepressed implementation of the achievements of modern science, technology and domination” (citeret i Malik 2008: 156). Kapitalismekritikken blev også farvet af denne kritik af rationalitet. Hvor venstreorienterede tidligere havde kritiseret kapitalismen for at være ineffektiv pga. tilbagevendende økonomiske kriser, der forarmede store befolkningsgrupper, og umenneskelig pga. nedslidning, umyndiggørelse og fremmedgørelse, blev kritikken nu vendt på hovedet. Nu gik den på, at kapitalisme var for effektiv, at overflodssamfundets materielle velstand avlede konformitet og åndelig fattigdom, og at det med Marcuses ord excellerede i „repressiv tolerance“, der indoptog og dulmede modstand.

4.

Den anden kritik, antiimperialismen, har et andet forankringspunkt. Med efterkrigstidens økonomiske boom mistede man håbet om, at arbejderklassen i Vesten ville være i stand til at gennemføre en socialistisk revolution, hvilket gik hånd i hånd med skepsis over for socialdemokratiske og kommunistiske partier. Således rettede radikaliseringen af ungdommen i 1960'erne sig ikke mod det, der traditionelt var venstrefløjens fokus, nemlig arbejderklassen og social ulighed. I stedet blev det politiske tyngdepunkt forskudt til den tredje verdens antiimperialistiske befrielseskrige (Markovits 2005). Dette var den konkrete anledning, men grundlaget for at re-orientere venstreorientering var tilvejebragt dels af en skepsis over for arbejderklassen, der blev set som opslugt af den bor-

gerlige materialistiske kultur, og dels af den kommunitære og antiimperialistiske kulturalisme, der voksede op i efterkrigstiden.

Især Vietnamkrigen var central for den politiske identitetsdannelse, hvor modstanden mod USA skulle trække lange spor, der undertiden kunne være svær at skelne fra anti-amerikanisme. Generelt var det afgørende ikke, hvorvidt de nye regimer i Afrika, Mellemøsten og Asien var socialistiske eller på vej til at blive det. De udviklede sig alle til at blive autoritære og korrupte, men det var underordnet af to årsager. For det første fordi de som fjendens fjende var imod det imperialistiske center og dermed pr. definition indtog en progressiv rolle. Det gjaldt især i den tidlige periode, hvor regimer i Afrika og Mellemøsten besmykkede sig med demokratisk og socialistisk retorik. For det andet fordi den kulturrelativistiske drejning legitimerede indifferens, hvorfor man ikke behøvede at kere sig om 'indre anliggender'. Her var man i øvrigt i god træning, da man altid havde været tavs om kommunistiske regimers forbrydelser og folkemord.

Kritik 5-6: den anden postbølge, det multikulturelle venstre

Den anden postbølge opstod i slutningen af 1970'erne, slog igennem i starten af 1980'erne og ebbede ud i 1990'erne. Centrale temaer var i høj grad forskel frem for identitet, kontekst frem for universalisme og magt frem for rationalitet. Den postbølge, der udviklede sig i multikulturalistisk retning, startede i 1980'erne og havde længere levetid, fordi den fik politisk fodfæste i forhold til diverse subkulturer og satte et vist præg på lovgivningen, hvilket igen hænger sammen med masseindvandringen til Vesteuropa. Frem for alt fik den momentum med den kulturalistiske drejning, der satte sig igennem fra og med slutningen af 1980'erne.

5.

Det er et kendetegn ved anden postbølge, at man betvivlede alt det, man tidligere havde troet på, men som nu blev set som en ideologisk illusion. Hvor ideologi tidligere havde været set som noget, der fordrejede sandheden og derigennem var med til at fastholde borgerskabets klassesedominans ved at generere falsk bevidsthed og fremmedgørelse, var der nu ikke længere nogen sandhed at fordreje og intet væsen under overfladen. Og nok så væsentligt: den forbindelse, marxister altid havde taget for given mellem deres udlægning af sandhed og emancipatorisk politik, faldt fra hinanden. Hvorvidt emancipation selv var et blændværk, var omdiskuteret, men i hvert fald kan man sige, at den vished om at have ret, som det krævede at kæmpe for den, ikke længere var til stede. For der var intet arkimedisk punkt, hvorfra man kunne overskue det

hele, hvorfor universalisme var en etnocentrisk illusion. Rationalitet og fornuft var blot magtstrategier på linje med alle andre, og det samme gjaldt udvikling og fremskridt (Taverne 2005: 10-14, 23-25, kap. 8). Så flere af de temaer, der var blevet rejst af det nye venstre i årtierne før, blev videreført i anden postbølge. Men i modsætning til tidligere blev alt nu kontekstbestemt og ikke mindst blev alt usikkert.

Hermed lå disse strømninger på kanten af det at være venstreorienteret, fordi de relativerede alt det, der havde været omdrejningspunkt for venstreorientering gennem 200 år. Heri ligger der et paradoks, nemlig at de forskellige posttrends så sig selv i termer af re-politisering ved at påpege, at der ikke var nogen nødvendighed eller logik, der satte sig igennem. Men aktørerne, der skulle kæmpe, havde i al væsentlighed mistet motivationen. Poststrømningerne problematiserede logikken i den abstrakte kritik og excellerede i dekonstruktive afsløringer af det, man postulerede folk tog for givet. Men andet havde man ikke at byde på, bl.a. fordi man hverken kunne eller ville reartikulere den radikalitet, der lå i oplysningstraditionen. Således fortsatte man det filosofiske selvsving, der yderligere isolerede venstreorienterede fra den politiske virkelighed.

6.

Hvor den anden postbølge i høj grad var et universitetsfænomen, fik dens multikulturalistiske fætter mere realpolitisk relevans, fordi den var forbundet med en identitetspolitisk bølge, der især profilerede religiøst og etnisk tilhørsforhold samt identitetspolitik relateret til køn og seksualitet. Det multikulturelle venstre udviklede sig op gennem 1980'erne, hvor politisk korrekthed tog form af kritik af racisme og sexism. Sidstnævnte blev dog fortrængt af førstnævnte (Berman 2010: 210-212; Bruce 2001: kap. 5; Sørensen m.fl. 108-113), hvilket må ses i lyset af kulturalismens fremmarch, der hænger sammen med tre forhold. Med Murens fald krakelerede den skrantende kapitalisme/socialisme-modsætning, hvilket udløste konflikter og krige af etnisk, religiøst og nationalt tilsnit. Med fatwaen mod Rushdie satte en totalitær teokratisk tredjeverdensstat Vesten med dens frihedsrettigheder under pres, hvilket var en medvirkende årsag til at fremme en radikal og selvbevidst islamistisk identitetspolitik (Malik 2009: 18, 126).⁵ Endelig er kulturalismens fremmarch forbundet med masseindvandringen fra især muslimske kulturer, som venstrefløjen har haft interesse i at promovere, da det har fungeret som en slags modkultur til Vesten og Systemet.

Denne situation var fremmedartet ikke for bare den gamle venstrefløj, der var rodfæstet i arbejderbevægelsen. Men det nye venstres løsrivelse herfra havde givet dens

værdibaserede politiske orientering en egendynamik, der havde ført den stadig længere væk fra 'almindelige mennesker'. Hvor venstreorienteret kulturalistisk identitetspolitik førte i retning af multikulturalisme, førte højrefløjspendanten i retning af en xenofobisk og populistisk mono-/national kulturalisme, der i årene efter fatwaen oprustedes mod islamisme og indvandring fra muslimske lande. Som følge heraf er højre/venstre-orientering blevet udvandet og konfliktlinjer bliver trukket anderledes (Dyrberg 2008). Det er kommet til udtryk i konflikterne mellem nationalistisk og subkulturel identitetspolitik, der har forskubbet den politiske dagsorden i en kommunitær retning. Hvis venstreorientering problematiserede sig selv med anden postbølge i og med kritikken af universalisme, fremskridt, individualisme og rationalitet, er den blevet yderligere forkrøblet med multikulturalismen, i og med den har overtaget klassiske reaktionære positioner.

For at forstå venstrefløjens identitetspolitiske udvikling i de sidste par årtier vil det være nærliggende at se på reaktionerne på fatwaen mod Rushdie 14/2 1989. Man kunne have troet, at venstreorienterede ville have støttet Rushdie. Han var selv venstreorienteret og havde en markant antiracistisk profil; det segment, han var en del af (kunstinstitutionen), var mere liberalt og venstreorienteret end autoritært og højreorienteret, og venstreorienterede kunne besmykke sig med at kæmpe for de svages ytringsfrihed mod en overmagt. Dertil kom, at der var flere konservative journalister, forfattere og politikere i UK og USA, der ikke lagde skjul på deres foragt for Rushdie (Cohen 2012: 33-42; Malik 2009: 32-35). Men disse argumenter var langtfra tunge nok til at have nogen virkning. Der er tre forhold, der medførte, at venstrefløjen ikke kom til at spille nogen rolle. De to første danner en baggrund for tavsheden, der vedrører konsekvenserne af dens abstrakte kritikform og begæret efter den anden, hvorimod den sidste var udslagsgivende og handler om frygt.

For det første havde man i de forløbne fire årtier forpuppet sig i abstrakte former for kritik, der havde meget lidt relevans, når det gjaldt om at forholde sig til den politiske virkelighed. Allehånde kritikformer forbundet med det nye venstre og dens post-aftagere havde fordybet sig i kapitalismen og overflodssamfundets fremmedgørelse, i modernitetens instrumentelle fornuft, der var lig dominans og eliminerede opposition. Man havde forsøgt at forklare kapitalismens overlevelse mod alle odds ved hjælp af dens endogent genererede falske bevidsthed og den herskende klasse og kulturindustriens ideologiske manipulation, alt sammen noget, der slørede realiteterne og sløvede de udbyttede massers bevidsthed. Dertil kom et andet forhold, nemlig at den abstrakte kritiks apokalyptiske karakter havde udmanøvreret konkrete politiske

analyser. I stedet havde man hengivet sig til et Orwellsk 1984-univers, hvor alle distinktioner, der betyder noget i den virkelige verden, var imploderet og stiliseret i teoretiske deduktioner. Her kunne man udlede totalitarisme og manipulation fra liberalisme og oplysningstradition, her generede det progressive og moderne det regressive og barbariske, og her slog demokrati over i fascisme (Bronner: 109-110). Sammenfattende om disse to forhold kan man sige, at det næppe kan undre, at en venstrefløj, der var rundet af denne form for kritik, ikke var i stand til at påtage sig et ansvar og reelt gøre sig gældende over for dødsrusler mod kunstneres ytringsfrihed, som den havde taget for givet, men aldrig ville forsvare.

For det andet havde man i de forgangne fire årtier gjort „den anden“ til ikon for det, man ikke selv havde, nemlig kultur, der var rodfæstet, længe før „vi“ (Vesten, moderniteten, imperialismen) koloniserede dem og bemsittede deres integritet og sammenhængskraft.⁶ Det er dette romantiserede billede af den anden – og konkret af hvad regimer i den tredje verden, der er kritiske over for Vesten, siger og gør – der tjente som den vesteuropæiske og nordamerikanske venstrefløjs holddepunkt for sin egen identitetspolitiske profilering. Kultur er på betryggende afstand, det er noget, de andre har, og dermed accepterede man stiltiende at tale ud fra den privilegerede universelle position, man ellers gjorde en dyd af at tale op imod. Det er i den forbindelse værd at tænke på, at de højrepartier, der udviklede sig i denne periode – der kombinerede elementer af nationalisme, racisme og populisme – i mangt og meget kan ses som et spejlbillede på denne form for venstreorientering. Frem for alt fordi man tog sin egen kultur på sig i stedet for at benægte den. Så for at vende tilbage til Rushdie og dermed til, hvorfor venstreorienterede ikke følte sig kaldet til at gøre noget: for det første har man en venstrefløj, der har immuniseret den andens kultur fra vestlig kritik, og som ser denne kultur som en enhed, hvorfor man ikke ynder at tale om, at magteliter undertrykker deres befolkninger. Så disse regimer kan ikke være andet end et autentisk udtryk for kulturen, og dermed forstummer kritik. For det andet havde denne venstrefløj altid været skeptisk over for liberalt demokrati med dets frihedsrettigheder, selvom man havde lukreret på det. Denne skepsis skulle i årene fremover blive vendt til egentligt had mod ytringsfrihed, der blev set som de stærkes magt over for de svage.⁷ I forlængelse heraf kan man for det tredje nævne, at venstreorienteredes trang til at pålægge sig selv og andre censur for ikke at såre de svages følelser indebar dels en infantilisering af dem, man talte på vegne af, og dels en intimisering af offentlighed, hvor følelserne hos autoriserede ofre fik tilkendt en veto-ret for, hvad man måtte sige. Her har man endegyldigt forladt en højre/venstre-logik, der næres af opposition, til

fordel for en hierarkisk logik, hvor retten til at ytre sig er bestemt af, hvem der er stærke og hvem der er svage, og hvor i stærk/svag-hierarkiet man befinder sig.

Endelig for det tredje var der et nyt fænomen, som fatwaen aktualiserede og som trængte sig på med alarmende styrke, nemlig frygt. Hvor de to andre forhold dannede baggrunden for venstreorienteredes tavshed, blev frygt et virkningsfuldt magtmiddel til at censurere litteratur, teaterstykker, udstillinger, film, satiretegninger, etc. og til at få kunstnere til at udøve selvcensur, inden de begav sig ud i noget, der kunne tages til indtægt for en kritik af Islam (Berman 2010: 296-299). Med fatwaen, hvor en statsleder udstedte en dødsrusel på en privatperson i et andet land, indtraf der en ny form for terrorisering af politisk omgangsform og ytringsfrihed. Hvor det tidligere havde været sådan, at dissidenter fra kommunistiske regimer, der var kommet til Vesten, alt i alt kunne leve i fred fra deres tidligere bødler, var situationen nu, at bødlerne kunne dukke op i ens hjem og kunne true dem, der brugte deres ytringsfrihed, og deres familier. Der er utallige eksempler på den slags trusler og intimidering, hvor vold, mord og ildspåsættelse var blandt de midler, islamistiske bøller brugte til at kue dem, der ikke rettede ind (Cohen 2012: 43-53, 87-97). Det var ikke længere nødvendigt, at en ayatollah langt væk skulle autorisere dødsdommene og chikanerierne. Alene mistanken om, at noget kunne støde muslimers religiøse sensibilitet, kunne være nok til at sige fra (Cohen 2012: 43-53).

Det, der skete i årene efter udstedelsen af fatwaen, var, at den blev indlejret i ikke bare kunstinstitutionen, men også i den politiske kultur. Det indebar for det første en udbredt grad af hykleri, hvor selvcensur og politisk korrekthed blev lanceret i navn af åbenhed og tolerance, respekt og anerkendelse. En censur, der er så meget desto mere effektiv, fordi de, den rammer, ikke vil anerkende dens eksistens. For det andet udviklede der sig et Stockholmsyndrom i masseformat, hvor venstreorienterede kom til at se reaktionære, autoritære, sexistiske religiøse fanatikere som udtrykkende ægte islamisk kultur, hvilket lå i det kulturalistiske kort, hvor man ikke har øje for 'interne' konflikter i kulturer. Som Cohen (2012: 51) udtrykker det: "They treated Muslims as a homogeneous bloc, and allowed the reactionaries to set the cultural agenda." I forlængelse af dette kan man for det tredje nævne, at venstreorienterede med dette træk svækkede muligheden for at komme i kontakt med det store flertal af flygtninge og indvandrere fra Mellemøsten, der ikke brød sig om radikale islamister eller måske ligefrem var flygtet fra dem. Det ser ud til, at man her begår den samme fejltagelse, som man gjorde under den kolde krig, hvor man vendte ryggen til kritikere af kommunismen for ikke at komme til at fremstå som imperialismens støtter

(Cohen 2012: 31). En lignende logik synes at gøre sig gældende her, dog med den forskel, at det nu ikke foregår bag et jerntæppe, men blandt ens medborgere.

Sammenfattende gælder det, at venstrefløjens forpuppede univers og hang til kulturalisme har blokeret for, at den kunne tage den udfordring op, der er opstået i et multikulturelt samfund med nye politiske grænsedragninger. Vi har også at gøre med en venstrefløj, der groft sagt aldrig har kæmpet for andet end med sin identitetspolitiske selvscenearbejdelse under betingelser, hvor man ikke havde noget at frygte. Man har omkostningsfrit kunnet levere en indædt kritik af Kristendom, regering og herskende klasser uden at frygte for sit liv. Men når det gjaldt kampen for ytringsfrihed, ville venstreorienterede løbe en risiko for at blive voldet af religiøse fascistiske bøller. Det var man ikke parat til. Så lad mig afslutte med Cohens (2012: 45) karakteristik af dette venstrefløjsssegment:

“a campaign for free speech would involve them running a slight risk of becoming the target of violence themselves. They soon found high-minded reasons to avoid it, and redefined their failure to take on militant religion as a virtuous act. Their preferred tactic was to extend arguments against racism to cover criticism of religion.”

Paradokser for det multikulturelle venstre

Det, vi ser med den anden postbølge og de kritikformer, der knytter sig hertil, er, at de har tenderet mod at erodere de måder at orientere sig på, der har kendetegnet oplysningstraditionens venstreorientering. Denne indholdstømning er sket, samtidigt med at radikal islamisme i højere og højere grad har været i stand til at præge den politiske dagsorden og sætte sig på, hvad antiimperialisme og antisystem er. Det er fx kommet til udtryk i OIC, der portrætterer muslimer som ofre for vestlig imperialisme, og som i over et årti har forsøgt at kriminalisere religionskritik i FN-regi (Eriksen og Stjernfelt 2008: 182-183). Flere venstrefløjskritikere af Jyllandspostens Muhammad-tegninger formulerede sig på linje hermed (Dyrberg 2012: 88-94). Så kombinationen af

- at ens gamle positioner blev miskrediterede, altså at socialisme udartede sig fra emancipation til noget, der mere lignede et mareridt,
- at man har indoptaget en kulturalistisk og konservativ dagsorden og dermed har udvandet meget af det, der var forbundet med universalisme, progressivitet og rationalitet, samt
- at islamister har gjort fælles sag med en multikulturalistisk sindet venstrefløj og dermed i et vist omfang kan udfylde dette tomrum, fordi det retter sig mod de samme hadeobjekter og har et sprog at gøre det i, har ledt til det paradoks, at multikulturalisme har opfyldt et venstreorienteret identitetspolitiske begær efter at være

i opposition, samtidig med at det også har bidraget til at undergrave, hvad det vil sige at være venstreorienteret. Ven/fjende-relationen, der dyrkes i værdi- og identitetspolitikken, er altafgørende for den form for venstreorientering, jeg har beskæftiget mig med her, hvor lede-tråden er at være imod Systemet og Vesten, uanset om det så betyder, at man gør vold på det, der plejede at være ens værdier (Berman 2010: 176-181; Bruce 2001: 13). Det væsentlige er at være i opposition, og det er det, ens udsyn rettes ind efter. Prisen for at bevare denne modstandsidentitet har været, at evnen til principiel stillingtagen og dermed også troværdighed er blevet svækket.

Det er i det lys, man kan se venstrefløjens hældning mod multikulturalisme, for den har virket identitetsunderstøttende for venstrefløjens som en politisk strømning, samtidig med at den i værdipolitisk henseende har gjort venstreorienterede højreorienterede:

- I og med poststrømningernes insisteren på at alt var kontekstbestemt, var det blot et skridt til at sige, at det var bestemt af kultur, da det især var den kontekst, der bød sig til efter den kolde krig, hvor en identitetspolitisk dagsorden slog igennem. Dette har understøttet kulturelrelativistiske argumenter, der har til opgave at sikre kulturernes sammenhængskraft, hvilket bl.a. indebærer at fastholde hierarkiske magtforhold. Altså en klassisk reaktionær dagsorden, der nu går for at være progressiv (Malik 2009: xix-xx).
- Man kunne blot sætte 'den andens kultur' foran eksempelvis racistisk og sexistisk undertrykkelse, så ville den blive usynlig for en politisk korrekt venstrefløj, fordi det ville blive parkeret bag en forglemmelsens Berlinmur. Det har ledt til en udbredt brug af dobbeltstandarder, hvilket også er klassisk reaktionært og imperialt tankegods.
- Som både fatwaen mod Rushdie og karikaturkrisen understreger, gælder det, at hvis vores frihedsrettigheder krænker den anden, er det vores pligt at undsige dem, og hvis de begår vold mod os, er det, fordi vi har stødt dem, hvorfor vi skal censurere os selv stadig mere. Denne tankegang er blevet hjulpet på vej af udbredelsen af nye trends, der går på anerkendelse vs. krænkelser. Argumentationsformen er én, der ligner klassisk højrefløjspopulisme med at tale på det tavse flertals vegne, nu blot med minoriteter i stedet.
- I og med kapitalismekritikken mistede momentum og mere og mere tog form af en modernitetskritik, og imperialismekritikken mere og mere blev en kritik af Vesten med USA og Israel i spidsen, har man indtaget en position, der ofte har været sammenfaldende med den radikale islamismes kritik af Vesten med dens imperialisme, korsridderfelttog og zionisme. Denne form for kritik, der er tæt forbundet med antiamerika-

nisme og antisemitisme, er ikke ny, men kendetegner den inspiration, fascisme har haft for udformningen af radikal islamisme i det 20. århundrede (Bruckner 2010: 74-80; Lévy 2008: 127).

- Endelig kan man hæfte sig ved, at ligesom venstrefløjen i sin tid købte det, der var på den antiimperialistiske hylde, uanset om de progressive udviklede

sig til at være korrupte, autoritære og reaktionære, er man i dag heller ikke håndsky for at alliere sig med radikal islamisme, da det er den mest markante vare på den antiimperialistiske hylde, og vel at mærke en, der siden fatwaen mod Rushdie har appelleret til det multikulturelle, politisk korrekte og forskræmte venstrefløjsegment.

Litteratur

- Berman, Paul (2010). *The Flight of the Intellectuals*, New York: Melville House.
- Bérubés, Michael (2009). *The Left at War*, New York & London: The New York University Press.
- Bonnett, Alistair (2010). *Left in the Past: Radicalism and the Politics of Nostalgia*, New York og London: Continuum.
- Bronner, Stephen Eric (2004). *Reclaiming the Enlightenment*, New York: Columbia University Press
- Bruckner, Pascal (2010). *The Tyranny of Guilt: An Essay on Western Masochism*, Princeton & Oxford: Princeton University Press.
- Cohen, Nick (2012). *You Can't Read This Book*, London: Fourth Estate.
- Dyrberg, Torben Bech (2008). 'Identitetspolitisk offerideologi og hyklery – om venstreorientering i dag', *Kritik* 188, p. 3-18.
- Dyrberg, Torben Bech (2012). 'Den tavse venstrefløjspolitik: At være og at gøre tavs', i *Tidsskriftet Antropologi*, Nr. 65: 'Tavshed', p. 85-101.
- Eriksen, Jens-Martin og Frederik Stjernfelt (2008). *Adskillelsens politik: Multikulturalisme – ideologi og virkelighed*, København: Lindhardt og Ringhof
- Furedi, Frank (2005). *Politics of Fear: Beyond Left and Right*, London: Continuum.
- Horkheimer, Max (2007). 'The End of Reason', I Andrew Arato og Eike Gebhardt (red.), *The Essential Frankfurt Reader*, New York og London: Continuum, p. 26-48.
- Lévy, Bernard-Henri (2008). *Left in Dark Times: A Stand Against the New Barbarism*, New York: Random House.
- Lindsey, Brink (2007). *The Age of Abundance: How Prosperity Transformed America's Politics and Culture*, New York: Collins.
- Lukes, Steven (2003). 'Epilogue: The Grand Dichotomy of the Twentieth Century', i Terence Ball og Richard Bellamy (red.), *Twentieth-Century Political Thought*, Cambridge: Cambridge University Press, p. 602-626
- Malik, Kenan (2008). *Strange Fruit: Why Both Sides are Wrong in the Race Debate*, Oxford: Oneworld.
- Malik, Kenan (2009). *From Fatwa to Jihad: The Rushdie Affair and Its Legacy*, London: Atlantic Books.
- Markovits, Andrei S. (2005). 'The European and American Left since 1945', *Dissent*, Vol. 52, Issue 1, p. 5-13.
- Sassoon, Donald (2010). *One Hundred Years of Socialism*, London & New York: I.B. Tauris.

Stjernfelt, Frederik og Søren Ulrik Thomsen (2005), *Kritik af den negative opbyggelighed*, København: Vindrose.

Sørensen, Bo Wagner, Yvonne Mørck og Sofie Danneskiold-Samsøe (2012). 'Tavshed og vold mod kvinder', i *Tidsskriftet Antropologi*, Nr. 65: 'Tavshed', p. 103-127.

Taverne, Dick (2005). *The March of Unreason: Science, Democracy and the New Fundamentalism*, Oxford: Oxford University Press.

Noter

1. For en grundig diskussion af udviklingen af multikulturalisme og forskellige former for multikulturalisme, se Eriksen og Stjernfelt 2008: Del II.
2. Bronner 2004 kommer ind på, at fællesnævneren for adskillige typer venstrefløjskritik er „a basic discomfort with the notion of progress“: 17.
3. Jf. Sassoon 2010: 390-392, hvor han nævner, at det nye venstres liberale kritik af stat og hierarkiske autoriteter influerede neoliberale trends i 1980/90'erne.
4. Stjernfelt og Thomsen 2005: 17-19. Se også Bérubés 2009: 84, hvor han beskriver magt/modmagt logikken, der præger venstrefløjen og som han omtaler som „the countercultural logic“: „the greater the number of people who disagree with you, the more clearly and bravely you must be speaking truth to power“. Se også 11-12, 41, 86.
5. Det er interessant at se, at venstrefløjen overtog islamisternes retorik om at muslimers følelser var blevet krænket af Rushdies *The Satanic Verses*. Den egentlige motivation for Khomeinis fatwa var snarere, at hans forsøg på at udbrede den islamistiske revolution og overtage lederrollen efter Saudi Arabien var gået i stå.
6. Bonnet 2010, kap. 3 diskuterer bl.a. disse temaer ift. former for venstrefløjnostalgi, der er knyttet til anti- og postkolonialisme. Se også Malik 2008: 183-189.
7. Det er et flittigt brugt argument, hvilket også var fremme i forbindelse med *Jyllandspostens* „Muhammed tegninger“. Derudover er det en strategi, der blev lanceret af Iran og senere af Organization of Islamic Conference (OIC), der i antiimperialistiske vendinger appellerede til venstreorienterede i Vesten om at støtte de svage mod de stærke. Cohen 2012: 29-32.

ARTIKLER

Hvilken pluralisme?

Betragtninger om det kausale design og definitionen af god samfundsvidenskab¹

Peter Dahler-Larsen

Professor, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet (fra 1. august 2013)*

Casper Sylvest

Lektor, Institut for Historie, Syddansk Universitet (fra 1. august 2013)*

1. Indledning

„Det er ikke blot videnskabeligt accepteret, men højeste mode at søge at identificere kausale sammenhænge. Kausalitet og kausal inferens er back with a vengeance,, (Hariri, 2012: 186). Sådan lyder det i en nylig artikel, hvor ærindet er en præcisering af de formelle spilleregler for identifikation af kausale sammenhænge. Et tilsvarende anliggende er tidligere blevet behandlet i samme tidsskrift i artiklen: „God statskundskab: heksekunst eller håndværk?“ (Nørgaard, 2007). Sidstnævnte artikel er ofte citeret, benyttes i undervisning, er blevet præmieret internationalt (Nørgaard, 2008) og er den mest citerede artikel i *World Political Science Review*.

Selvom der er nuanceforskelle i Jacob Gerner Hariris og Asbjørn Sonne Nørgaards forskrifter for god kausalanalyse, er der vigtige fællestræk. De er begge optagede af kausalitet, de tildeler *betingede sandsynligheder for virkning givet årsag* en central rolle i den kausale terminologi, de tildeler de kausalt orienterede designs en nøglerolle i definitionen på god statskundskab som sådan, og de er i deres sigte og/eller funktion optaget af at uddanne statskundskabsstuderende på grundlag af dette ideal.

Ærindet med denne artikel er ikke en diskussion af de specifikke metoderegler, som de to fortalere for kausalanalyser opstiller, men en kritisk diskussion af det ideal for samfundsforskning, som kommer til udtryk i deres artikler. Det er ikke kausalanalysen som sådan, der er vores problem i denne artikel. Det er *en mere eller mindre eksplicit ambition om, at al samfundsvidenskab skal formes som kausalanalyse eller forstadier hertil og som følge deraf vurderes primært ud fra bestemte kausalanalytiske regler*. Forskellige læsere vil opleve en sådan ambition som mere eller mindre udtalt i forskellige institutionelle og faglige

miljøer. Men som vi oplever det, og som Hariri (2012: 186) serverer, er den ambition på vej frem, og derfor er en kritisk diskussion af den påkrævet.

Kausalanalysen er en central aktivitet i samfundsvidenskaben. Det bestrider de færreste, og det gør vi heller ikke. Kausalitet indgår mere eller mindre systematisk i menneskers erkendelsesmæssige instrumentarium, både i hverdagen og i forskningen. Det er udmærket og et udtryk for faglig dynamik, at kausalanalytikere drøfter udviklingen af avancerede metoder og præcise spilleregler for deres forskning. Det springende punkt er, om kausalanalysen bør tildeles særligt privilegium i definitionen af god samfundsvidenskab som sådan.

Heroverfor vil vi hævde, at meget god, anerkendt samfundsforskning ikke har abonneret på dette ideal. Forskning kan være god af mange grunde. Samfundsvidenskabelig forskning *er* (heldigvis) et mangeartet fænomen, og hvis et enkelt ideal sættes op på en piedestal og bruges som målestok for kvaliteten i al forskning, kan det føre til uhensigtsmæssige konsekvenser, nedprioriteringer og udelukkelse. I forhold til den konkrete problemstilling om kausalitet peger vi derfor på to forhold. For det første findes der forskningsspørgsmål, der ikke er kausale. Denne type spørgsmål fordrer derfor ikke anvendelse af kausalanalysens spilleregler eller bedømmelse på dens kvalitetskriterier. For det andet er ikke alle udsagn om relationer – herunder udsagn, der vedrører indflydelse, facilitering, mulighedsbetingelser eller lign. – egnede til eller tjent med den modellering, formalisering og isolering af effekter, der er kendetegnende for det dominerende kausalitetsparadigme og dets ambition om generalisering. I nærværende artikel bruges begrebet „kausalitet“ svarende til den i øjeblikket dominerende forståelse; nemlig

* Da artiklen blev skrevet, var begge forfattere ansat ved Institut for Statskundskab, Syddansk Universitet.

betingede sandsynligheder for virkning givet årsag. Det kausalbegreb er ikke evident. I samfundsvidenskabens historie har der været andre måder at definere og anvende kausalitetsbegrebet på,² ligesom der er en righoldig videnskabssteoretisk litteratur om kausalitet og forklaringsbegrebet (se fx Hollis, 2003; Mantzavinos, 2009), men pladshensyn forbyder os at tage det tema yderligere op her.

Også Christian Rostbøll (2011) og Jørn Loftager (2009) har reageret på Nørgaards artikel. Hurtigt opsummeret – urimeligt hurtigt – hævder de begge, at Nørgaards anvisninger for kausal analyse bør suppleres med eller korrigeres af normative overvejelser om, hvad der gør et problem værd at studere, og hvad der gør en løsning på et givet problem samfundsmæssigt acceptabel (Rostbøll, 2011). Ligeledes påpeges det, at balancen mellem metode-dreven og problem-dreven forskning bør genovervejes – til fordel for sidstnævnte. Hvis ikke samfundsvidenskaben skal være ufrugtbar, må den være mere bevidst om sin samfundsmæssige rolle og sit bidrag til demokratiske lærereprocesser (Loftager, 2009).

Vi deler mange af Loftagers og Rostbølls bekymringer, men går et skridt videre og peger på nogle af de bredere (erkendelsesmæssige, sociale og praktiske) virkninger, som de fremsatte forskrifter for god samfundsvidenskab kan afstedkomme for samfundsvidenskaben forstået som åndsliv, forskningsfællesskab, uddannelses- og samfundsinstitution. Implikationen er i vore øjne, at en samfundsforskning, der af gode grunde *ikke* stiller sig selv kausale spørgsmål, og som har andre prioriteter og orienteringer, vurderes som mindre værdig. Det er jo nærliggende at stemple den som havende lav kvalitet, hvis den ikke lever op til de kausale spilleregler, når de selv-samme spilleregler forinden er kåret som målestok for al god samfundsforskning.

Det er en implikation, vi som forskere og undervisere har svært ved at leve med, og som vore studerende ikke skal stilles i udsigt som den eneste eller dominerende måde at vurdere forskning på. Vi begynder derfor med at analysere den sprogpoltiske dimension af forsøget på at installere det kausale design som kriteriet for god forskning, hvilket leder os over i en diskussion af gyldighedsområdet for sådanne forsøg. Dernæst argumenter vi for, at det har fordele at definere samfundsvidenskab, herunder statskundskab, ved sin genstand og ved det vilkår, at disse videnskaber er indlejret i deres genstandsfelt(er). Afslutningsvis samler vi op på diskussionen og vender tilbage til spørgsmålet om rummelighed.

2. Den sproglige iscenesættelse af kausalanalysen og „den gode statskundskab“.

Overskriften hos Nørgaard er formuleret som et ultimatum: Heksekunst eller håndværk? Den sproglige og normative ladning af disse termer er et budskab i sig selv, hvis man tager udgangspunkt i etnografisk, historisk og anden kvalitativ forskning de seneste årtier, som har vist, at menneskers betegnelse af sig selv og hinanden hverken er adskilt fra eller neutral i forhold til de sociale og historiske positioner, som de kæmper om (se fx Clifford & Marcus, 1986). Sådanne analyser baserer sig ikke på aktørers intentioner eller motiver, men på den sproglige iscenesættelse af det sociale.

Ordet heksekunst har i sammenhængen en righoldig metaforik, fx i modstillinger af det kunstneriske versus det vidensbaserede og det feminine versus det maskuline. Terminologien bør iværksætte en urovækkende refleksion: Har sådanne kategorier ikke historisk befordret magthaveres forsøg på at kanøfle særlige grupper? Hvad var det, man gjorde ved hekse? På hvilket fundament hvilede den postulerede sammenhæng mellem hekse og de onde, uregerlige kræfter? Hvor meget bevisførelse skulle der til? Og hvilket regime blev (re)produceret, når hekse blev udpeget og straffet? Hvad giver det at bringe heksemetaforen i spil i dag?

De betegnelser, sociale agenter bruger om hinanden, er ikke lige gyldige. En af os har for eksempel studeret, hvordan en sprogligt etableret, binær hierarkisk opposition mellem civilisation og barbari naturaliserede et særligt syn på folkeretten. Dette syn privilegerede ikke bare folkerettens selvbestaltede vogtere og de politiske autoriteter, de var tilknyttet – det banede også vejen for, at folkeretten kunne udnyttes politisk i forbindelse med kolonisering af territorier eller konflikter med andre (såkaldt uciviliserede) folkeslag (Sylvest, 2008; Anghie, 2004).

Videnskabens fællesskab er erkendelsesmæssigt, men også socialt og praktisk. Hvor meget praktisk og social energi skal en forsker bruge på at retfærdiggøre sine aktiviteter og sin berettigelse – på at imødegå en kategorisering som „heksekunstner“? Det er forudsigeligt, at nogle forskere også i fremtiden vil se andres forskning som „heksekunst“. Af den grund bør en rød lampe blinke, når der opsættes almene kriterier for god videnskab. I en situation med flere tilgange og flere paradigmer – og hvor der studeres sociale og politiske processer – vil et synspunkt, der prætenderer at repræsentere universelle spilleregler, ofte ved nærmere gennemsyn vise sig blot at udtrykke en gruppes partielle synspunkt. Gensidig anerkendelse mellem forskellige tilgange kunne være en vej frem. At indlede med et skel mellem heksekunst og håndværk er næppe det bedste udgangspunkt for en dialog, hvis sigtet er at „etablere en fælles forståelse af, hvad god forskning er“ (Nørgaard, 2007: 233).

Den anden side af metaforikken vedrører håndværket. Ja, videnskab indebærer en hel del håndværk, og ja, håndværk kan også have konnotationer, der rækker videre end teknik; men andre metaforer kunne være valgt. Er samfundsvidenskab ikke også bare en lille smule kunst?³ Og kunne samfundsvidenskabsmanden ikke være arkitekt, detektiv, vismand, nar, kritiker, krønikeskriver, filosof eller blot og bar intellektuel? Håndværksmetaforen har sine gode sider; men den risikerer også at reducere forskningen alene til dens tekniske aspekt. Eftertanke, kritik, dialog og refleksivitet er ikke det første, den metafor frembringer. Den lægger heller ikke vægt på begrebsdannelse, vision, intuition eller fantasi, som fx Wright Mills (2002) har beskrevet.

En indvending: Er det nu ikke overdrevent og hysterisk at gribe fat i modstillingen „heksekunst versus håndværk“? Er der ikke blot tale om et tilfældigt, henkastet ordspil?

Vi har to grunde til at holde fast i, at også den sproglige iscenesættelse af metodediskussionen er værd at analysere. De traditioner, orienteringer og paradigmer, som vi som forfattere betragter som særligt interessante, lægger ofte vægt på de politiske implikationer af ideer, begreber, sprog og forestillinger. Disse orienteringer påberåber sig ikke nogen særlig styrke i forhold til (den dominerende forståelse af) kausale analyser, men de kan noget andet. De kan fx gøre opmærksom på den politiske sprængkraft i en sproglig iscenesættelse af en problemstilling – hvilket er på sin plads her.

Den anden pointe er pædagogisk. Samfundsvidenskabelige studerende tilhører med en vis sandsynlighed samfundets kommende elite med dertil hørende identitet, selvforståelse og sprogbrug. Da DJØF'ere ikke automatisk er afholdte i samfundet, er det altid en eftertanke værd, hvilken omtale der sker af „den anden“ – en gængs betegnelse for den anderledes og den, man ikke forstår, den der repræsenterer det unormale og det uregulerede (men som derfor er identitetsskabende for det normale, regulære og accepterede). Indledes eksempelvis en analyse af forholdet mellem Danmark, Færøerne og Grønland med at diskutere forholdet til de nordatlantiske besiddelser, så er problemstillingen allerede sprogligt og politisk sat i scene. Der er derfor god grund til, at netop samfundsvidenskabelige studerende anspores til at reflektere over forholdet mellem sprogbrug og dens politiske konsekvenser.⁴

3. Hvad er gyldighedsområdet for den gode kausalanalyse som kvalitetskriterium?

Hos Nørgaard (2007: 246) fremgår det, at „formålet med statskundskaben er at formulere og undersøge kausalteorier“. „Opstillingen af robuste kausalforklaringer og -teorier er målet.“ (Nørgaard, 2007: 241). Men selv om Nør-

gaards overskrift nævner statskundskab, så udstrækker han kriteriernes rækkevidde til „samfundsvidenskaben mere bredt“ (Nørgaard, 2007: 234). „Samfundsforskere bør være optaget af at afdække og afsøge kausalrelationer“, skriver Nørgaard (2007: 234), så det er mange forskere, der impliceres.

Givet den udprægede specialisering, der i dag karakteriserer samfundsvidenskabens discipliner og forskningsområder, kræver det stor tapperhed at udtale sig generelt om kvalitetskriterier i hele samfundsforskningen. Selvom debat altid skal være velkommen, kan det medvirke til et mere konstruktivt forhold mellem statskundskaben og samfundsvidenskabens øvrige discipliner, hvis statskundskaben giver plads til, at specialister i de andre discipliner spiller hovedrollen i definitionen af kvalitetskriterier på deres egne områder.

Også inden for statskundskaben må der være begrænsninger for de kausale spilleregleres jurisdiktion. De væsentlige områder af statskundskaben, der beskæftiger sig med for eksempel normativ teori og ideernes historie, stiller typisk ikke sig selv kausale spørgsmål. Derfor er det også forventeligt og nødvendigt, at der kommer indvendinger mod Nørgaards tekst fra forskere i for eksempel politisk teori (Loftager, 2009; Rostbøll, 2011). I det hele taget udgøres et væsentligt domæne i samfundsvidenskaben af refleksion over forskningens egne mulighedsbetingelser, historisk, socialt, politisk og epistemologisk. Det er ikke så få (sub)discipliner i statskundskaben selv, der ryger ud af definitionen af det gode, hvis de tekster, der drøfter videnskaben, dens ideer, teorier, roller og metoder, ikke er med. Både Nørgaard (2007) og Hariri (2012) er eksempler på tekster, der diskuterer videnskabens udvikling og spilleregler. De er ikke selv eksempler på en kausalanalyse, der lever op til spillereglerne.

At opstille spilleregler, som store dele af den videnskabelige aktivitet i praksis alligevel ikke lever op til, rejser kun det ubehagelige spørgsmål, hvem der under hvilke omstændigheder kan bevilge undtagelser fra reglerne, mens andre skal leve op til dem. Her er det i vores øjne mere hensigtsmæssigt åbent at erkende, at mange af de samfundsvidenskabelige bidrag selvfølgelig ikke skal leve op til reglerne, simpelthen fordi de løser andre opgaver end at besvare kausalspørgsmål.

Hos Hariri gælder spillereglerne for kausalanalyse „en empirisk relevant statskundskab“ (Hariri, 2012: 187). Det er en mere adækvat afgrænsning, men alligevel ikke tilstrækkelig præcis og snæver.

Kausal inferens beskrives fx som „en forudsætning for at kunne designe eller evaluere policy-interventioner i praksis“ (Hariri, 2012: 184); men ikke al evaluering forudsætter et kausalt spørgsmål. Evalueringsopgaver kan omhandle for eksempel brugernes eller øvrige interessen-

ters oplevelser og reaktioner i forhold til den førte politik, hvorvidt politikken er implementeret som forventet, eller spørgsmål om, hvordan de førte politikker matcher underliggende problemforståelser og værdier. Det er derfor også på dette felt for vidtgående at gøre kausalanalysen til en forudsætning for den gode forskningsmæssige aktivitet; det udvider en enkelt analyseforms gyldighedsområde ud over det rimelige.

Eksemplet tjener til at understrege, at samfundsvidenskab har mange formål og opgaver. Det er ikke indlysende, hvordan man laver en liste over disse. Ragin (1994, p. 31 ff.) har forsøgt sig med syv formål: "identifying broad patterns, testing/refining theory, making predictions, interpreting significance, exploring diversity, giving voice, advancing new theories". Det er ikke fra Ragins side meningen, at nogle af disse formål eller opgaver skal kollapses eller underlægges andre; så havde han formodentlig gjort det.

Tager man Ragins typologi alvorligt, så forekommer gode kausalanalyser i bedste fald at kunne bidrage til de første tre formål. Er opgaven derimod at bestemme et fænomens betydning, at udforske diversitet, at give stemme til interessenter, der sjældent høres, og at fremme ny teordannelse, så har andre strategier og tilgange deres relative styrke. Denne sammenhæng har en ubehagelig side: Hvis de kausale designs gøres til konge over samfundsvidenskaben, må det også betyde, at de videnskabelige opgaver, som disse designs er uegnede til, ved samme lejlighed ekskluderes, glemmes eller nedprioriteres. Et eksempel på nedprioritering kan være, at eksplorative analyser (fx med sigtet „interpreting significance“ eller „exploring diversity“) enten ignoreres eller blot ses som forstadie eller underleverandører til en kausalanalyse, som så er „den ægte vare“. Hvis man ikke anerkender, at en forskers hensigt med et studie af en begivenhed, proces eller handling kan have andre formål end at bidrage til kausalt orienteret videnskab – eller hvis man alene anerkender forskningen på grund af dens uintenderede bidrag til kausalt orienteret videnskab – er det vanskeligt at argumentere for egentlig pluralisme.⁵

Opsummerende: Gyldighedsområdet for kausalanalysens spilleregler kan hverken være samfundsvidenskaben som sådan eller statskundskaben som sådan. Som minimum må der levnes plads til en del forskning med teoriudviklende, eksplorativ, idehistorisk og/eller normativ interesse; en del forskning, der er problemorienteret snarere end teoritestende; og en del forskning, der stiller sig selv opgaver, der rent ud sagt bare ikke passer til den kausale analyse. Tilbage bliver mere præcist, at kausalanalysens spilleregler alene gælder den delmængde af forskningen, der stiller sig selv kausalt orienterede spørgsmål. Dette simple udgangspunkt, som selvfølgelig

lyder indlysende, har imidlertid den konsekvens, at det bliver tydeligt, hvorfor man bør være påpasselig med at udstrække kvalitetskriterier, der tilhører bestemte tilgange og spørgsmålstyper, som universelle kvalitetskriterier i samfundsforskningen. Den praktiske implikation af denne kritik er, at der efterlades masser af plads til god samfundsvidenskabelig forskning, som ikke er underordnet spillereglerne for kausalanalyse.

4. Teoretiske og paradigmatisk prioriteringer foretages i metodelærens navn

Både Nørgaard og Hariri er eksplicitte om nogle af de centrale metodiske spilleregler, som efter vores opfattelse samtidig er forskrifter for paradigmatisk valg. Nørgaard (2007: 235) nævner fx, at „den genuint kreative handling kan samfundsvidenskaben ikke begribe“. Det hænger sammen med, at først med en vis regularitet og stabilitet i den adfærd, der studeres, kan der blive tale om en kausalanalyse. Man kan ikke studere det unikke, idet begrebslig klassifikation af både årsager og virkning er vigtige, lyder argumentet. Det giver god mening ikke mindst for at få fastlagt og afgrænset de variationer og det udfaldsrum, der er logisk afgørende i kausalanalyse forstået som sandsynlighedsbestemmelse. I samme ånd påpeger Hariri (2012), at årsager skal bestemmes ekso- gent i forhold til det system, som virkningen er en del af. Det giver ligeledes god mening i forhold til at sikre den stærkest mulige isolering af effekten – hvilket er pointen med en præcis kausalanalyse.

Men disse metoderegler er klart paradigmatisk valg. De er ensbetydende med et tilvalg af et videnskabsteoretisk paradigme (der har fokus på adfærd og på regulariteter) og fravalg af andre, fx dem, der understreger mening, sprog eller andre af sociale systemers endogene kapaciteter. Det er efter vores opfattelse ensbetydende med at skære relevante og væsentlige samfundsmæssige betragtningsmåder væk, før man går i gang med analysen.

Ligeledes ville det være en helt urimelig konsekvens, hvis samfundsforskere ikke måtte beskæftige sig med alt det, der ikke er blevet regulært (fx et frembrud af en ny ide eller en ny epoke), også selvom man kun kan udtale sig derom med en vis teoretisk og empirisk usikkerhed. Den praktiske konsekvens for et forskermiljø af at leve op til den regel er, at man må vente, til fænomener bliver regulære, før man kan studere dem; men så løber man risikoen, ikke blot for forsinkelse og manglende relevans, men også for at andre opnår indsigter, før man selv gør det.

Fænomener som det samfundsmæssige og det politiske indgår i et konstant spil mellem kontinuitet og forandring, mellem det institutionaliserede og det, der måske er på vej til at blive det. Samfundsforskere er de facto også

interesserede i det nye – det, der er så nyt, at ingen eksakte ord beskriver det. Det har de været, siden de klassiske sociologer begyndte at sætte ord på det moderne. Alle-rede Tocqueville erkendte, at han ikke kunne genkende moderniteten, fordi den var genuint ny for ham, så han måtte omskrive den og tolke den for læseren.

Det er ikke alting i samfundsvidenskabens genstands-felter, der sker, fordi der ligger en kausal relation bag (hvad enten vi taler om en deterministisk eller en probabilistisk sammenhæng). For nogle politologer, fx Hannah Arendt, er en væsentlig del af det politiske som *sui generis*-kategori netop det nye, det uforudsigelige, det frembringende element i politik (Arendt, 1958: 9).⁶ Tilsvarende er der teoretikere, der beskriver samfundet som *skabende* (Castoriadis, 1997). Det er Castoriadis, som drillende spørger: Hvis alt er bestemt ud fra sine kausale forudsætninger, og man kan udlede alle virkninger af årsager, hvor var så det veltempererede klaver henne i ældre stenalder, eller kunne vi spørge politologisk: Hvor var flertalsvalg i enkeltmandskredse? Hvis vi – helt rimeligt – anerkender, at visse fænomener hører visse epoker til, kan man så ikke også anerkende, at der er et genuint element af skabelse eller nyskabelse i institueringen af en ny fase?

Det genuint kreative kan ikke bare elimineres fra politologien eller samfundsvidenskabens, fordi det ikke lader sig indfange af en bestemt videnskabsteoretisk position og en dertil hørende metodologi. Samfundsvidenskabens har en forpligtelse til at undersøge samfundene, som de faktisk udfolder sig. At eliminere det kreative er at hive livet ud af samfundet og det politiske. Det er ikke blot en hæmsko for indsigt. Det kan også viderebringe et forvrænget billede til næste generation. At det nye kan opstå og faktisk opstår, er etisk vigtigt. Det er også afgørende for demokratiske læreprocesser (Rosanvallon, 2009), i og med at demokratiet – i hvert fald i nogle teoretiske bestemmelser – udgør samfundets forsøg på at gribe og danne sin skæbne – også ind i en ny og endnu-ikke skabt fremtid. I den forstand er samfundsvidenskabens født til at have en imaginær komponent (dvs. en ikke-allerede klassificeret komponent), fordi demokratiet har en imaginær komponent.

Hvis man i stedet for at definere samfundsvidenskabens ved sin metode (Nørgaard 2007: 234) søgte at definere den ved sit objekt, åbnes der for to grundlæggende erkendelser: Det samfundsmæssiges *sui generis*-karakter (fx Durkheim, 1972) og samfundsforskerens indlejring i sit studieobjekt.

Hvis man opdeler alle systemer i verden efter deres kompleksitet (Pondy & Mitroff, 1979), så er samfundet i en klasse for sig. Det indebærer en række spændinger og modsætninger, der må med i en forståelse af, hvad der får samfundet til at hænge sammen (Morin, 1988). Sam-

fundet skal på den ene side behandles som en ting (altså studeres som andre undersøgelsesobjekter), men på den anden side har det en uhørt høj kompleksitet; det er simpelthen andet og mere end et sted, hvor vores studieobjekt findes. Således påpeger Loftager meget rimeligt, at der er grund til at genoverveje „den udelukkelse af samfundet som kategori, der har præget den moderne politologi,“ (Loftager, 2009: 243).

Heldigvis har samfundsvidenskabens de seneste årtier også satset på at udvikle begrebsapparater til håndtering af den samfundsmæssige kompleksitet. Vi tænker her på termer som kultur, mening, refleksivitet, synergi, kaos, kontingens, kompleksitet, system, læring, autonomi, autopoiesis, emergens, risiko, globalisering og selv-reference. Også begreber som det imaginære (Castoriadis, 1997), det hellige (Nisbet, 2005), myte, erindring, fællesskab og identitet kunne man tælle med.

I ingen af disse begrebsdannelser, og ej heller i de strømninger, der betegnes „the cultural turn“, „the linguistic turn“, „the interpretive turn“ eller „the practice turn“ (Adler & Pouliot, 2011), spiller kausalanalysen – i den version Nørgaard og Hariri fremstiller – nogen afgørende teoretisk rolle. En del af de senere årtiers begrebsdannelser er motiveret af et grundlæggende opgør ikke blot med kausal metode, men med et kausalt paradigme.

Der er væsentlige sider af de senere årtiers teoridannelse, og dermed kompleksitetsforståelse, som man ikke får opdyrket, hvis man insisterer på, at al god samfundsvidenskab er kausalanalyse. Oven i købet kan det være, at man netop ikke får fanget komplekse og systemiske sammenhænge, hvis aktualitet måske endda netop øges i vores dynamiske type af samfund.

Har man et bredt udsyn på samfundsvidenskabernes teoriudvikling, er der ikke særligt grundlag for at insistere på en særstilling for kausalanalysen, heller ikke selv om den dominerende formulering af kausalitet (betingede sandsynligheder) er rummelig i forhold til forskellige former for forklaringer (fx motivforklaringer, årsagsforklaringer og funktionelle forklaringer) (Nørgaard 2007: 238). Det er givet, at flere forskellige teoretiske tilgange kan „oversættes“ til kausal terminologi, men hvorfor insistere på en sådan oversættelse? Er viden om kausalitet forstået som mere eller mindre øgede sandsynligheder altid teoretisk indsigtsgivende? Hvilket tab udsætter man andre forskningsinteresser for, hvis man kræver, at de skal formulere sig i et kausalt sprog, som ikke er deres eget? Hvad der præsenterer sig som „metode“, svarer for os at se til i samme træk at gøre et bestemt ontologisk paradigme sakrosant. En forhåndsopfattelse af, at verden *må* bestå af kausale relationer, er rimelig som antagelse for en enkelt forsker eller en forskergruppe, men kan ikke pådømmes som generel regel for alle andre forskere.

En indvending fra tilhængere af kausal tænkning vil måske lyde: Men hvis du ikke har et kausalt ræsonnement, så kan du jo reelt ikke sige noget. Men: Det, man i givet fald ikke kan sige noget om, er netop kausale relationer. Man kan godt sige noget om andre relationer. Forholdet mellem en epoke og den efterfølgende, forholdet mellem en tidligere ide og en nuværende, forholdet mellem konflikterende værdier og forholdet mellem et meningsfænomen og dets kontekst behøver for eksempel ikke at være kausale forhold (defineret som betingede sandsynligheder for årsag givet virkning). Her vil andre begreber, som fx indlejring, mulighedsbetingelser eller tekst/kontekst spille en større rolle i studiet af relationer mellem fænomener.

Man kan ikke med rimelighed pålægge det ene paradigme at udtale sig i det andet paradigmes terminologi. En sådan privilegering vil i praksis gøre det vanskeligere for forskere at være optaget af nogle af de teoretiske „turns“, vi har skildret ovenfor. Kappelstrid mellem forskellige paradigmer er hverken ny eller overraskende i samfundsvidenskab. Paradigmediskussionen fortjener at blive ført som paradigmediskussion i stedet for at blive håndteret per stedfortræder som fastsættelse af metode-regler (se også Jackson, 2011: kap. 7).

En pluralisme, som giver mulighed for at forske i det, man vil, bare det bliver udtrykt i kausalanalysens vokabular, er ikke pluralisme.

5. Samfundsvidenskabens og kausalanalysens indlejring i samfundet

En bestemmelse af samfundsvidenskab ved sin genstand snarere end sin metode indebærer også en anden beslægtet fordel; nemlig en udpræget refleksivitet angående forskerens involvering i sit forskningsobjekt. Har man først erkendt umuligheden i at adskille samfundsforskeren fra samfundet,⁷ rejser spørgsmål om de historiske og samfundsmæssige forudsætninger for, at et bestemt emne tematiseres på en bestemt måde med bestemte begreber på et bestemt tidspunkt; om, hvordan det overhovedet er muligt at se det, som samfundet tager for givet; om, hvordan forskningen er betinget af historiske, institutionelle og politiske muligheder.

Gen(nem)tænkningen af samfundsvidenskabens eksistensbetingelser og grundvilkår har bl.a. banet vejen for et „reflexive turn“ (Bourdieu, 1990; Bovens, 't Hart & Kuipers, 2006: 332; Goodin, Rein & Moran, 2006: 10; Wagner, 2007: 37). Refleksiviteten kan lede samfundsforskeren til at spørge: Hvordan er vore forestillinger sociale og politiske situerede? Og hvilke konsekvenser har det? Kritik spiller i denne henseende en væsentlig rolle.⁸

Kernebudskabet i denne refleksive tendens er, at enhver analyse, også en kausalanalyse, finder sted inden for

en „ramme“ (som både er en praktisk-politisk problemforståelse og et større sæt af kulturelle, institutionelle og historiske betingelser), og fordi en forskers „syn“ på denne ramme selv er en del af problemet og en betingelse for en undersøgelse af det, så må forskeren altid selv have et reflekteret forhold til sin rammeforståelse. Fra dette perspektiv er refleksiviteten en forudsætning for god samfundsvidenskab og kausalanalysen blot et eventuelt epifænomen. Ikke omvendt.

Vi noterer os, at gode kausalt orienterede forskere erkender, at der altid anlægges en aspektbetragtning, at der i en given situation kan være mange fænomener, der kun kan beskrives probabilistisk (Nørgaard 2007: 237), at kreative viljesakter kan fylde meget i den enkelte situation (Nørgaard 2007: 235), at kausalanalysen ikke kan beskrive det genuint kreative (Nørgaard 2007: 235), at kun få og trivielle årsagsforklaringer er gyldige i særlig lang tid (Nørgaard 2007: 241), at enhver kausalanalyse er en approksimation og derfor behæftet med usikkerhed, og at det i samfundet er sådan, at „næsten alle faktorer påvirker hinanden, og det ofte er vanskeligt at hævde, at en relevant samfundsmæssig variabel i en relevant samfundsmæssig sammenhæng er eksogen eller tilfældigt fordelt“ (Hariri 2012: 197).

Det er gode og ærlige erkendelser, som efter vor opfattelse kunne give anledning til, at et „reflexive turn“ i højere grad indbefattede det kausale paradigme. Og det kunne give anledning til at overveje, om og i hvilke sammenhænge man kunne vælge et paradigme, der umiddelbart passede bedre på den oplevede samfundsmæssige virkelighed og derfor indbefattede færre forbehold af så omfattende karakter. I hvert fald er det rimeligt at spørge til sammenhængen (eller manglen på samme) mellem den ontologi, som en foreskrevet metodologi påfører, på den ene side og på den anden side den sociale og politiske virkelighed, som vi faktisk oplever som konfliktuel, meningsfuld, irregulær og kun i begrænset omfang forudsigelig.

Denne type overvejelser accentueres af, at der i statskundskabens internationale, og måske særligt amerikanske, forskningsmiljø i disse år er en bekymring om *metodologisme* – forstået som „an overdone focus on methodological techniques, especially techniques for measuring causal relationships“ (Evera, 2010: 4). Metodologisme kan blive en spændetrøje, der leder til skolastik, fragmentering og intellektuel stagnation (Mead, 2010). *Perestroika*-bevægelsen i amerikansk statskundskab, der fokuserede på metodisk ensretning inden for rammerne af The American Political Science Association og organisationens tidsskrifter (primært *The American Political Science Review*), skyldtes lignende betænkeligheder (Monroe, 2005). I samme boldgade har Benjamin Cohen, pro-

fessor i international politisk økonomi, luftet sin frygt for, at uninspirerende, konform forskning privilegeres. Cohen beskriver, hvordan mange tidsskrifter inden for hans felt er “full of articles that are thoroughly peer-reviewed and edited with care. With rare exceptions, research meets the highest standards of scholarship. It’s just not very interesting“. Han foreslår derfor, at der levnes plads til andre former for *scholarship* (i betydningen forskning), der er mere eksplorative, angriber større spørgsmål eller afprøver teoretiske luftballoner eller tilgange, uden at der nødvendigvis foreligger empirisk belæg for alle aspekter heraf (Cohen, 2010).

Perspektivismen har også lært os, at enhver sandhed er en sandhed inden for en begrebslig ramme og givet visse forudsætninger, forforståelser og udsagnsregler (Gadamer, 1992). Vi bør derfor spørge til sammenhængen mellem designvalg og valg af forklaringsmodeller. Hariri (2012: 198) anbefaler decideret eksogene variable som forklaringsvariable og giver nedbør som eksempel på en proxy for indkomst i landbrugslande i Afrika. Det er klart, at en stræben efter eksogene variable, ud over at styrke en kausal analyse, kan tilvejebringe ny, væsentlig viden. Men vi bør overveje, hvad der sker med det politiske og det sociale (og med politologien og samfundsvidenskaben), hvis dette råd følges konsekvent, ligesom vi naturligvis bør kunne diskutere de normative implikationer af at sætse på så eksogene variable som muligt.

Der må reflekteres over kausalanalysens kulturelle, historiske og politiske forudsætninger og implikationer i et bredere perspektiv (Rostbøll, 2011). Forestillinger om kausalitet varierer i tid og rum. Som også Hariri (2012: 185) er inde på, så har kausaliteten en kultur- og idehistorie (Kern, 2004; se også Steinmetz, 2005: 32-34). Det er derfor ikke usandsynligt, at de standarder, der ligger til grund for den i øjeblikket dominerende forståelse af kausalitet i samfundsvidenskaben, vil undergå forandringer. Det samme vil formentlig de typer af forklaringsvariable, der er de teoretiske og metodiske favoritter nogle år ad gangen.

6. Hvad har gjort de store?

Hvis det var på sin plads at tildele det kausale design en nøglerolle i god samfundsvidenskab, burde en hel del god samfundsvidenskab være god, *fordi* den havde benyttet et sådant. Vi mener, der er mange eksempler på det modsatte.

Lad os for den gode diskussions skyld bygge videre på Hariris (2012: 195) illustrative eksempel med Ignaz Semmelweiss' sammenhæng mellem lægers håndvask og reduceret dødelighed i barselssengen. Resultatet blev afskrevet af samtiden – ifølge Hariri fordi Pasteur endnu ikke havde opdaget bakterier, og der dermed endnu ikke var

etableret et teoretisk fundament for opdagelsen. Hariri bruger eksemplet til at vise, at teoretisk forklaring ikke er en nødvendig betingelse for at identificere en kausal sammenhæng, selvom han – retfærdigvis – straks fortsætter med at vise, hvordan samspejlet mellem teori og empiri i eftertiden drev forskningen fremad. Men eksemplet rummer efter vor opfattelse andre pointer – både om teoriens betydning og om relevans og værdikonflikter.

Hvorfor bad Semmelweiss sine læger om at vaske hænder? Fordi han havde en teori! En af hans venner døde af en infektion efter at have udført en obduktion. Det gav Semmelweiss den ide, at et ligstof kunne smitte. Derfor satte han et eksperiment i værk, hvor lægerne skulle vaske hænder; og det gav straks en reduceret forekomst af barselsfeber.

Det var ikke Semmelweiss' design, der gjorde ham berømt. Hans teori var heller ikke særlig præcis, men god nok til at angive en virksom praktisk handling, nemlig håndvask. Tiltaget var indlysende fornuftigt, også selvom hans kausalanalyse var imperfekt. Semmelweiss' teori mødte imidlertid stor modstand i lægekredse. Håndvask blev ikke alene opfattet som tidskrævende og upraktisk; det mest ubærlige var tanken om, at lægerne selv skulle være smittebærere. Semmelweiss' største bedrift var næppe hans design, men snarere hans intuitive indsigt og hans insistensen på at omsætte sin teori til praktisk handling – også i et miljø, der ikke var hans tanker venligt stemt.

Tilsvarende vil vi hævde, at det ikke er metodisk design, men teoretisk vision og en evne til raffineret begrebsliggørelse, der karakteriserer mange af samfundsvidenskabens store klassikere – de tænkere, vi har lært om, og som vi fascineres af at læse. Ikke alle har de samme forbilleder. Vores liste ville nok starte med klassikere som Tocqueville, J.S. Mill, Marx, Durkheim og Weber og indeholde mere moderne tænkere som Bauman, Beck, Becker, Berger & Luckmann, Bourdieu, Butler, Geertz, Giddens, Foucault, Koselleck, Kuhn, Luhmann, Lyotard, March, Popper, Schutz, Simon, Skinner, Walzer og Wright Mills. Så har vi (i foreningsmængde) i tilgift en vis fornøjelse af at læse Bateson, Boltanski/Chiapello, Castoriadis, Freeden, Gadamer, Morin, Nisbet, Rosanvallon, Sahlins, Sennett, Schmitt, Taylor og Vattimo, uden at vi insisterer på, at alle skal placere de samme koryfæer øverst på deres egen mentale boghylde. Alligevel må man kunne enes om, at visse af de ovennævnte navne er „store“; men hvor mange af de store navne er kendt for at have påvist den kausale sammenhæng mellem X og Y ved hjælp af et skarpt design, hvor man fik grundigt og overbevisende kontrolleret for Z? Og hvor mange af de virkelig store har gjort deres design til deres varemærke?

Tocquevilles „design“ bestod eksempelvis i, at han rejste rundt i USA, talte med forskellige mennesker og gjorde sig nogle observationer. Derefter tog han hjem, satte sig på et hotelværelse og nedskrev sine overvejelser om forholdet mellem lighed og frihed. Nogle af hans mest interessante og behørigt lovpriste betragtninger havde vel nærmest karakter af spekulationer om, hvilke negative konsekvenser det amerikanske demokrati kunne føre med sig (hvad han kaldte et nyt slaveri).¹⁰ Tilsvarende er mange af de andre ovennævnte figurer (fx (den unge) Marx, Mill og Weber) kendt for deres analyser af, hvordan reel frihed risikerer at blive udgrænset til fordel for formel autonomi, effektivitet eller bedre materielle vilkår. I betragtning af hvor svagt deres *kausale* design var, er det påfaldende, at denne type overvejelser fortsat regnes for indsigtfulde. De store i samfundsvidenskab har ikke – i manglen af klare kausale designs – udelukkende beskæftiget sig med tågede helheder, der ikke lader sig afgrænse eller klassificere (Nørgaard 2007: 237).

Mange af de store er efter vores opfattelse – og her nærmer vi os en nærmest umulig generalisering – kendt for deres begrebsdannelser, deres analyse af store kræfter i samfundsmæssige forandringer, deres røntgenblik på det moderne samfund, deres analyser af grænserne for rationalitet og fremskridt og endelig for deres tematiseringer af værdikonflikter. Med mere, naturligvis. Men flere af de store ville være reduceret til nulliteter, hvis man bedømte dem på styrken i deres kausale design.

Det modsatte burde være tilfældet, hvis de opstillede spilleregler for kausalanalyse med rimelighed kunne bruges som almene kvalitetskriterier i samfundsvidenskab.

7. Kvalitet, dømmekraft og rummelighed

Hvordan når man frem til en kvalitetsbestemmelse? Der findes to hovedretninger. Den ene er kriteriologisk. Her har man en kortere eller længere liste af kvalitetskriterier, som man applicerer proceduralt til et objekt, hvorefter kvalitetsbedømmelsen følger. Den anden hovedretning insisterer på praktisk, situationsbetings dømmekraft. Her indgår kvalitetskriterier, men de er talrige, listen over dem er ikke endelig, og det er først i den enkelte praktiske situation, det afgøres, hvilken vægt der lægges på de enkelte kriterier. Det betyder også, at den praktiske udøvelse af dømmekraft kan ske forskelligt af to kompetente bedømmere.

Et eventuelt billede af, at kausalanalysen har en fast plads på en givet liste af kvalitetskriterier, er efter vor opfattelse ikke konsistent med, hvad der faktisk foregår i samfundsforskning. Ganske rigtigt kan et kausalt spørgsmål besvares med større eller mindre kompetence, men også denne vurdering er relativ til andre kriterier

til bedømmelse af forskning, fx originalitet, fantasi og relevans.

En model for kvalitetsvurdering, der betoner dømmekraft, vil derfor beskrive kausalanalysens kvalitet som *potentielt* vigtig. Hvis der af gode grunde ikke stilles et kausalt spørgsmål, så rykker andre kriterier relativt højere op på listen. Idet tilhængere af kausalanalyse også redeligt erkender, at enhver kausalanalyse er usikker, vil det være urimeligt, hvis en moderat sikker analyse kritiseres voldsomt for sin usikkerhed, mens en marginalt bedre analyse næste dag roses for sit vigtige bidrag til forskningen. Der udøves under alle omstændigheder dømmekraft i bedømmelsen.

I stedet for at illudere en fast kriteriologi kan en mere formålstjenlig fremgangsmåde være at følge hermeneutikken (Vattimo, 2005) og fremsætte en række svagere kriterier med moderat rækkevidde – altså erkende åbent, at der ikke er noget overordnet og ahistorisk punkt, hvorfra kriterier, der gælder for alle, kan transmitteres.

Kriterier for god videnskab er på en gang et forslag til alle og et indspil i en dialog, der er højest historisk, institutionelt og situationelt betinget. Fordelingen af energi på interparadigmatiske tvister må dog stå i et fornuftigt forhold til energien brugt på at få det intraparadigmatiske arbejde udført. En særlig opmærksomhed må vies til at undgå, at paradigmespecifikke kriterier glorificeres som universelle kriterier for god forskning som sådan. Becker (1996: 68) har påpeget, hvordan designregler kan komme til at optræde ikke som erkendelsesmæssige værktøjer, men som led i en social orden, hvor alle opgaver kræves udtrykt som varianter af den samme opgave, og alle grupper skal udtrykke sig i én gruppes sprog. Derfor må man organisere forskningen socialt og praktisk på en sådan måde, at et enkelt paradigme ikke påfører andre paradigmer uoverkommelige, obligatoriske forklaringsproblemer, der reelt kun er forklaringsproblemer i dette ene paradigmes perspektiv.

Absolute, universelle og generelle regler er formodentlig ikke vejen frem. Der må udøves dømmekraft. Vores vurdering er lige nu, at der er mere brug for at lade forskellige tilgange trives side om side, end der er brug for at insistere på fælles kriterier for god samfundsvidenskab baseret eksklusivt på det kausale paradigmes grundlag.

8. Afrunding

Vi har ikke affyret nogen bredside mod kausalanalyse som sådan. Vores synspunkt er ikke ekstremt. Vi holder blot fast i en god gammel tommelfingerregel, som mange kan tilslutte sig – nemlig at metoden ikke vælges, før man har set problemet, der skal studeres.

Kausalanalyse har været og er fortsat en vigtig ingrediens i samfundsforskning. Vores synspunkt i denne

artikel har alene været en advarsel mod at udstrække gyldighedsområdet for kausalanalysens spilleregler ud over det rimelige. Kausalanalysen er ikke en forudsætning for enhver vurdering af offentlige indsatser. Kausalanalysens forskrifter er ikke forskrifter for hele statskundskaben, endsiige hele samfundsvidenskaben.

Her stikker et gammelt spøgelse hovedet frem: Er det så umuligt at kvalitetsvurdere forskning? Er det *anything goes*? Svaret er nej. Kvalitetsvurderingerne, belønningerne og frasorteringerne – fejlbare som de kan være – finder sted, mens vi skriver. En lang række mekanismer, peer review, debat, vurderinger af ansøgninger til stillinger og forskningsprojekter medvirker hertil allerede.

Betyder det at paradigmer og forskningstraditioner ikke kan og bør udsættes for ekstern kritik? Nej, men hvis forskere kan sikre finansiering og publicering af deres forskning, og hvis de kan leve op til deres paradigmes spilleregler, så bør deres forskning ikke vurderes ud fra et andet paradigmes metodiske spilleregler, *som om disse var universelle*.

En drøftelse af god samfundsforskning må derfor begynde de rigtige steder, fx ved at spørge: Hvad er forskningens (mange) formål? Hvilke aspekter af forskningen værdsættes i forskellige forskningstraditioner og med

hvilke begrundelser? Er diversitet ønskværdig i videns- og uddannelsesmiljøer?

Kausalanalysens spilleregler gælder kun den delmængde af de samfundsvidenskabelige opgaver, hvor man opererer med kausale spørgsmål. Andre opgaver er sidestillede hermed, men fordrer andre bedømmelseskriterier. Hvis forskningen har autonomi, har den også autonomi til af og til at stille sig selv opgaver, der ikke er formuleret kausalt, eller til at udtale sig om relationer på måder, der ikke egner sig til modellering, formalisering og generalisering. Hvis der er pluralisme, har samfundsforskningen ikke kun ét mål og ét kvalitetskriterium.

Med det udgangspunkt vil samfundsvidenskaben være bedre rustet til at løfte de mange udfordringer, som den er stillet over for, både hvad angår nye teoretiske landvindinger og applikationen af samfundsvidenskab til en lang række sociale, praktiske og politiske problemer og kontroverser – såvel som til refleksionen over samfundsvidenskabens egen udvikling, position og rolle i forhold til disse opgaver.

Med det udgangspunkt vil samfundsvidenskaben også være bedre rustet til at tiltrække og fastholde mange unge forskertalenter, der tænker og arbejder på forskellige måder. Hekse findes ikke.

Referencer

- Adler, Emmanuel og Vincent Pouliot (red.) (2011): *International Practices*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Anghie, Anthony (2004): *Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Aradau, Claudia og Rens van Munster (2011): *Politics of Catastrophe: Genealogies of the Unknown*. London: Routledge.
- Arendt, Hannah (1998 [1958]): *The Human Condition*. Chicago: University of Chicago Press.
- Beck, Ulrich (1992): *Risk Society – Towards a New Modernity*. London: Sage Publications.
- Becker, Howard (1996): 'The Epistemology of Qualitative Research' i Richard Jessor, Anne Colby, og Richard Schweder *Essays on Ethnography and Human Development*. Chicago: University of Chicago Press.
- Boltanski, Luc og Eve Chiapello (2007): *The New Spirit of Capitalism*. London: Verso.
- Bourdieu, Pierre (1990): *In other Words. Essays Towards a Reflexive Sociology*. Oxford: Polity Press.
- Bovens, Mark, Paul 'T Hart og Sanneke Kuipers (2006): 'The Politics of Policy Evaluation' i *The Oxford Handbook of Public Policy*. Oxford: Oxford University Press.
- Castoriadis, Cornelius (1997): *World in Fragments. Writings on Politics, Society, Psychoanalysis, and the Imagination*. Stanford: Stanford University Press.
- Clifford, James & George E. Marcus (1986): *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley: University of California Press.
- Cohen, Benjamin (2010): 'Are IPE Journals Becoming Boring', *International Studies Quarterly*, 54: 887-91.
- Craiutu, Aurelian (2011): 'Review of Jon Elster, *Alexis de Tocqueville, the First Social Scientist*', *Perspectives on Politics*, 9(2): 363-68.
- Durkheim, Emile (1972): *Selected Writings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Elster, Jon (2009): *Alexis de Tocqueville, the First Social Scientist*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Evera, Steven van (2010): 'Director's Statement: Trends in Political Science and the Future of Security Studies', *MIT Security Studies Program: Annual Report 2009-2010*: 4-9.
- Foucault, Michel (1988): 'Practicing Criticism', in *Politics, Philosophy, Culture: Interviews and Other Writings 1977-1984*, ed. L.D. Kritzman, trans. A. Sheridan and others. London: Routledge, 152-56.
- Gadamer, Hans-Georg (1992): 'The Limitations of the Expert' i *Hans-Georg Gadamer on Education, Poetry and History Applied Hermeneutics*. State University of New York Press.
- Gadamer, Hans-Georg (2007): *Sandhed og metode: grundtræk af en filosofisk hermeneutik/oversættelse, indledning og noter ved Arne Jørgensen*. København: Academic.
- Geertz, Clifford (1973): *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books, Inc.
- Goodin, Robert, Martin Rein og Michael Moran (2006): 'The Public and its Policies' i *The Oxford Handbook of Public Policy*. Oxford: Oxford University Press.
- Hariri, Jacob Gerner (2012): Kausal inferens i statskundskaben, *Political*, 44 (2): 184-201.
- Hollis, Martin (2003 [1994]): *The Philosophy of Social Science: an Introduction*, revised and updated edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jackson, P.T. (2011): *The Conduct of Inquiry in International Relations: Philosophy of Science and its Implications for the study of World Politics*. London: Routledge.

- Katznelson, Ira (2003): *Desolation and Enlightenment. Political Knowledge after Total War, Totalitarianism, and the Holocaust*, New York: Columbia University Press.
- Kern, Stephen (2004): *A Cultural History of Causality*. Princeton University Press.
- Koselleck, Reinhart (2007): *Begreber, tid og erfaring*. Hans Reitzels Forlag.
- Kurki, Milja (2006): 'Causes of A Divided Discipline: Rethinking the Concept of Cause in International Relations Theory', *Review of International Studies*, 32: 189-216.
- Loftager, Jørn (2009): 'God statskundskab?' *Politica*, 41: 231-48.
- Mantzavinos, C. (red.) (2009): *Philosophy of the Social Sciences: Philosophical Theory and Scientific Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mead, Lawrence M. (2010): 'Scholasticism in Political Science', *Perspectives on Politics*, 8: 453-64.
- Monroe, K.R. (red.) (2005): *Perestroika: The Raucous Rebellion in Political Science*. New Haven: Yale University Press.
- Morgenthau, Hans J. (1962 [1946]): *Videnskabsmanden contra magtpolitik*. København: Stig Vendelkærs Forlag.
- Morin, Edgar (1988): *Order Samfund*. IN: ISMEBRYDEREN, 1: 7-11.
- Nisbet, R. (1976): *Sociology as an art form*. London: Heinemann.
- Nisbet, Robert (2005): *The Sociological Tradition*. London: Transaction Publishers.
- Nørgaard, Asbjørn Sonne (2007): 'Statskundskab: heksekunst eller håndværk? – standarder for god forskning', *Politica*, 39: 233-55.
- Nørgaard, Asbjørn S. (2008): 'Political Science: Witchcraft or Craftsmanship? Standards for Good Research'. *World Political Science Review*, 4 (1), article 5.
- Pondy, Louis og Ian Mitroff (1979): *Beyond Open System Models of Organisation. Organization Behaviour (1)*. Greenwich: JAI Press.
- Ragin, Charles (1994): *Constructing Social Research*. Sage Publications.
- Rosanvallon, Pierre (2009): *Demokrati som et problem*. Tankekraftforlag.
- Rostbøll, Christian (2011): 'Politisk teori og god statskundskab'. *Politica*, 43: 110-28.
- Sahlins, Marshall (1976): *Culture and Practical Reason*. Chicago: University of Chicago Press.
- Schmitt, Carl (1996 [1927/32]): *The Concept of the Political*. Trans. George Schwab. Chicago: Chicago University Press.
- Steinmetz, George (ed.): *The Politics of Method in the Social Sciences* (Durham: Duke UP, 2005).
- Sylvest, Casper (2008): 'Our passion for legality': international law and imperialism in late nineteenth-century Britain', *Review of International Studies* (34): 403-423.
- Vattimo, Gianni (2005): *Nilisme og Emancipation*. Aarhus Universitetsforlag.
- Wagner, Peter (2007): 'Public Policy, Social Science, and the State: An Historical Perspective' i *Handbook of Public Policy Analysis. Theory, Politics, and Methods*. New York: CRC Press, Taylor & Francis Group: 29-40.
- Weber, Max (1949): *The Methodology of the Social Sciences*. Illionis: The Free Press of Glencoe.
- Wendt, Alexander (1998): 'On Constitution and Causation in International Relations', *Review of International Studies*, 24: 101-18.
- Wright, Mills (2002): *Den sociologiske fantasi*. Hans Reitzels Forlag.
2. En lang række forskere og tilgange udtaler sig om forløb, processer, effekter og mulighedsbetingelser på måder, der ikke kan indfanges under den her anvendte definition. „Kausalitet“ og „forklaring“ er således ikke uforeneligt med at sætte det partikulære, interaktion og konstitution i centrum (se fx Wendt, 1998; Kurki, 2006).
  3. I 1946 kritiserede Hans Morgenthau forsøget på at gøre statskundskab til en videnskab modelleret efter naturvidenskaben på denne vis: „Politik må forstås med fornuften, og dog er det ikke i fornuften, at den har sit mønster. Den videnskabelige fornufts principper er altid simple, sammenhængende og abstrakte; samfundets verden er altid kompliceret, usammenhængende og konkret. At anvende det ene på det andet er enten orkesløst, for så vidt som samfundets realitet forbliver upåvirket af angreb fra 'den enøjede fornuft, mangelfuld i sit syns dybde', eller det er skæbnesvangert, for så vidt som det hidfører resultater, som er ødelæggende for det tilsigtede formål.“ (Morgenthau, 1962 [1946]: 20-21, og også Nisbet, 1976).
  4. Det betyder ikke, at vi som forfattere altid har en indiskutabel og korrekt sprogbrug. Vores egen sprogbrug er – som al sprogbrug – kulturelt og institutionelt situeret og ofte ureflekteret. En sådan erkendelse understreger netop behovet for refleksion.
  5. Clifford Geertz, der omtales i Nørgaards artikel, fremhæver eksplicit, at hans projekt ikke er „an experimental science in search of law but an interpretive one in search of meaning“ (Geertz, 1973: 5). Jf. diskussionen i Nørgaard (2007: 244-46, 252-53).
  6. Der er desuden en politologisk litteratur, der beskæftiger sig med det ukendte, det utænkelige og det abnormale. Se fx Aradau og van Munster (2011).
  7. Denne pointe fremhæves også af Nørgaard (2007: 239), om end han drager andre konklusioner end vi.
  8. Jf. fx Foucault's (1988: 154-55) beskrivelse af kritikens rolle: "There is always a little thought even in the most stupid institutions; there is always thought even in silent habits. Criticism is a matter of flushing out that thought and trying to change it: to show that things are not as self-evident as one believed, to see what is accepted as self-evident will no longer be accepted as such. Practicing criticism is a matter of making facile gestures difficult."
  9. Nogen vil måske indvende: Ja, men de er samfundsvidenskabsfolk i almindelighed, de er ikke politologer. Men er det egentlig rigtigt? Tre replikker er på deres plads. 1. De fleste samfundsvidenskabelige discipliner er et produkt af anden halvdel af det 19. og det 20. århundrede, og deres genstandsfelter har varieret betydeligt i deres relativt korte levetid. Prøver man i dag at definere politologien snævrere, end der i virkeligheden er anledning til, hvis man tager dens tematikker og intellektuelle rødder alvorligt? 2. Kan det nægtes, at Tocqueville og Marx og Weber er af indlysende interesse også for studiet af det politiske? 3. Som Katznelson (2003) har fremhævet, styrede en del af statskundskabens mere klassiske koryfæer (fx Arendt, Dahl, Lasswell, Polanyi) uden om en overdreven „videnskabeliggørelse“ af studiet af politik, der kunne lede til en separering af dets genstandsfelt og metode eller af dets formål og teknikker.
  10. Tocqueville er nyligt blevet læst som en forløber eller ligefrem eksponent for kausalanalyse, der på sin egen idiosynkratiske facon pegede på en lang række centrale kausale mekanismer i samfundslivet (Elster, 2009). Det er dog værd at understrege (som også Elster gør det), at Tocqueville ikke efter nutidige standarder var stringent i sin fremstilling. Det kan man begræde og forsøge at udbedre, eller man kan anlægge det synspunkt, at Tocquevilles skrivestil var en bevidst strategi. Snarere end at fremhæve den latente kausalanalyse i Tocquevilles arbejder, understreger en sådan læsning Tocquevilles evner til at identificere, beskrive og begrebsliggøre nogle fundamentale udfordringer i moderne samfund (se fx Craiutu, 2011).

Noter

1. Vi vil gerne takke Poul Erik Mouritzen, Rens van Munster, Asbjørn Sonne Nørgaard, Vibeke Tjalve og Politikens redaktion og anonyme bedømmere for nyttige kommentarer på tidligere versioner af denne artikel. Ansvar for teksten er dog alene vores.

▷ **BØGER**

BOGANMELDELSER

- 71 **Bent Winther, 2012**
Succes på Borgen – 10 gode råd til den nye politiker
- 72 **Alan S. Gerber & Donald P. Green, 2012**
Field Experiments: Design, Analysis and Interpretation
- 74 **Peter Nolan, 2012**
Is China Buying the World?

Introduktion til et kynisk blik på medier og politik

Bent Winther, 2012

Succes på Borgen – 10 gode råd til den nye politiker

Berlingske Medie Forlag, København

150 sider, 149,95 kr.

Journalister jager konflikthistorier og politikerne jager opmærksomhed. Så skarpt trækkes fronterne op i en ny bog om kunsten at overleve som politiker i det medialiserede nyhedsdemokrati. Men skønt nuancerne mangler, indeholder bogen mange konkrete eksempler på, at forfatteren så absolut har en pointe i et sit sortsyn.

Bogen tager form som en vejledning for nye og kommende politikere, men henvender sig til alle med en interesse for samspillet mellem medier og politik. De 10 råd er af den temmelig firkantede slags. Første råd lyder således: *Tilpas dig medierne – det er dem, der bestemmer, om du får succes*, men et andet råd lyder: *Stol ikke på journalister – de er kun ude på at få dig ned med nakken*. Teoretisk læner forfatteren sig således op af den tidlige medialiseringsteori, hvor medierne i høj grad antages at diktere rammebetingelserne for politik, og politikerne ikke kan gøre andet end at følge med udviklingen. For eksempel citerer forfatteren Hans Engell for følgende tidligt i bogen: „Politikerne tilpasser sig medievirkelighed. Og derved ændrer politikernetypen sig også. Der er ikke længere plads til de anonyme.“ Et hurtigt kig på kilderne i nyhedsmediernes politiske journalistik og på *samtlig*e af Folketingets 179 medlemmer afslører dog, at der stadig er plads til en god mængde anonymitet i dansk politik. Medierne koncentrerer deres fokus om regeringens topministre, oppositions ledere og partiernes politiske ordførere. Resten af Folketinget, på engelsk 'the back benchers', kunne muligvis ønske sig mere opmærksomhed fra mediernes side, men får det i realiteten kun sjældent. Med andre ord nyder alle politikere og al politik bestemt ikke lige godt (eller dårligt) af mediernes synlighed.

Bortset fra det teoretiske slægtsskab med medialiseringsteori er bogen ikke teoretisk anlagt. I stedet er vægten lagt på interview med politikere og forfatterens egne erfaringer som journalist og redaktør. Bogens styrke lig-

ger derfor ikke så meget i formuleringen af de 10 råd, men i de diskussioner og observationer forfatteren udfolder gennem bogen, og som hudfletter det moderne forhold mellem medier og politik på en mere nuanceret facon end overskrifterne på de 10 råd antyder. Her vil man blandt andet blive introduceret til en fin analyse af det moderne politiske argument, hvor det handler om 'at skabe kant' til politiske modstandere, men ellers helst ikke mene noget, der kan virke fremmedgørende på flertallet af vælgerne. Bogen illustrerer også, med hjælp fra interview med de involverede politikere, hvordan en enkelt overskrift taget løsevet fra et interview kan holde flere topministre beskæftiget med damage control. Ligeledes indeholder bogen fine diskussioner af forholdet mellem politikerne og den stadig større skare af lobbyister, som de holder møder med, spiser frokoster med eller lader sig invitere på rejser af. Og så indeholder bogen et skarpt angreb på de politiske kommentatorer og deres sammenblanding af interesser i forhold til dels at kommentere på, hvad landets politikere gør og mener, og dels selv at arbejde for, eller skaffe kontakt til på vegne af deres egne klienter, selv samme politikere.

Læst på denne måde viser bogen et nuanceret og måske i stigende grad konfliktfyldt afhængighedsforhold mellem medier og politik. Som repræsentant for medierne ville det have været interessant, om forfatteren havde forholdt sig mere konkret til den kritik af pressen, han selv fremstiller. Måske det kan være det næste projekt: 10 gode råd til, hvordan nyhedsmediernes kan bryde fri af spin, godbidshistorier og jagten efter meningsløse konflikter.

Mark Blach-Ørsten

Lektor i journalistik på Roskilde Universitet

Gerber og Green leverer vellykket introduktion til felteksperimenternes fascinerende verden

Alan S. Gerber & Donald P. Green, 2012

Field Experiments: Design, Analysis and Interpretation

W.W. Norton & Company, New York

493 sider, 210 kr. på www.amazon.co.uk.

Brugen af felteksperimenter i samfundsvidenskabelig forskning er steget markant de seneste 15 år. Det gælder især i USA, men også i Danmark drager flere forskere nytte af metoden. Taget den stigende anvendelse af felteksperimenter i betragtning, er det derfor oplagt, at der nu er kommet en tekstbog om emnet.

Den grundlæggende ide ved et felteksperiment er, at man laver sin undersøgelse i den virkelige verden, hvor man randomiseret inddeler de relevante personer i såkaldte treatment-grupper og en kontrolgruppe, og på den måde kan man måle effekten af forskellige treatments (stimuli). Det kan eksempelvis være i studiet af valgdeltagelse, hvor man er interesseret i at finde ud af, om dør-til-dør kampagner får flere vælgere til at stemme. Her vil man i et simpelt felteksperiment ved hjælp af randomisering inddele vælgerne i to grupper, hvoraf den ene gruppe modtager et treatment (de bliver kontaktet), mens den anden gruppe er kontrolgruppe og ikke bliver kontaktet. Efterfølgende måler man forskellen i de to gruppers valgdeltagelse og kan på den måde svare på, om dør-til-dør kampagner kan mobilisere vælgerne (det kan de oftest).

Felteksperimenternes logik er for så vidt simpel, men faldgruberne er mange. Netop denne udfordring beskriver Gerber og Green i deres motivation for at skrive bogen. Efter mere end et årtis undervisning i faget og flere oplevelser med talentfulde studerende, der fejler med hensyn til logistikken og designet, har de sat sig for at skrive en tekstbog, der systematisk introducerer og forklarer felteksperimenter som metode. Og lad det være sagt allerede her: Dette er en yderst vellykket bog, som ifølge forfatterne er målrettet studerende med et vist metodekendskab, men som i mine øjne bestemt også er brugbar for praktikere såvel som forskere.

At det netop er makkerparret Alan Gerber og Donald Green, der skriver en tekstbog om felteksperimenter, er helt oplagt. De to har sammen – og i nogle tilfælde med andre forfattere – skrevet en stor mængde af artikler og bøger, hvor de drager nytte af denne metode. Mest kendte er de for deres mange studier af effekten af forskellige kampagneredskaber til at mobilisere vælgere, og bogen *'Get-out-the-vote'* fra 2004 (2. udgave i 2008) har været at betragte som pensum for praktikere og studerende,

der har ønsket en lettilgængelig indgang til og viden om effekten af politiske kampagner.

Field Experiments indeholder 13 kapitler og to appendikser, der trygt tager læseren med på rundtur i felteksperimenternes verden. Gerber og Green indleder med at skrive engageret om felteksperimenternes fortræffeligheder og de mange potentielle problemstillinger, som metoden kan – og bør – bruges til. Herefter følger tre kapitler, der sætter felteksperimenterne ind i den generelle metodelære om statistik og kausalinferens. Disse tre kapitler er godt skrevet og er især velegnede, hvis man har brug for en genopfriskning af de vigtigste pointer fra den kvantitative metodeundervisning på universitetets grunduddannelse. Jeg forestiller mig, at denne del især vil være kærkommen læsning for mange kandidatsuderende eller praktikere, der skal i gang med noget, der kan minde om eksperimentelle undersøgelser, efter at have været væk i noget tid fra kvantitative metoder. Hvis man føler sig tryk i denne del, kan man uden problemer springe over de tre kapitler uden at blive hægtet af.

De næste seks kapitler zoomer ind på de forskellige dele af at gennemføre og analysere felteksperimenter. Kapitlerne er inddelt efter de udfordringer, man typisk står overfor. Først er der to kapitler om de problemer, der opstår, når ens treatment ikke når frem til dem, man forsøger at udsætte for forsøget, eller når ens kontrolgruppe udsættes for treatment, selvom de netop ikke burde blive ramt. Dette er to hyppigt forekomne problemstillinger, der kaldes for ikke-overholdelse, som Gerber og Green klart fremstiller konsekvenserne af. Herefter følger et kapitel om udfordringen ved, at det ikke er muligt at indsamle data for ens afhængige variabel for alle deltagerne. Dette er en klassisk metodisk problemstilling, der angår manglende data, og udfordringen er, at der kan være en systematisk skævhed i, hvem der er data til rådighed for, og hvem der eksempelvis nægter at deltage. Der gives klare råd til, hvordan man forud for sin undersøgelse kan minimere risikoen for, at problemerne med ikke-overholdelse samt fravær af data for den afhængige variable sker, samt hvordan og hvornår man efter dataindsamlingen kan afhjælpe problemet. Det er ikke altid muligt at redde sin undersøgelse, hvis der er for store problemer med disse

forhold, og derfor er forfatterens råd da også: Tænk dig grundigt om, *før* du går i gang!

De næste tre kapitler handler om nogle af de dybere problematikker og ikke mindst de analysemuligheder, som felteksperimenterne giver. Her er et kapitel om brud på forudsætningen om ikke-indblanding mellem deltagerne i undersøgelsen, og der gives eksempler på, hvordan man kreativt kan drage nytte af det ved eksempelvis at studere spillover-effekter af mobiliseringstiltag på familiemedlemmer. Herefter følger et kapitel om at studere heterogene effekter af ens treatment, og på hvilke punkter dette adskiller sig fra almindelig kvantitative interaktionsanalyser. Sidste kapitel i denne del af bogen handler om, hvordan man kan designe felteksperimenter til at undersøge mediationseffekter, hvilket er en vanskelig sag, hvorfor forfatterne med fordel kunne have henvist mere til andre metoder, der kan hjælpe med flere svar på sådanne problemstillinger (eksempelvis laboratorie- eller surveyeksperimenter).

Bogens sidste tre kapitler indeholder først en guide til at gennemføre metaanalyser. Herefter kommer en længere gennemgang af eksempler på studier, som forfatterne mener, at læserne i særlig grad bør lære af. Endeligt er der en skriveguide til fremstillingen af felteksperimentelle studier, inden der afsluttes med etiske overvejelser samt forslag til studier, som kan bruges af studerende i undervisningen.

Bogens største styrke er i mine øjne, at den kan læses på flere forskellige måder og henvender sig til forskellige slags læsere. Man kan således vælge at læse den fra start til slut og blive virkelig godt klædt på. Men kapitlerne kan også læses hver for sig. Så hvis man sidder med en konkret problemstilling i tankerne, fungerer bogen som et godt opslagsværk. Alle bogens kapitler indeholder den klassiske amerikanske „*what you will learn from this chapter*“-lærebogsboks i begyndelsen, der hurtigt giver et overblik. Herefter følger grundige gennemgange af de forskellige problemstillinger, som læseren sandsynligvis vil løbe ind i, når hun selv skal ud og gennemføre felteksperimenter.

Kapitlerne indeholder en tilpas mængde formler og udledninger til, at man kan forstå principperne bag metoden ad den abstrakte vej. Hvis man ønsker grundigere principielle udredninger, er forfatterne flinke til at henvise til tekster, der kan give sådanne. På den måde er

det rimeligt at sige, at bogen er rigere på ord og eksempler, end den er på formler og matematik. Med sikker og velvalgt hånd bruges der relevante eksempler fra den samfundsvidenskabelige skuffe til at illustrere pointerne og diskutere de metodiske problemstillinger, som undersøgerne har haft undervejs. I mine øjne tager mængden af eksempler ikke overhånd, hvilket ellers er et hyppigt problem i andre amerikanske tekstbøger. Yderligere henviser forfatterne loyalt og samler op efter hvert kapitel med en liste over anbefalet litteratur, der typisk indeholder fem tekster, der spænder fra formelgennemgang til state-of-the-art-eksempler på anvendelse af felteksperimenter i forbindelse med kapitlets problemstilling. Hvert kapitel suppleres med en række øvelser, og der er en stor mængde data (mestendels til det gratis statistikprogram 'R') tilgængelig på en tilknyttet hjemmeside.

Der er ingen tvivl om, at Gerber og Green mener, at felteksperimenter i de fleste tilfælde er en overlegen metode i forhold til det meste andet. Som tidligere nævnt skriver de passioneret om metoden og alle de gode ting, den kan bruges til. Forfatterne kunne med fordel have inddraget en grundigere sammenligning af forskellige typer af eksperimenter og på den måde bidraget med klarhed over, hvornår det er mest oplagt at anvende felt-, survey- eller laboratorieeksperimenter. På den måde kunne de klarere have placeret bogen i „familien“ af eksperimenter.

En anden anke, som er en mere positiv en af slagsen, er, at Gerber & Green ikke selv gør nok ud af at fortælle, at bogen også er relevant for andre end studerende. De har klart skrevet en bog til universitetsstuderende, der har et basiskendskab til metode og gerne vil have specialiseret viden. Og det har de gjort fremragende. Men bogen er bestemt også anvendelig for praktikere, der arbejder med kampagner eller politisk og social adfærd i eksempelvis NGO'er, partier, konsulentbranchen eller for offentlige myndigheder. Ja, bogen er kort sagt relevant og tilgængelig for alle, der vil opnå mere viden om de indsatser, de udfører for at påvirke borgernes adfærd.

Jonas Hedegaard Hansen

Ph.d.-studerende ved Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

Er Kina ved at købe verden?

Peter Nolan, 2012

Is China Buying the World?,

Polity Press, Cambridge

147 sider, 15\$

Kina har igennem de seneste tre årtier haft en ekstraordinært høj økonomisk vækst, hvilket i dag har gjort landet til verdens næststørste økonomi og største handelsnation. Selv under den globale finansielle og økonomiske krise i 2008-2009 faldt den kinesiske vækst kun marginalt, og Kina fremstår i dag som en vækstmotor på et tidspunkt, hvor de vestlige økonomier fortsat er i krise.

Hvor kinesiske virksomheder tidligere kun i begrænset omfang gennemførte direkte investeringer i udlandet, har der siden 2005 været en dramatisk stigning i investeringstempoet, og Kina nåede ved udgangen af 2011 en beholdning af udenlandske investeringer på 366 mia. USD. De kinesiske direkte investeringer har samtidig ændret karakter fra overvejende at handle om adgang til råstoffer til i højere grad at fokusere på erhvervslivet af avanceret teknologi, knowhow samt kendte brands. Væksten i de direkte kinesiske investeringer har givet anledning til påstande i særligt de vestlige medier om, at Kina – med gigantiske valutareserver i ryggen – er i færd med at „opkøbe hele verden“, som det bl.a. kom til udtryk på forsiden af *The Economist* i november 2010. I Danmark er problemstillingen især kommet til udtryk i den livlige debat om mulige kinesiske råstofinvesteringer i Grønland.

Peter Nolan, Sinyi Professor i Chinese Management på Cambridge University, har igennem en årrække beskæftiget sig med udviklingen i den kinesiske økonomi. I sin nye bog analyserer Nolan Kinas rolle i den internationale politiske økonomi, og om Kina faktisk er i færd med at „opkøbe hele verden“. Ifølge Nolan er svaret nej – både nu og i den nærmeste fremtid.

Bogen er inddelt i to hoveddele: Den første del beskæftiger sig med, hvem „vi“ er i højindkomstlandene, mens anden del beskæftiger sig med, hvem „de“ er i vækstøkonomierne med Kina som udgangspunkt for analysen.

Bogens første del sætter fokus på udviklingen i den kapitalistiske globalisering, som fra 1970'erne gik ind i en ny fase præget af revolutionerende ændringer i brugen af informationsteknologi, udstrakt privatisering samt liberalisering af internationale handels- og investeringsstrømme – herunder åbning af de tidligere kommunistiske planøkonomiers markeder. Nolan viser, hvordan det kapitalistiske system i perioden gennemgik en omfattende omstrukturering, hvis kerne var en eksplosiv stigning i

antallet af fusioner og virksomhedsovertagelser. Konsekvensen heraf var, at der inden for næsten alle sektorer opstod en mindre gruppe af multinationale selskaber og deres integrerede leverandørkæder med førende teknologier og brands, som siden fuldstændigt har domineret markedet inden for deres respektive sektorer.

Den industrielle koncentration har ifølge Nolan medført en hidtil uset (oligopolistisk) konkurrence og teknologisk fornyelse. Samtidig har disse globale firmaer med hovedkvarterer i højindkomstlandene – bl.a. gennem opkøb – ikke blot penetreret hinandens markeder (amerikanske investeringer i Europa og omvendt), men også integreret sig i lav- og mellemindkomstlandenes erhvervsstrukturer og markeder, herunder ikke mindst Kina. Det har igen givet anledning til en voldsom skævvridning i den kommercielle magt mellem virksomheder fra højindkomstlandene og virksomheder fra udviklingslandene. Nolan påpeger f.eks., at der i mange sektorer i FT500 (Financial Times' liste over verdens 500 største virksomheder) slet ikke optræder firmaer fra udviklingslandene. Blandt verdens 1.400 største virksomheder tegner kun hundrede selskaber – alle fra højindkomstlandene – sig for trejerdedele af R&D (research and development) udgifterne. Kun få selskaber fra udviklingslandene er i stand til at konkurrere med disse globale mastodonter.

Bogens anden del ser på de seneste tredive års kinesiske „catch-up“, herunder de kinesiske myndigheders bestræbelser på at skabe en gruppe af virksomheder – „national champions“ – som vil kunne konkurrere med vestlige multinationale selskaber. Nolan argumenter dog for, at selvom Kina i dag er blevet verdens næststørste økonomi, har landet langt fra indhentet højindkomstlandene. Hertil kommer, at Kinas eksisterende vækstmodel er kørt fast. Landets nye ledelse står derfor over for enorme udfordringer med at skabe en bæredygtig vækstmodel, som er baseret mindre på investeringer og mere på indenlandsk forbrug. Hertil kommer udfordringer relateret til social ulighed, miljøproblemer samt det forhold, at Kina er ved at løbe tør for billig arbejdskraft og nu risikerer at blive „gammelt“, før det bliver „rigt“.

Kina er unikt blandt udviklingslandene ved at have en høj grad af åbenhed over for direkte udenlandske investeringer. Multinationale selskaber fra højindkomstlandene har over de sidste tredive år investeret gigan-

tiske summer i Kina, og disse selskaber indtager i dag nøglepositioner i store dele af den kinesiske økonomi, herunder især eksportsektoren og de højt teknologiske brancher. Selvom Nolan ikke nævner det i sin bog, er Danmark faktisk et godt eksempel på den pointe, idet de ca. 500 danske virksomheder, som er til stede i Kina i dag, samlet set beskæftiger mere end 300.000 kinesere. Indregnes leverandørkæder i regnestykket, står det klart, at de multinationale selskabers indflydelse på den kinesiske økonomi er enorm.

Derimod er hovedparten af de kinesiske „national champions“ afgrænset til nogle få sektorer, herunder minedrift, bygge og anlæg, energi, transport og telekommunikation. Disse overvejende statsejede selskaber indtager – med statslige penge i ryggen – dominerende positioner på det kinesiske marked og inden for deres sektorer. Nolan fremhæver imidlertid, at selskaberne – trods fremskridt – endnu er meget langt fra at kunne konkurrere med de globalt førende teknologier og brands fra højindkomstlandene.

Hertil kommer, at de direkte kinesiske investeringer i højindkomstlandene endnu er ubetydelige. Nolan fremhæver f.eks., at hvor den kinesiske beholdning af direkte udenlandske investeringer i 2009 udgjorde 230 mia. USD, udgjorde den tilsvarende danske 216 mia. USD. Verdens næststørste økonomi investerer således kun marginalt mere end Danmark i udlandet. Størstedelen af de direkte kinesiske investeringer til udlandet går desuden til Hong Kong, hvor de reinvesteres i Kina, eller til andre udviklingslande i Asien, Afrika og Latinamerika. Hertil kommer, at de kinesiske forsøg på M&A (mergers and acquisitions) i USA og Europa næsten alle er slået fejl med Lenovos køb af IBM og Geelys køb af Volvo som to af undtagelserne. Opkøbet af Volvo var dog – målt med globale M&A-briller – en relativt lille handel, også sammenlignet med A.P. Møller-Mærskes eller Carlsbergs seneste opkøb i Kina. Nolan sætter også de omfattende kinesiske valutareserver i perspektiv ved at vise, at de kun udgør en brøkdel af den samlede markeds kapitalisering af de multinationale selskaber fra højindkomstlandene. Nolan konkluderer på den baggrund, at hvor „vores“ virksomheder er dybt inde i „dem“, er det omvendte på ingen måde tilfældet – uanset hvad medierne giver indtryk af.

Bogen indeholder endelig et afsluttende kapitel, som illustrerer ovenstående pointer med udgangspunkt i case-studier fra to strategiske industrier, nemlig banksektoren og flyindustrien. Disse to sektorer illustrerer ifølge Nolan udfordringerne og kompleksiteten i de kinesiske bestræbelser på at indhente højindkomstlandene. Selvom både de kinesiske banker og den kinesiske flyindustri er blevet moderniseret og konsolideret de senere år, er ingen af de to sektorer i stand til at konkurrere med de globale ma-

stodonter. Tværtimod er de kinesiske selskaber dybt afhængige af vestlige selskabers teknologier, f.eks. motorer til de såkaldte „kinesiskproducerede“ fly, eller IT-systemer til de kinesiske banker. Konkurrencen fra vestlige selskaber med integrerede leverandørkæder er ganske enkelt for stor. Nolan konkluderer afslutningsvist, at Kina således endnu ikke har købt verden, og man næppe heller vil gøre det i den nærmeste fremtid.

Nolan leverer med sin bog et vigtigt bidrag til debatten om Kinas rolle i den globale politiske økonomi. Nolan afliver effektivt myten om, at Kina er i færd med at „købe verden“. Analysen er dog nuanceret og faktuel, og bogen er således hverken udtryk for den omsiggribende „Kina kommer“ litteratur eller de ligeså omsiggribende forudsigelser om den kinesiske økonomis snarlige undergang. Om noget viser Nolan, at Kina – trods sin fenomenale vækst – endnu har lang vej at gå, før landets virksomheder kan konkurrere på det globale marked. Frygten for kinesiske investeringer synes derfor mere begrundet i følelser end i fakta, og debatten minder på mange måder om 1980'ernes frygt for Japan.

Bogen ville dog have stået stærkere, hvis Nolan havde brugt flere kræfter på at analysere de politiske dynamikker i debatten, herunder forskellen mellem den amerikanske og den europæiske håndtering af de kinesiske investeringer, som det bl.a. er kommet til udtryk i den nuværende strid om de to kinesiske telegiganter ZTE og Huawei. Hvor man fra amerikansk side især har fokuseret på, hvorvidt ZTE og Huawei udgør en trussel mod den nationale sikkerhed, har man fra europæisk side fokuseret mere på spørgsmålet om unfair konkurrence, hvor de to virksomheder beskyldes for at modtage subsidier og dumpe priserne.

Nolans bidrag består desuden i analysen af, hvor dominerende vestlige selskaber faktisk er i den kinesiske økonomi. Det er værd at holde in mente, når de mere beskedne kinesiske opkøb i Europa og USA kritiseres. F.eks. kritiseres Huawei og ZTE for i løbet af en kort årrække at have opnået en markedsandel i Europa på 25 pct. Kritikerne undlader dog behændigt at nævne, at europæiske selskaber tegner sig for mere end 50 pct. af 3G markedet i Kina.

Det er svært at sætte en finger på Nolans analyse og konklusion. Der er dog tale om et øjebliksbillede. Set med de briller er de direkte kinesiske investeringer i udlandet endnu begrænsede, men Nolan burde måske have fokuseret mere på stigningstakten, som antyder et noget andet fremtidsbillede. Hertil kommer, at Nolan måske undervurderer de fordele, som de kinesiske virksomheder besidder, herunder ubegrænset statsfinansiering samt et stadig mere konkurrencepræget og innovativt erhvervs-klima i Kina.

Bogen indeholder ikke det store teoriapparat, ligesom Nolan kun i begrænset omfang forholder sig til litteraturen på området. Casestudierne kunne også med fordel være udbygget, ligesom det kan diskuteres, hvor repræsentative de er. Hverken Japan eller Sydkorea har f.eks. opbygget flyindustrier, men har indhentet Vesten på andre områder. Disse mangler skyldes formentlig, at bogen er startet som et diskussionspaper, der siden er ud-

bygget. Nolans lille bog synes dog alligevel uomgængelig, hvis man ønsker at forstå Kinas rolle i den internationale politiske økonomi.

Rasmus Abildgaard Kristensen

Leder af afdelingen for økonomi, vækst og sektorpolitikker på Danmarks ambassade i Beijing

Abstracts

ECONOMIC POLICY: NECESSITY, CONSENSUS OR IDEOLOGY?

Torben M. Andersen

Policy discussions are centered on economic policies and reforms. The driver in this process is the challenge of ensuring the financial viability of an extended welfare state due to demographic changes and reinforced by the economic crisis. Economic policies may appear defensive solely enforced by necessities. However, a base for maintaining an extended welfare state has been ensured, and in comparative perspective this reflects a clear ideological choice.

SOCIAL JUSTICE AND ECONOMIC INCENTIVES

Christian F. Rostbøll

The Danish left is split between its commitment to equality and its relationship to the working class. The current center-left government has made reforms that accept the necessity of giving economic incentives for working, which increases inequality. The article argues that the left needs to clarify its normative commitments and considers the potential contribution of normative political theory to such a clarification. Particularly, the article presents and discusses G.A. Cohens critique of the incentives argument and the need for an egalitarian ethos.

POLITICAL FRAMING IS POLITICAL POWER

Jens Jonatan Steen

The political center-left in Denmark is in a crisis both when it comes to share of votes, policy formulation and rhetoric. Can the center-left regain some of its strength by actively employing strategic framing in the same measure as we have seen the conservatives in USA do it? This article introduces framing as phenomenon, illustrates the principal part that framing plays in politics through a series of concrete examples of political framing, including the conflict at Restaurant Vejlegården last summer. As the examples will show, framing is more than an American phenomenon. It is very relevant and already in play in a Danish context as well. The article will show that framing exists across countries, electoral systems and ideological movements. Furthermore, the article will demonstrate that the Danish center-left has a big challenge when it comes to setting the political agenda through framing, but also great possibilities to improve this effort.

DEMOCRATIZATION AND POPULISM. THE LATIN AMERICAN ALTERNATIVE TO NEOLIBERALISM

Carsten Jensen

According to the political philosopher Ernesto Laclau both Latin American left populists like the newly elected President Nicolas Maduro in Venezuela and European social democrats would benefit from a political alliance. United they would stand stronger in the challenge to global neoliberalism. This article covers the theoretical and historical back ground to these political ideas in Laclaus works. Especially the role of the concept of Radical Democracy is highlighted. The article questions if different views on personal leadership and authoritarian leaders in the third world on the left in Latin America and in Europe will be a barrier to closer cooperation.

LEFT WINGERS WHO TURNED RIGHT WINGERS WITHOUT KNOWING IT

Torben Bech Dyrberg

In the article I argue that today's Left has adopted several characteristics, which used to identify the reactionary right. The basic reason is that since the late 1940s it has gradually adopted a culturalist outlook and thus turned against the Enlightenment tradition. I locate 6 shifts in the last 7 decades, which come in pairs. The critique of modernity and the flirt with conservative anti-imperialism in the late 1940s; the anti-authoritarian critique and the resentment against post-scarcity society and the anti-imperialism in the first post-trend in the 1960/70s; and the disillusioned relativism and multiculturalism of the second post-trend in the 1980/90.

INFORMATION TIL BIDRAGYDERE

Manuskripter modtages med glæde. Kontakt eventuelt redaktionen for at præsentere en synopsis over det planlagte bidrag.

POLITIK bringer tre former for bidrag.

1. Artikler på op til 6000 ord
2. Review-essays på op til 3000 ord.
3. Boganmeldelser på op til 1600 ord.

Artikler skal levere et fagligt og i bred forstand politisk relevant argument. De skal gøre det til en læser, der ikke nødvendigvis er inde i den specifikke og specialiserede akademiske debat. Alle artikler skal forsynes med korte overskrifter, der kan lede læseren igennem argumentet.

Review-essays skal behandle en række bøger, der bidrager til den samme debat eller det samme forskningsområde.

Boganmeldelser formidler, hvad en bogs fokus er, hvad dens grundlæggende argument er, hvad dens teoretiske approach er, og hvilket emne eller case den behandler. Derudover bør der leveres en kritisk evaluering af bogens argument.

Alle artikler og review-essays underkastes anonym referebedømmelse. Bidrag må ikke have været publiceret tidligere.

Mængden af kvalificerede bidrag betyder, at redaktionen kan være tvunget til at udskyde eller returnere bidrag, selv efter de har passeret første refereegennemgang.

POLITIK optager artikler på dansk, svensk og norsk samt artikler på engelsk efter forudgående aftale med redaktionen. Redaktionen forbeholder sig ret til at redigere i det indsendte materiale.

Artikler i Tidsskriftet POLITIK registreres med abstracts i Worldwide Political Science Abstracts, International Political Science Abstracts og delvist i Sociological Abstracts.

DEADLINES OG UDGIVELSE

Artikelforslag sendes i wordformat via e-mail til Christian F. Rostbøll (cr@ifs.ku.dk). Aftaler om review-essays og boganmeldelser indgås med Kristoffer Kjærgaard Christensen (Politik@ifs.ku.dk).

POLITIK BRUGER HARVARD-SYSTEMET

Henvisninger skrives i teksten. Der angives efternavn, årstal og evt. sidetal. For eksempel således: "... (Bull 1977)" eller – hvor det er naturligt – med kun årstallet i parentes: "... Bull (1977)". Med sidetal bruges komma: "(Bull 1977, 87)". Litteraturlisten skrives således:

Bøger

Bull, H. 1995 [1977], *The Anarchical Society: A study of Order in World Politics*, 2. edn., Macmillan, London.

Kapitler i bøger

Mitrany, D. 1975, „Prospects og Integration: Federal or Functional?“, in AJR Groom & P Taylor (eds.), *Functionalism: theory and practice in international relations*, University of London Press, London.

Artikler

Smolar, A. 1996, „From Opposition to Atomization“, *Journal of Democracy*, vol. 7, no. 1, pp. 263-77.

Taler m.m

Rasmussen, P.N. 1999 „Statsminister Poul Nyrup Rasmussens redegørelse ved Folketingets afslutningsdebat torsdag den 27. maj 1999“, *Statsministeriet*, København.

Bemærk de kantede parenteser omkring udgivelsesåret for originaludgaven. Dette bruges ved nyere udgaver samt ved oversættelser.

For yderligere information om Harvard-systemet, se www.utas.edu.au/library/assist/apps/Harvardssystem_08_IBO.pdf eller **Snooks & Co.** 2002, *Style Manual*, 6th edn., John Wiley & Sons, Milton, Qld.

Brug af Ibid og op.cit. bedes undgået. Dobbeltcitations-tegn bruges kun om citater, andre steder anvendes enkeltcitationstegn. Der anvendes enkeltcitationstegn ved citater i citater.

Noter bedes skrevet i slutnoter nummereret med arabiske tal.